ion drăguşanul

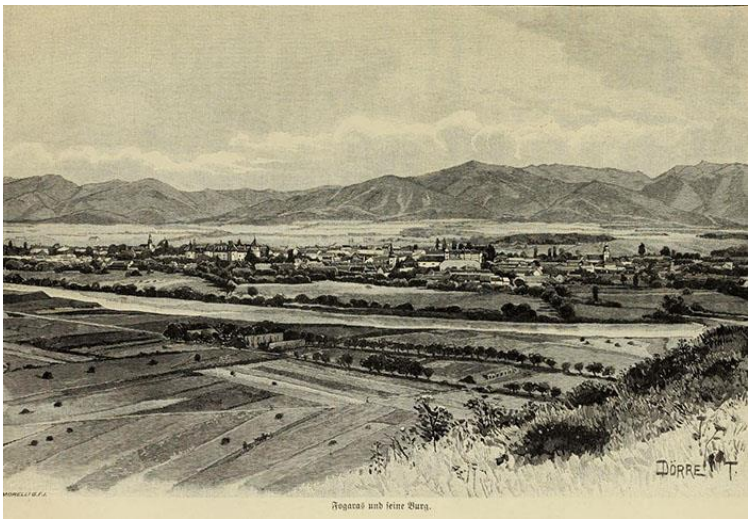

povestea aşezărilor transilvane

E F

Cluj-Napoca, 2025

COPERŢI ŞI ILUSTRAŢII:

Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild, VI, Wien 1902

Jaschke, Franz, *National-Kleidertrachten und Ansichten von Ungarn, Croatien, Slavonien, dem Banat, Siebenburgen und der Bukowina, / Costumes nationaux et vues d'Hongrie, de Croatie, d'Esclavonie, de Bannat, de Transilvanie et de Bukowine. / Nact der Natur gezeichnet und gestochen von Franz Iaschke*, Wien 1821. *Gedruckt bey Anton Strauss, k. k. priv. Buchdrucker*, Wien 1821

EMRUSTUH

(lângă Agnita, judeţul Sibiu)

1357, martie 28, Vişegrad: Voievodul Ludovic scrie capitlului bisericii Transilvaniei că, venind „Nicolae, fiul lui Alexandru… şi ne-a cerut să-i dăm nişte moşii şi părţi de moşii ale răposaţilor Werus şi Ştefan, fiii lui Ştefan zis de **Alţina** (Olchona, judeţul Sibiu), morţi fără moştenitori, adică moşiile numite **Găinari** (Găinari, Corlatheluke, azi **Poieniţă**, judeţul Sibiu), **Coveş** (Kuesd, înglobat în **Agnita**, judeţul Sibiu), **Bârghiş** (Byrges, judeţul Sibiu), **Ibişdorf** (azi **Ighişu Nou** şi **Ighişu Vechi** sau **Român**, judeţul Sibiu), **Zlagna** (Salatna, Zalathna, judeţul Sibiu), **Măgărei** (Magare, azi **Pelişor**, judeţul Sibiu), **Fetundorph** (sat dispărut, lângă Agnita, judeţul Sibiu) şi **Emrustuh** (lângă Agnita, judeţul Sibiu), aflătoare în părţile Transilvaniei… / Însă, fiindcă nu suntem lămuriţi asupra felului şi întinderii ziselor moşii… poruncim cu tărie să trimiteţi omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia, omul nostru, Acus de **Călvasăr** (Hideguiz, înglobat în **Şeica Mare**, judeţul Sibiu), sau Iacob, fiul lui Mihail de **Alma** (Alma Între Vii, Almas, Almasio, judeţul Sibiu), ori, în lipsa acestora, Mihail, fiul lui Henning de **Sighi-**

şoara (Segusvar, judeţul Mureş), fiind de faţă vecinii şi megieşii, să le hotărnicească după bătrânele lor hotare”[1].

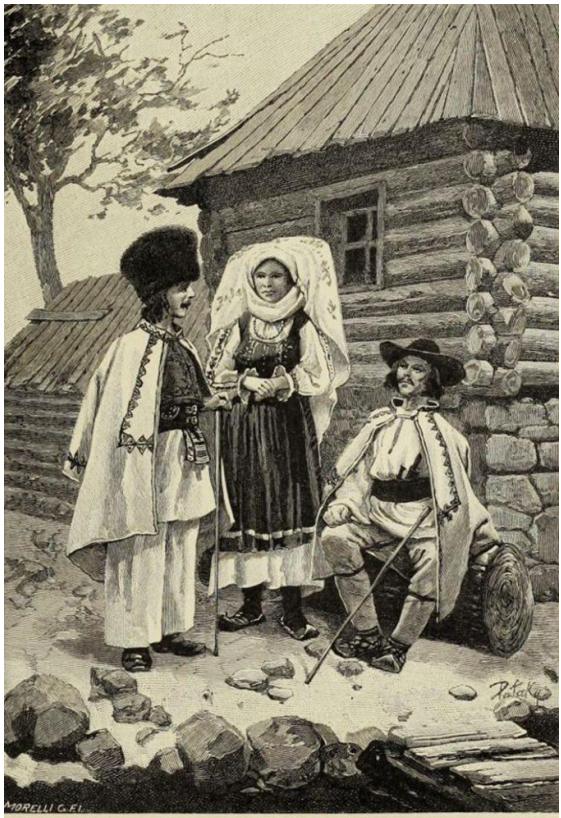

Rumänen aus der Hátszeger Gegend.

[1] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 102, pp. 102, 103

ERIU-SÂNCRAI

(Sâncraiu, Zenthkyral, azi **Eriu-Sâncrai**,
judeţul Satu Mare)

1357, iulie 25, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea adevereşte că „Mihail, fiul lui Mihail de **Eghazaskereky** (dispărut, lângă Diosig, judeţul Bihor), şi Mihail şi Nicolae, fiii lui Pousa de celălalt **Cherechiu** (Kereky, judeţul Bihor)… râvnind să se bucure necurmat de dreptul lor de stăpânire… prin mijlocirea lui Ştefan, Andrei şi Dominic, fiii lui Beke de **Olosig** (Olazy, judeţul Bihor), Ioan, fiul lui Serephel de **Cheniz** (Keniz, azi **Voivozi**, judeţul Bihor), Iacob, fiul lui Mihail de **Sâncraiu** (Zenthkyral, azi **Eriu-Sâncrai**, judeţul Satu Mare), şi Luca, fiul lui Ştefan de **Deapoi** (Gyapol, Gyapul, azi dispărut, judeţul Bihor), au hotărât şi au despărţit unele de altele zisele lor moşii, ridicând semne noi de hotar şi întărindu-le pe cele vechi. Şi anume, mai întâi începând de la răsărit, lângă cele trei semne de hotar de frunte, care despart între ele acele moșii, numite Kereky și Cherechiu, precum și **Târgușor** (Azonwasara, judeţul Bihor), și pe care le-au lăsat neatinse, au ridicat din nou o movilă de hotar; de aici înaintând spre apus, printre pământurile de arătură, au săpat o movilă de hotar; apoi tot în partea aceea, la o mică depărtare, lângă un drum care duce, de la sus-nu-

mita (moșie) Cherechiu a pomeniților fii ai lui Pousa, spre satul Târgușor, au ridicat, dinspre răsărit, o movilă de hotar; de aici, trecând acel drum spre apus și coborând spre un oarecare pârâu, au ridicat lângă acesta, dinspre răsărit, o movilă de hotar. De aici, după cum spun aceste părți, mersul semnelor de hotar dă în acel pârâu, care este luat între dânșii ca hotar, și prin acel pârâu înaintează puțintel spre miazăzi, către moșia sus-pomenită a acestor fii ai lui Pousa, și cotește spre apus, și, prin sus-pomenitul pârâu, care e așezat între aceste moșii ale ziselor părți, trece pe lângă un pământ numit Locul Cărămidăriei și, înaintând puțin, iese din acel pârâu spre apus, unde, lângă acel pârâu, se află o movilă de hotar nou ridicată; mergând apoi tot spre apus, lângă un semn vechi de hotar, au ridicat alt semn nou; de aci, mai încolo, în aceeași parte, au săpat, între pământurile de arătură, un semn nou de hotar. În cele din urmă, au ajuns la două semne vechi, puse lângă Pârâul Mare, și, încuviințându-le, s-au mulțumit cu ele”[2].

1891: „**Sfinţire de biserică în Ceanu** (Sălaj). Poporul român greco-catolic din filiala **Ceanu**, în dieceza greco-catolică a Gherlei, comitatul Sălajului, în adunarea bisericească, ținută în 18 mai 1887, a hotărât ca, în locul bisericii vechi de lemn, să zidească una nouă, din material solid, corespunzătoare pretenţiunilor timpului de față. / Multe au fostă greutăţile ce am întimpinat la început, dar, cu ajutorul Providenţei şi al oamenilor binefăcători, filiala noastră a ajuns, în fine, a-și termina edificarea bisericii, care, deşi cam mică, e una dintre cele mai frumoase biserici în ținutul acesta. Sfinţirea s-a săvârșit în 22 noiem-

[2] AȘCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 165, pp. 160-162

brie, prin protopop D. Coroian şi prin alţi 7 preoţi, anume: Georgiu Modi din **Cehalul român**, Vasiliu Sfara din **Blagea**, Vasiliu Mureşanu din **Şeuca**, Patriciu Lobonţ din T. **Silvaşu**, Vasiliu Patcaşiu din **Eriu-Hotoan**, Emiliu Lobonţ din **Boianu Mare** şi Ştefan Cucu din **Piru**, de faţă fiind un public numeros. / Vorbirea de adio de la biserica cea veche a rostit-o dl preot V. Patcaşiu, iar în biserica cea nouă, după sfinţire şi după sfânta liturghie, dl protopop pontifical tinu o cuvântare pătrunzătoare, prin oare arătă credincioşilor însemnătatea și chemarea ce o are biserica, precum şi datorinţele fiecărui creştin faţă de dânsa. După aceasta, administratorul filialei, Patriciu Lobonţ, a citită istoricul edificării bisericii și numele binefăcătorilor.

Cu toate că această sfântă biserică era să se edifice din veniturile sale modeste, neajungând acestea şi fiind poporul sărman şi puţin – numai 170 de suflete – au contribuit mai mulţi poporeni din această filială și din alte parohii, pentru care, conform propunerii făcute de fericitul Ladislau Vaida, se va face un protocol, în oare se vor înscrie numele dăruitorilor şi pentru cei răposaţi în tot anul, într-o zi anumită, se vor face rugăciuni solemne, iar celor care mai trăiesc li se va esprima recunoştinţă. / Fiene permis a înregistra aci numele persoanelor şi comunităţilor care, în ajungerea scopului, ne-au dat o mână de ajutor: de la urmaşii lui Georgiu Fileru, fostii proprietar mare în T. **Santău**, 100 florini, Demetriu Pereni din **Ceanu**, 100 florini, Vasiliu Haiduc din **Ceanu**, 100 florini, Vasiliu Mureşianu din **Ceanu**, 100 florini, Georgiu Szilagyi, proprietară mare în **Sanislău**, 50 florini, Ştefan Marincaşiu în **Ceanu**, 40 florini, Ioani Vastag din **Eriu-Sâncraiu**, 5 florini, Vasiliu Dragoş din **Ceanu**, 10 florini, Vasiliu Rebeleşiu din **Ceanu**, 6 florini, Ioan Oroş din **Să-**

uca, 5 florini, Teodor Nagy în **Ceanu**, 5 florini, poporul gr. cat. din T. **Silvaşu**, 5 florini 10 cruceri, poporul gr. cat. din filiala **Moara-Banfi**, 5 florini, tânărul Gavrilă Cheregi din **Ceanu**, 10 florini, poporul gr. cat. din T. **Santău**, 35 florini 81 oruceri, poporul gr. cat. din **Eriu-Suduriu**, 32 florini 72 cruceri, poporul gr. cat. din **Eriu-Hotoan**, 26 florini 60 cruceri, văduva Floarea Vorzeşiu din T. **Santău**, 10 florini, tânărul Georgiu Filep din T. **Santău**, 5 florini, tânărul Ivan Filep din T **Santău**, 5 florini, poporul gr. cat. din **Boianu Mare**, 8 florini, poporul gr. cat. din **Săuca**, 14 florini 60 cruceri, poporul gr. cat. din T. **Servad**, 11 florini, poporul gr. cat. din **Taşnad**, 11 florini, poporul gr. cat. din **Blagea**, 10 florini, poporul gr. cat. din **Eriu-Cheoreuşiu**, 8 florini 31 cruceri, Ioan Achim din I. **Silvaşu,** 2 florini, Ioan Caprașiu din **Blagea**, 5 florini, poporul gr. cat. din **Cehalul român,** 5 florini, Kis Balint din **Iaşinad**, 1 florin, Mihaiu Onacu din **Moara-Banfi**, 1 florin, Georgiu Vişieu din **Taşnad**, 1 florin, Gavrilă Georgiu din **Pele-Sărvăzel**, 1 florin, Vasiliu Conea în **Jaşnad**, 1 florin, Georgiu Negreanu din **Jaşnad**, 1 florin, Georgiu Dolianu din **Cehaluş**, 1 florin, Petru Precup din **Cehaluţ**, 1 florin, Pavelesa Oancea din **Orbou**, 1 florin, Gavrilă Gustuşiu din **Eriu-Cheoreuş**, 1 florin, Ioan Ardeleanu din **Cehaluț**, 1 florin, Vasiliu Dohan din **Seuca**, 1 florin, poporul gr. cat. din **Orbou**, 6 florini 20 cruceri, biserica gr. cat. din **Orbou**, 82 cruceri, Vasiliu Sabou din T. **Sarvad**, 1 florin, Georgiu Dolianu din **Cehaluţ**, 2 florini, Simeon Szilagyi din **Cehaluţ**, 1 florin, Ioan Barcaonu din **Ceanu** a cumpărat, pe seama bisericii, icoane, în preț de 12 florini, Ioan Balogă, curatorul bisericii din **Careii Mari**, a dată icoane și lumini, în preţ de 15 florini.

Pentru aceste mărinimoase oferte, se aduce, prin aceasta, cea mai cordială mulțămită și recunoștință tuturor contribuitorilor”[3].

1899, iunie: „Conferința preoțimii din tractul protopopesc al **Eriului**, la convocarea părintelui protopop Gregoriu Pop din **Unimăt**, s-a ținut **în parohia Căuaș**, a treia zi de sf. Rusalii. S-a început, ca întotdeauna, cu concelebrarea întregului cler tractual, la sf. Liturghie, sub decursul căreia cântările frumos le-a intonat **corul mixt al tinerimii din Căuaș**, sub conducerea dlui cantor-învățător din Căuaș, Mihai Ghiriti. La sfârșitul sfintei Liturghii, a ținut o frumoasă cuvântare bisericească părintele din Căuaș, Georgiu Filip. / După luarea dejunului, s-a început conferința, care, prin o vorbire bine simțită, a deschis-o părintele-protopop Gregoriu Pop; în vorbirea de deschidere, domnia sa a accentuat lipsa și folosul acestor conferințe, cu deosebire acum, în fața primejdiilor ce amenință preoțimea română, prin ajutorul de stat și prin autonomia catolică. / Cea dintâi a fost următoarea propunere, făcută de părintele-protopop Gregoriu Pop și cu căldură sprijinită cu deosebire… / A urmat, după acest punct, citirea unei dizertațiuni practice, a părintelui din Căuaș, G. Filip, și după aceasta, din nou, un punct de momentuozitate și mai gravă: chestiunea ajutorului de stat, la care se încinse o discuție agitată, care a ținut mal bine de un ceas. La această discuție au luat parte, cu deosebire, părintele protopop Gregoriu Pop, preoții Vasilie Hoblea din **Cig** și A. Băliban din **Acâș**; fiind la începutul discuției, doi preoți, pe lângă părerea că dacă ajutorul va veni prin mâna Excelenței Sale episcopului, vor primi și,

[3] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIV, nr. 267, Braşov 1891, p. 3

pe lângă condiția să dea chitanță, redactată în limba maghiară și vidimată de șolgăbirău; fiind combătuți, însă, prin argumente nerăsturnabile ale protopopului Gregoriu Pop și cele ale preotului A. Băliban, clerul tractual unanim hotărăște că nu numai nu respinge ajutorul de stat, ci îl pretinde chiar, pentru că are tot dreptul la ce e din al său și al său, așa însă, ca suma obveniendă diecezei noastre guvernul maghiar să o pună la dispoziția Excelenței Sale episcopului diecezan și a Prea-veneratului ordinariat, care singur e competent a afla vredniciile preoților și va ști să împărțească după merite bisericești”[4].

1907: „Poporul român greco-catolic din **Eriu-Sâncraiu**, comitatul Sălaj, este în stare foarte mizeră, deoarece numai 6 români au ceva şi extravilan puţin, 22, numai case, iar 60 sunt zilieri şi servitori, care trăiesc numai pe vetrele şi brazda domnilor de pământ, străini de neamul nostru. Ba încă nici aici n-au loc toţi şi, astfel, mulţi sunt siliți a lua lumea în cap şi a emigra la America, cu familii, cu tot. Pe lângă toate acestea, bietul popor şi-a zidit şcoală nouă corespunzătoare legii, şi-a condus învățător; dar, durere, școala nu și-o poate provede cu rechizitele de lipsă. Învățătorului nu-i poate da salariul corespunzător, prescris de lege, pruncii nu-şi poate provede cu cărţile de lipsă. Întregirea salarului de la stat nu ni se dă, deoarece şi statul are şcoală în loc. Astfel, poporul, fiind apăsat de mizeria mare şi până acum numai cu cea mai mare încordare, şi-a putut susține şcoala, dar acum nu şi-o poate. Și, pierzâdu-şi poporul acesta şcoala, este în pericol legea şi limba. Deci de este undeva lipsă de ajutor, acesta e cazul, căci altcum pierim. Drept aceea,

[4] *Tribuna Poporului*, Anul III, nr. 116, Arad 1899, p. 2

cu cea mai mare umilinţă, apelăm la inima călduroasă a Onoratului Public Român, sperând că acela va grăbi a ne ajutora cu filerii săi, din care am dori să punem bază la un fond şcolar, şi care ne rugăm să-i trimită la adresa oficiului parohial din **Eriu-Sâncraiu** (Érszentkirály) sau la Stimata Redacţiune a „Unirei”, a „Gazetei Transilvaniei”, a „Libertăţii” şi a „Gazetei de Duminică”. Banii incurşi la oficiul parohial, în toată săptămâna, se vor cuita în foile amintite. Dea bunul Dumnezeu ca, prin sprijinul multor binefăcători, să ne ajungem scopul. Cu deplină onoare și speranţă, suntem, în **Eriu-Sâncraiu**, la 12 decembrie 1906. / În numele poporului: Ioan Farcaș, preot local, / Ion Mosa, / Mihail Groza”[5].

1940: „Pentru completarea postului de cantor din parohia **Eriu-Sâncraiu**, judeţul Sălaj, protopopiatul Tăşnad, se publică concurs, pe data de 25 februarie 1940. / Retribuţiuni: Locuinţă, cu 400 stânjeni şi o grădină; 8 jugăre cadastrale pământ arabil; stoalele obişnuite”[6].

[5] *Unirea*, Anul XVII, nr. 1, Blaj 1907, p. 22
[6] *Vestitorul*, Anul XVI, nr. 3, Oradea 1940, p. 1

ERSIG

(Egerzeeg, Egerzegh, Egurzeg, Egurzeegh,
judeţul Caraş-Severin)

1369: Benedict, fiul lui Pavel, fiul iui Heym, fost ban al Bulgariei, fratele lui Nicolae şi cu Ștefan, fiul lui Petru împart „în trei părți drepte şi deopotrivă moşiile noastre numite **Remetea** (Remete, Remetie, azi **Remetea Păgănici**, judeţul Caraş-Severin) şi **Ersig** (Egerzeeg, Egerzegh, Egurzeg, Egurzeegh, judeţul Caraş-Severin), precum şi cele ce ţin de ele, drept aceea mai întâi şi întâi am făcut tragere la sorti pentru morile noastre. Astfel, domnului Benedict i-a căzut, la sorţi, moara din **Calina** (Golonia, judeţul Caraş-Severin). Magistrului Ştefan i-au căzut, la sorţi, moara din **Lybur** (dispărut, lângă Ersig, judeţul Caraş-Severin) şi cea de lângă curtea sa. Magistrului Nicolae i-au ieşit, la sorţi, moara din satul **Brebul** (villa Nicolai filii Prebyl, azi **Brebu**, judeţul Caraş-Severin) şi cea din satul lui **Moyan** (dispărut, judeţul Caraş-Severin). De asemenea, lui Benedict i-a căzut, la sorţi, satul Calina. Magistrului Nicolae, satul **Ramna** (Rauna, Rawna, judeţul Caraş Severin). Magistrului Ştefan, satul lui **Braty** (dispărut, judeţul Caraş-Severin) şi satul lui Salomon, precum şi satul lui Scascyn. Magistrului Nicolae, satul lui Scezlow, lângă Ramna. Domnului Benedict,

satul... lângă Calina. Magistrului Nicolae, satul **Radeest** (dispărut, judeţul Caraş-Severin) şi satul lui **Dobroyan** (dispărut, judeţul Caraş-Severin)... satul Brebul. Lui Ștefan, satul... al fiului lui Kesas şi satul Lybur. Domnului Benedict, cele două sate ale lui **Nicothea** (dispărut, judeţul Caraş-Severin). Magistrului Ştefan, satul lui Scizea. Magistrului Nicolae, satul lui **Dubrul** (dispărut, judeţul Caraş-Severin). Domnului Benedict, satul lui **Gurea** (dispărut, judeţul Caraş-Severin). Magistrului Ştefan, curtea din Remetea, drept curtea sa. Magistrului Nicolae... un loc de moară lingă satul Brebul. De asemenea, un loc de moară domnului Benedict, lângă satul lui Gurea. Magistrului Ștefan, un loc de moară, în sus de târg, anume locul morii numite a lui **Scezlow** (dispărut, lângă Romna, judeţul Caraş-Severin)... De asemenea, în **Ersig**, o uliţă a târgului, lângă **Pogăniş** (Paganch, judeţul Caraş-Severin), de la curtea lui Benedict olarul, şi împreună cu această curte a lui, până la... a căzut la sorţi în partea lui Benedict. Magistrului Nicolae i-a căzut la sorţi locul care începe de la curtea sa, până la curtea numitului olar Benedict. A doua parte a uliţei târgului, de la curtea lui Nicolae zis Paragar şi, împreună cu aceasta, curtea sa a căzut la sorti domnului Benedict până la curtea sa, dimpreună cu alte gospodării, iar celelalte gospodării, începând din sus de curtea lui Ywocy, până la curtea magistrului Nicolae, au căzut la sorţi magistrului Nicolae. Magistrului Ştefan, satul lui **Buda** (dispărut, judeţul Caraş-Severin) şi satul lui Nicolae şi satul Brebul. De asemenea, **Suppa** (dispărut, judeţul Caraş-Severin), cu cnezatele sale, magistrului Nicolae şi tot aşa i-au mai ieşit la sorţi satul lui Luca şi satul lui Petru de **Izgar** (dispărut, judeţul Caraş-Severin), precum şi două sate ale lui Dobrotă, lângă Pogăniş, şi

satul lui **Druguzlo** (dispărut, judeţul Caraş-Severin). Magistrului Ştefan, satul lui Bracoy din Izgar. De asemenea, magistrului Nicolae, satul lui Mihail din Izgar şi satul lui Cylan precum şi satul lui Dobrotă... Domnului Benedict din Izgar, satul lui Bogdan, fiul lui Bascha. De asemenea, magistrului Ştefan, satul lui Mihail. De asemenea, magistrului Nicolae, satul lui Bratoca, din Izgar, sat care acum e pustiu, şi satul lui Mihail, precum și satul numit **Cyruslowfalwa** (dispărut, judeţul Caraş-Severin). De asemenea, magistrului Ştefan, satul lui Martin. Domnului Benedict, satul lui Fărcaş. Magistrului Ştefan, satul lui Nicolae, fiul lui Garazda. Domnului Benedict... Finta, cu satul ei. Magistrului Nicolae, satul lui **Drusa** (dispărut, judeţul Caraş-Severin) şi satul lui **Dragotă** (dispărut, judeţul Caraş-Severin)**,** precum si satul lui Neagul. De asemenea, pe râul Pogăniş, domnului i-au ieşit la sorti două mori, care sunt aşezate una în satul lui Dobrotă, iar cealaltă în satul lui Luca. De asemenea, am hotărât să ne folosim împreună de o moară a noastră, din satul lui Mihail"[7].

1369, ianuarie 29, Vişegrad: Regele Ludovic scrie capitlului Cenadului că i s-a plâns „Petru, fiul lui Pavel, fiul lui Heem, că Dan, **românul nostru** din **Duboz** (Dobaaz, Dobaz, Doboz, Dubaz, judeţul Timiş), şi iobagii lui, tot de acolo, se folosesc cu silnicie de toate folosinţele, roadele şi foloasele unei moşii a lui, numită **Ersig** (Egerzeeg, Egerzegh, Egurzeg, Egurzeegh, judeţul Caraş-Severin), şi că, mânaţi de cutezătoarea lor îndrăzneală, au dat foc unui sat ce ţine de pomenita moşie Ersig, spre marea pagubă şi vătămare a numitului magistru Petru. Drept aceea, poruncim cu străşnicie să trimiteţi spre

[7] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, DOC. 370, pp 570, 571

mărturie pe omul vostru vrednic de crezare, în fata căruia omul nostru… după ce va afla curatul adevăr asupra celor de mai sus, să oprească, de acum, înainte, după îndemnul dreptăţii, pe numiţii Dan şi iobagii lui din Duboz de a se mai folosi şi bucura pe nedrept şi cu silnicie de moşia mai sus pomenită, numită Ersig"[8].

1370, mai 12, Şemlacu Mare: Palatinul Ungariei dă de ştire că, înmulţindu-se „răufăcătorii şi tâlharii din regatul său, regele ne-a trimis în oricare comitate ale regatului, pentru a ţine adunări obşteşti, şi noi am ţinut adunare obştească cu obştea nobililor şi a altor oameni, de orice stare şi seamă, din comitatul Caraş, aproape de oraşul **Şemlac** (Mezeudomplyo, azi **Şemlacu Mare**, judeţul Timiş), pentru a înfrâna pe hoţi şi pe tâlhari, a stârpi pe orice răufăcători şi a împărţi, oricui s-ar plânge, dreptatea cuvenită. În acea adunare, am cerut obștii nobililor zisului comitat să ne dea, ca asesori juraţi, pe Ioan, fiul lui Ladislau, fiul lui Pousa, Ioan zis Babig, Andrei zis Torma, Dionisie zis Kepe, Toma zis Dyakolch, Petru, fiul lui Laurentiu, Nicolae de... usnuk, Petru, fiul lui Gegus, Ştefan de Bayton (dispărut, judeţul Timiş), Ladislau, fiul lui Gal, Nicolae, fiul lui Andrei, şi Toma, fiul lui Cosma de Ianova (dispărut, judeţul Caraş-Severin), şi apoi acei asesori juraţi, împreună cu Petru, fiul lui Chulnuk, vicecomitele Emeric, fiul lui Ioan de Helymba (dispărut, lângă Şoşdea, judeţul Caraş-Severin), Gheorghe cel Roşu, Simion, fiul lui Heym de Teyed (dispărut, în Banat), si Mihail, fiul lui Petru de Biserica Albă (în Serbia), atingând lemnul Crucii Domnului, au jurat… Şi ţinând între ei sfat chibzuit, ni i-au trecut în condica lor, drept hoţi

[8] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 371, pp. 572, 573

obşteşti şi răufăcători înveteraţi, care trebuie scoşi în afara legii şi predaţi spre a-și căpăta cuvenita pedeapsă, pe Prosa, iobagul magistrului Ladislau, fiul lui Gal de **Omor** (Umur, Vmur, azi **Roviniţa Mare**, judeţul Timiş), locuind pe moşia aceluia Kundench... la magistrul Ladislau, locuind pe moşia sa **Denta** (Dench, judeţul Timiş); pe Benedict zis Orrus, iobagul acelui magistru Ladislau, locuind în zisul sat Denta; pe Toma cel Roşu, care locuieşte în orașul **Şemlac**, iobag al regelui; pe Ioan, fiul lui Avram, locuind în zisul oraş; pe Hranoya cnezul, iobag regesc, locuind în satul Zuhor (dispărut, judeţul Timiş), ca gazdă de hoţi; pe Ladislau, fiul lui Brata cnezul, iobag regesc, locuind în satul Zcepteleky (dispărut, în Banat), de asemenea gazdă de hoţi; pe Bratak, iobag regesc, locuind în satul Soma (dispărut, judeţul Timiş), pe pământul ce ţine de cetatea) Erdsomplyo (cetate în judeţul Caraş-Severin); pe Valentin, fiul lui Nicolae cnezul, iobag regesc, locuind în satul lui Petru, fiul lui Balc, pe pământul ce ţine de Borzwafeu (dispărut, judeţul Caraş-Severin); pe Bratizlou si Bucha, iobagii magiştrilor Benedict şi Petru, fiii lui Pavel, fiul lui Heem, locuind în satul **Radimna** (azi **Moldova Nouă**, judeţul Caraş-Severin); pe Vanchuk, locuitor pe pătrimea fiicelor din moşia **Doman** (Doman, judeţul Caraş-Severin): pe Drugan, iobag regesc, locuind în satul Basta (dispărut, judeţul Caraş-Severin), ce tine de cetatea Erdsomplyo; pe Ladislau..., iobag regesc, locuind în Moxond (ţinut în Serbia); pe Andrei, fiul lui Toma zis Kutus, care e pribeag; pe Iacob, fiul lui Kopaz, ce se ascunde; pe Choga şi pe Petru, fiul lui Tudor, locuind în satul Hom (dispărut, judeţul Caraş-Severin), iobagii lui Francisc, fiul magistrului Konya, fostul ban; pe Stoica şi Voicu, fiul său, iobagii zisului Francisc,

locuind în satul Ters (dispărut, judeţul Caraş-Severin), gazde de hoţi; pe Bakaan, care se ascunde; pe Boguzlou, care e pribeag; pe Radouch, locuind în satul Bozyas (dispărut, judeţul Caraş-Severin), iobag al lui Nicolae, fiul lui Nicolae de Jank (dispărut, judeţul Caraş-Severin); pe Rada, fiul lui Mycos, locuind în satul **Hom**, iobag al suszisului Francisc, fiul magistrului Konya, şi pe Wolp, fiul lui Ztyrw, iobag al regelui, locuind în satul Novak (dispărut, în Banat); pe Mihail, fratele suszisului Bucha, iobag regesc ce locuieşte în satul Kuzegh (dispărut, în Banat) şi ţine de cetatea Galambuch (cetate în Serbia); pe Kychyn, fiul lui Nogyhna, ce e pribeag; pe Rados fiul lui Tyseu, iobag regesc, locuind în satul Teremfeu (dispărut, în Banat); pe Farkas, altfel numit și Faryan, pe Veytyh, Benche, Buchan şi Luca, ce sunt pribegi; pe Stoian, fiul lui Bratyzlou, care stă în satul Karalus (dispărut, judeţul Timiş), pe pământul ce ţine de oraşul **Şemlac**; pe Dumitru zis Bychench şi Drusoys, iobagii lui Toma, locuind în satul său numit Matyaz (dispărut, lângă Ilidia, judeţul Caraş-Severin); pe Mykola, locuind în satul Kygyos (dispărut, în Banat), făuritor de bani falşi; pe Ladislau, fratele sus-zisului Mykula, care şade pe lângă magistrul Karapch, făuritor de bani falşi; pe Ladislau, fiul lui Kragnus, iobag regesc, locuind în satul Kragunfalva (dispărut, judeţul Caraş-Severin), pe pământul ce ţine de **Ilidia** (Ilyed, judeţul Caraş-Severin), ca gazdă de hoți; pe Ratk, iobagul lui Petru, fiul lui Heem, locuind în satul **Ersig** (Egerzeeg, Egerzegh, Egurzeg, Egurzeegh, judeţul Caraş-Severin); pe Gozcyn, care e pribeag, pe Dobra, iobagul lui Gheorghe, fiul... răposatului voievod, locuind în satul Teyed (dispărut, în Banat); pe Ztahna, care e pribeag; pe Buda şi Haal, iobagi regeşti ce stau în satul

Almaş (dispărut, în Banat); pe Sysa, rătăcind fără căpătâi; pe Dobray şi Prodan, fiul lui Balkonya, şi pe Pryan, iobagi regeşti ce locuiesc în satul Herczek (?); pe unul zis V... care este pribeag; pe Wolka, iobagul lui Zemere, locuind în satul Talyanfalwa (dispărut, în Banat); pe Syuka, fiul lui Ztanyzlou, ce stă ascuns; pe Toma zis... iobagul... locuind...; pe Horgach, iobagul fiul lui Nicolae, locuind în satul Chazarteteu (?); pe Vasile şi pe Luca, fiul lui Mladin, ce sunt pribegi; pe Veze, rătăcind fără căpătâi; pe Ladislau, fiul lui Drayan, şi pe Rada, fratele său, ce sunt pribegi; pe Valentin, fiul lui Luca, ce stă ascuns; pe H..., pe Zla...; pe Blasiu, iobagul magistrului Petru, fiul lui Heem, locuind în Ersig; pe Rad, locuind în satul Rad (dispărut, lângă Belinţ, judeţul Timiş); pe Olyad, fiul lui Dragoya, ce stă ascuns; pe Kya, fiul lui Druguzlou; pe Mihail zis Buka, ce stă în satul **Giulvăz** (Giulvez, judeţul Timiş)... şi pe Mekenye, fiul lui Kur, locuind în Şemlac.

Şi cum aceşti răufăcători, puşi în afara legii, deşi au declarat că se vor supune legii şi dreptăţii, nu s-au îngrijit să vină sau să trimită pe cineva la acea adunare a noastră şi să se supună judecăţii… am hotărât ca, oriunde şi la oricine ar putea fi găsiţi, de către oricare şi de oricine, acei răufăcători toţi sau unul câte unul să aibă dreptul de a-i ucide, spânzura şi căzni pe unii ca aceştia, cu orice chin, şi de a-şi lua şi ţine pentru sine bunurile şi lucrurile lor”[9].

[9] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 511, pp. 770-774

ERSOMLOU

(cetate lângă Vărădia, judeţul Caraş-Severin)

1357, decembrie 5, Cenad: Capitlul bisericii din Cenad dă de ştire că, înfăţişându-se „Fărcaş, Grigore şi Ni-colae, fiii lui Zikul, iar pe de altă parte magistrul Ioan Pecenegul, castelan de **Ersomlou** (cetate lângă Vărădia, judeţul Caraş-Severin), aceştia au spus că în pricina moşiei **Secaş** (Secaş, Zekaspathaka, Zekespotok, azi **Secăşeni**, judeţul Caraş-Severin), aflătoare în comitatul Severin, s-au înţeles între ei, în felul următor: că Fărcaş, Grigore şi Nicolae, fiii lui Zikul, au lăsat moşia Secaş acelui magistru Ioan, însă Ioan va fi dator să le dea pe veci o sesie de pământ, unde să poată ridica cincizeci de gospodării pe acel pământ”[10].

1358, iunie 14, Vişegrad: Comitele Nicolae de Zeech, judele curţii regale, dă de ştire că întrucât „Ioan Pecenegul, castelanul de **Ersomlou** (cetate lângă Vărădia, judeţul Caraş-Severin), păzind calea legiuită de chemare, a tras în judecată înaintea regelui pe Grigore, Farkas şi Nicolae, fiii lui Zokul, ca potrivnici ai săi, pentru că s-au împotrivit la punerea lui în stăpânire a unei văi, numite

[10] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 201, pp. 200, 201

valea Secaşului, după câteva scrisori de amânare şi soroace puse… în cele din urmă, venind Ştefan, fiul lui Benedict de **Echer** (în Ungaria), în numele lui Ioan Pecenegul, împotriva lui Farkas, Grigore şi Nicolae, fiii lui Zokul, cu un act de hotărnicie de moşie şi o scrisoare. În cuprinsul acestei scrisori se arăta limpede că, întrucât Ioan Pecenegul, venind înaintea regelui, înfăţişându-i faptele sale de credinţă şi vrednicia strălucitelor sale slujbe, a cerut să i se dea pe veci lui şi fraţilor săi după mamă, anume Andrei şi Matia, nişte pământuri regeşti sau văi aflătoare în comitatul Caraş, anume una chemată valea Secaşului… pe care altădată o ţinuseră Farkas şi Grigore, fiii lui Zokul… şi o altă vale, în care şerpuieşte Pârâul Pietros, care ţin de dreptul de danie al regelui… / Regele a poruncit să se dea văile în stăpânirealui Ioan zis Pecenegul, dacă nu s-ar împotrivi nimeni… Trimişii, când au voit să le treacă în stăpânirea magistrului Ioan, atunci Grigore şi Farkas, fiii lui Zokul, s-au împotrivit acestei treceri în stăpânire… Pe aceşti Grigore, Farkas şi Nicolae, omul regelui i-a chemat înaintea maiestăţii sale, spre a sta faţă cu magistrul Ioan, spunând legiuitul împuternicit al magistrului Ioan că ar voi să afle de la dânşii pe ce temei au făcut împotrivirea pomenită.

Auzind acest lucru, Mihail, fiul lui Benedict, ridicându-se în numele zişilor Grigore, Farkas şi Nicolae… a răspuns că răposatul Carol, măritul rege al Ungariei, a dăruit acele văi, prin scrisoarea sa regească, sus-zisului Zokul, tatăl lui Nicolae, Grigore şi Farkas, pentru vrednice slujbe, două moşii numite **Secaş** (Secaş, Zekaspathaka, Zekespotok, azi **Secăşeni**, judeţul Caraş-Severin), împreună cu toate cele ce ţin de ele… dar că ei nu pot să arate actele, fiindcă Basarab, cneazul de **Craşova**

Mare (Nog Carassou, Kyskarassou, azi **Caraşova**, judeţul Caraş-Severin) şi alt Basarab, din **Craşova Mică** (Caraşova), venind cu de la sine putere şi slnicie la casele lor, împreună cu părtaşii lor de rele, în lunea de după sărbătoarea fericitului apostol Matei (25 septembrie 1357), în tăcerea nopţii, înarmaţi şi cu răutate precugetată, au voit să-o omoare şi, dacă n-ar fi putut scăpa cu fuga, i-ar fi ucis şi pe ei, fără îndoială, iar casele lor le-au dat pradă focului, şi prin acest foc le-au pricinuit lor o pagubă de mai bine de 40 de mărci. Iar actele cu privire la moşiile Cele două Secaşuri au fost mistuite de foc, în acea casă". / După îndelungate şi repetate soroace, descrise amănunţit în scrisoare, împricinaţii „în sfârşit au cerut să-i primim la împăcare, cu privire la sus-pomenita Valea Secaşului… şi să încredinţeze numitele moşii Secaş magistrului Ioan Pecenegul, ca să le stăpânească în veci, şi să treacă în stăpânirea fiilor lui Zokul, din acele moşii, o sesie de pământ, unde să se poată ridica 50 de gospodării, împreună cu toate folosinţele…

Iar semnele de hotar ale pomenitelor moșii și ale zisei sesii se deosebesc în felul următor: cel dintâi semn începe lângă râul numit Secaș, aproape de drumul mare, înspre miazănoapte, apoi, urcând, se îndreaptă spre dealul numit Dealul lui Lodomer, spre acea parte de miazănoapte, și acolo, pe coasta numitului deal, se află o movilă de hotar, apoi, urcând spre vârful pomenitului deal, numit Dealul lui Lodomer, dând într-un drum, și mergând pe el, și ajungând la o movilă veche de hotar, au ridicat alta nouă. După aceea, înaintând pe o culme, numită în vorbirea obișnuită Creasta, și cotind spre apus, lângă acel drum se află o movilă de hotar. De aici, mergând mai departe, acolo se află o movilă de hotar. Apoi, mergând pu-

țin prin niște pământuri de arătură, acolo se află o movilă de hotar. Între sus-zisele movile de hotar se află un loc mlăștinos; apoi, cotind spre dreapta, tot spre miazănoapte, se ajunge la un semn de hotar dintr-un păr, unde este o movilă de hotar. Pe urmă, trecând de-a dreptul spre partea de miazănoapte, prin niște pământuri de arătură, și prin creasta sus-zisului deal, acolo se află o movilă de hotar nouă. Apoi, înaintând puțin, hotarul ajunge de-a dreptul la un lac, unde se sfârșesc semnele de hotar ale fiilor lui Lodomer, și acolo se află o movilă de hotar; după aceea, trecând și coborând prin două văi, spre apus, acolo se află o movilă de hotar. Și purcezând astfel spre pârâul numit Jupan și, trecând acest pârâu spre apus, hotarul se suie de-a dreptul în vârful unui deal numit Creasta și merge pe acea creastă la un lac mare, spre miazănoapte, urcându-se spre dealul numit Dealul lui Petru. De aici, merge la dealul numit Stejarul lui Pelbart și așa se îndreaptă pe o potecă spre răsărit, coborând sau cotind spre pârâul numit Valea Pudras și astfel ajunge la hotarele numite ale **Băii Secașului** (Zekasbanya, Zekusbanya, azi **Dognecea**, județul Caraș-Severin) și acolo, cotind spre răsărit, urcă pe coasta unui deal, unde e o movilă de hotar ridicată. Și astfel, mergând spre vârful dealului, înspre răsărit, hotarul ajunge la izvorul numit Obârșia Văii Zalathnuk, unde se află ridicată o movilă de hotar. De aici, înaintând pe vârful dealului pomenit, trece pe o potecă, spre partea de miazăzi, și ajunge la o albie, numită Obârșia văii Chremas, și acolo, cotind puțin, se îndreaptă spre o pădure mare, la niște pământuri lăzuite, și acolo se află ridicată o movilă de hotar; tot prin acea parte de miazăzi se îndreaptă o potecă, pusă ca hotar, trecând prin pomenitele pământuri lăzuite și pe creasta unui deal, până la vadul

pârâului numit Jupan, care se varsă în râul Caraș; apoi hotarul cotește pe creasta unui deal, spre apus, printr-o pădure, și ajunge la niște pământuri curățate de copaci, având de asemenea drumul ca hotar, și acolo e ridicată o movilă de hotar, lângă acea potecă, deasupra izvorului numit Pârâul Cumanului, și înaintând așa prin acele pământuri curățate de copaci, ajunge la capul numitului deal, la izvoarele nurilor Nirașteu și Pârâul Cumanului, unde e ridicată o movilă de hotar. De aici, trecând astfel prin niște păduri, hotarul ajunge la un deal din sus de un al doilea pârâu, numit Nirașteu, unde se află o movilă de hotar. Apoi, pe creasta aceluiași deal, cotind spre apus, hotarul ajunge la un alt deal, unde e ridicată o movilă de hotar, și astfel, ținând-o pe vârful acelui munte, dinspre Gegeuch și râul Caraș, se află ridicată o movilă de hotar. Apoi, înaintând pe creasta altui munte, în mijlocul lui, înspre apus, se află ridicată o movilă de hotar. De aici, cotind spre partea de miazănoapte, hotarul ajunge la cel dintâi semn, unde începuse, și acolo se sfârșesc semnele de hotar.

De asemenea semnele de hotar ale numitului loc de sesie, dat zișilor fii ai lui Zokul, pentru acele cincizeci de gospodării, merg în felul următor: cel dintâi semn începe dinspre apus, lângă un copac, numit în vorbirea obișnuită teiul, unde se află ridicată o movilă de hotar. Apoi, ieșind de aici, hotarul înaintează spre muntele numit al lui Lodomer, și, acolo, lângă un copac numit în limba obișnuită carpenul, se află ridicată o movilă de hotar. De aici, hotarul, mergând mai departe, lângă un stejar se află ridicată o movilă de hotar. Pe urmă, ieșind de aici, spre răsărit, ajunge la un pârâu, numit Valea lui Crăciun, și la izvorul acestui pârâu sunt puse două movile

de hotar, dintre care una stă ca hotar pentru fiii lui Zokul, iar cealaltă pentru sus-pomenitul magistru Ioan. Apoi hotarul, înaintând, ajunge la niște lanuri, iar în mijlocul acelor lanuri sunt puse două movile de hotar. Purcezând de aici, ajunge la o potecă, ce dă în pârâul Valea lui Crăciun, unde sunt ridicate două movile de hotar. De acolo, hotarul merge înainte, spre un pârău ce se varsă în Secaș, a cărui parte de jos e hotar pentru fiii lui Zokul, iar cea de sus, pentru magistrul Ioan. De aici, trecând mai departe, aleargă spre casa lui Farkas, și, aici, pe un păr, s-a făcut un semn de hotar. De aici, înaintând, ajunge la un munte, numit Creasta, iar de la această Creastă înaintează spre casa lui Pradad, cnezul, și acolo, lângă semnele de hotar ale magistrului Ioan Pecenegul, e ridicată o movilă de hotar, și aici se sfârșește hotarul”[11].

1929 Grup etnografic din Banat (Luncani şi Borlova) Julietta

[11] AȘCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 283, pp. 278-291

EZERIŞ

(Egres, judeţul Cara-Severin)

1319: „La 1310, un cnez bănăţean, cu numele Bach (Baciu), se plânge că unii locuitori din satele lui s-au mutat, fără de-a sa învoire, pe alte moşii. Acest cnez, la 1319, este proprietarul satului **Egres** sau **Eseriş** (azi **Ezeriş**, judeţul Caraş-Severin)”[12].

1360, august 9, lângă Gătaia: Nicolae Kont, palatinul Ungariei, dă de ştire că, în adunarea obştească a nobililor din comitatul Caraş, ţinută lângă **Gătaia** (Gatal, judeţul Timiş), ridicându-se „Dominic, fiul lui Ivan, fiul lui Bac, a spus că moşiile **Zeurem** (dispărut, pe râul Bârzava, judeţul Cara-Severin), **Ozyag** (dispărut, lângă Forotic, judeţul Cara-Severin) şi **Bokrand** (dispărut, lângă Surducu Mare, judeţul Cara-Severin) şi o jumătate din moşia **Ezeriş** (Egres, judeţul Cara-Severin) au fost bunuri de dobândire ale înaintaşilor săi şi sunt ale lui, dar acum le ţine în stăpânire magistrul Laurenţiu, fiul lui Heem, împreună cu fraţii săi, şi de aceea ar voi să afle de la el pe ce temei le stăpâneşte. La auzul acestora, întrucât Dionisie, fiul lui Pavel, înfăţişat la judecată în numele lui

[12] Manciulea, Şt., *Aşezările româneşti din Ungaria şi Transilvania, în secolele XIV-XV*, Blaj 1941, p. 118

Benedict, fiul lui Heem, spunea că acel magistru Benedict nu are nici o parte în zisele moşii, iar Laurenţiu, fiul lui Heem, susţinea că nu poate să răspundă în pricina pomenită, dacă nu sunt de faţă Nicolae, fiul lui Gheorghe, Petru, Gheorghe şi Blasiu, fiii lui Blasiu, fiul lui Gheorghe, fraţii săi de devălmăşie. De aceea să se amâne, pentru cea din urmă oară, această pricină"[13].

1360, noiembrie 25, Vişegrad: Palatinul Nicolae Konth dă de ştire că pricina dintre „Dominic, fiul lui Iwan, fiul lui Bath, în numele căruia s-a înfăţişat Ioan de **Deta** (Deed, judeţul Timiş), împotriva lui Laurenţiu, fiul lui Heym, în numele căruia s-a înfăţişat Petru cel Mare, slujitorul acestuia, cu privire la moşiile numite **Zewren** (dispărut, pe Bârzava, judeţul Caraş-Severin), **Aziuag** (dispărut, judeţul Caraş-Severin) **Bokrand** (dispărut, lângă Surducu Mare, judeţul Caraş-Severin) şi jumătate din moşia **Ezeriş** (Egres, judeţul Caraş-Severin), a fost amânată, întrucât şi pricina lui Nicolae, fiul lui Gheorghe, a lui Petru, Gheorghe şi Blasiu, fiii lui Blasiu, fiul lui Gheorghe, fraţii zisului Laurenţiu, chemaţi pentru împărţire, a fost amânată"[14].

[13] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 507, pp. 529, 530
[14] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 536, pp. 576, 577

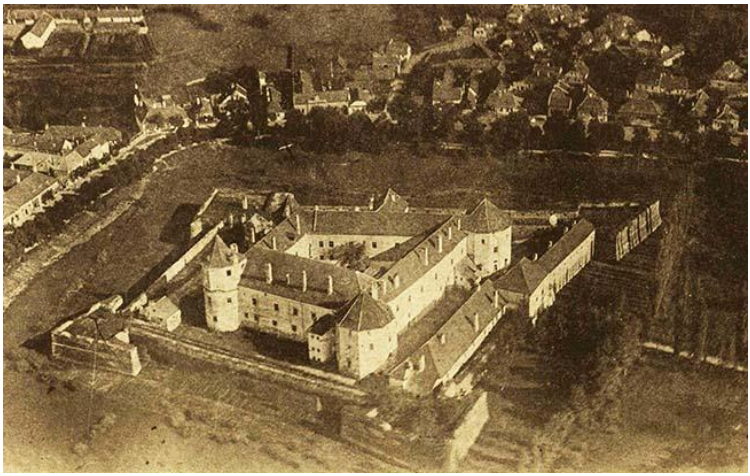

1927, *România Ilustrată*, Făgăraş,
Cetatea Mihai Viteazu, foto: Aeronautica

FĂGĂRAŞ

(Fogarasch, judeţul Braşov)

1231, Jancsó, Benedek: „În 1550, un sas, pe nume Schesaeus, scria, printre altele, într-un poem latin, următoarele: „Pe malul Oltului, bogat în pește, se înalță celebrul castel, pe care vechii săi locuitori l-au numit Făgăraș. Este înconjurat de metereze şi de un zid imens. În jurul lui se află un număr mare de tribali proprietari de pământ, care sunt supuși legilor și drepturilor care vin din acest castel”. Când Károly Eder a publicat această poezie, el

spune că aici se înțelege prin „Triballo” **bulgari, adică olahii din vecinătatea Făgărașului**, precum și **olahii din suburbiile Brașovului se numesc bulgari**, și de aici și numele suburbiei Bolgárszék. Făgăraş este menţionat, pentru prima dată, într-un document din 1231. Acest act pomenește pământul Bója, care se află acum în stăpânirea lui Bujul, fiul lui Stoja. Cu toate acestea, un anume Thrul, fiul lui Choru, îl revendică drept proprietate a familiei lui. Acest lucru este dovedit de mărturia unanimă a multor martori că acest pământ „a tempore humanam mémoriam” (din vremuri imemoriale) a trecut în stăpânirea strămoșilor săi și că „a temporibus iam quibus ipsa terra Blacorum terra Bulgarorum extitisse fertur” (**din vremurile când se spune că ar fi existat chiar țara blacilor, țara bulgarilor**), când a aparţinut Făgăraşului”[15].

1290, Jancsó, Benedek: „**Întemeietorul statului român al Munteniei** (Havasalföld) a fost **Radu Negru, domn al Făgărașului** (Fogaras) și Amlaşului (Omlás), care a trecut munții, în 1290, și a devenit stăpânitor nu numai al Făgăraţului și Amlaşului, ci și al întregii Muntenii. Că ţinutul Făgăraşului nu ar fi putut aparţine lui Radu Negru, în 1290, reiese limpede din documentul din 1291, al lui Endre al III-lea, în care regele nu recunoaşte Făgăraşul ca veche proprietate a maestrului Ugrin… deci Radu Negru nu putea pleca de acolo, însoțit de un număr mare de oameni, în Muntenia, și cu atât mai puțin putea să-și stabilească reşedinţa Câmpulung, pentru că este cert că acest oraș a fost fondat, inițial, de sași și numele său românesc nu este altceva decât o traducere a germanului

[15] Jancsó, Benedek, *A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota* (Istoria și starea actuală a aspirațiilor naționale românești), Budapest 1896, pp. 133, 134

„Langenfeld”. Istoricii români moderni nu vor să știe nimic despre aceasta mutare din Făgăraş. Hurmuzaki nu-și amintește nici măcar cu un cuvânt despre această emigrare și, de fapt, îl consideră pe Radu Negru un astfel de kenez (cneaz), doar că mai norocos în demersurile sale decât voievodul Litovoi (Lythen), care s-a răzvrătit sub László Kun”[16].

1427, Jancsó, Benedek: Privilegiile moșiilor boierilor valahi din **Făgăraş**, „exprimate într-un document al regelui Zsigmond, din 1427, referitor la moșiile cnejilor (Kenez), pentru că persoanele Oláh nici câmpurile deținute nu pot fi separate de castel, deși sunt cultivate pentru uz propriu”[17].

1511, august 11, Făgăraş: „Pál Tomori, **primarul Făgăraşului**, a făcut cunoscut tuturor că Radu, Vochan şi Vaszul, fiii regretatului Comşa (Komsa), şi un alt Radu, fiul regretatului Stoicea (Stoycza), şi Szaniszló Harabal, fiul regretatul Sándor Viszti, s-au prezentat în fața lui și i-au arătat că înscrisuri strămoșul lor Costea (Koszta) avea un rang boieresc de la voievodul Mircea Transalpinul (Havaselföldi) și de la banul Severinului (Ban Szörényi), primind întăritură pe moşii din **Făgăraş**, Alsó, **Viştea de Sus** (Felső-Viszt, judeţul Braşov) și **Arpaşu de Jos** (Alsó-Árpás, judeţul Sibiu), precum și douăsprezece corturi cu ţigani, care le aparţin. Și mai stăpânea acest boier, şi alte bunuri, care au fost furate de turci, în timpul voie-

[16] Jancsó, Benedek, *A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota* (Istoria și starea actuală a aspirațiilor naționale românești), Budapest 1896, p. 211

[17] Jancsó, Benedek, *A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota* (Istoria și starea actuală a aspirațiilor naționale românești), Budapest 1896, p. 252

vodatului lui Péter Geréb din Vingárd. Având în vedere slujbele lor credincioase, Tomori, în virtutea autorităţii încredinţate lui de János Bornemisza, li se confirmă boierismul, posesia vitelor şi ţiganilor lor”[18].

1528, aprilie 9: Ştefan Mailath primeşte „cetatea **Făgăraşului** în stăpânire, prin actul de supunere al său către regele Ferdinand I”[19].

1541: „La începutul anului 1541, Castelul Huszt a fost dat lui István Ferdinánd Majláth (Mailat), voievod al Transilvaniei, împreună cu veniturile din minele de sare, de până la 50.000 taleri. Ca condiție, Mailat a cerut să elibereze locurile vistieriei de sare și să plătească anual 8.000 taleri drept taxă pentru voievodatul său. Poate că Nádasdy a avut un rol și în încheierea acestui contract, care, în calitate de cumnat al lui Majláth – Anna Nádasdy era soția lui Majláth – i-ar fi predat cu plăcere Maramureșul. Dar contractul nu a putut fi pus în aplicare niciodată, pentru că Majláth, care dorea în secret să fie prințul Transilvaniei, a murit la **Făgăraş**, la 20 iulie 1541”[20].

1550, *Chorographia Transilvaniei*: „Cetatea **Făgăraş** e aşezată în loc şes şi mlăştinos şi este atât de bine întărită şi de puternică, încât nu există nici o teamă ca ea să poată fi vreodată minată. Din această cetate, în anul 1541, Ştefan Mailat, voievodul Transilvaniei, bărbat vajnic şi viteaz, a fost amăgit de turci şi de voievodul mol-

---

[18] Jancsó, Benedek, *A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota* (Istoria și starea actuală a aspirațiilor naționale românești), Budapest 1896, p. 250

[19] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. I, 1527-1572, Bucureşti 1929, doc. 20, p. 21

[20] Pap, József, *Adalékok Máramaros történetéhez* (Adăugiri la istoria Maramureşului), Máramarossziget 1909, p. 69

dovean, prin vicleşug, înşelare şi prefăcuta credinţă a acestora, şi a fost dus în prinsoarea sultanului turcesc, la Constantinopol, unde, până în ziua de azi, e ţinut în lanţurile cele mai grozave. Despre această prinsoare negândită şi neaşteptată şi despre lipsa de credinţă a voievodului Petru (Rareş) s-ar putea scrie o poveste lungă.

Acest oraş a încercat, odinioară, Ştefan (cel Mare), voievodul Moldovei, care era duşmanul cel mai aprig al acestui oraş, să-l cucerească, cu bombarde şi maşini de război, transportate pe muntele cel mai înalt, şi să şi-l supună puterii sale; dar, din bombarde, a tras puţin folos, căci, atunci când se trăgeau ghiulelele, puterea şi violenţa lor slăbeau, din cauza depărtării prea mari a locului spre care erau îndreptate, şi, până într-atât, încât fără nici o pagubă adusă clădirilor se rostogoleau şi cădeau în piaţa oraşului, din care pricină, nemainădăjduind o victorie, voievodul a părăsit asediul.

Nici unul din oraşele transilvănene, după părerea multora, nu e mai populat ca acesta; bâlciul săptămânal de aici este atât de cercetat, căci se adună aici, din toate părţile, ţăranii de la câmp, încât ai socoti că este un mare iarmaroc, judecând după belşugul lucrurilor şi mărfurilor expuse. Căci este piaţa de schimb a vecinilor şi ca un fel de antrepozit comun pentru toate lucrurile. / Aici aleargă secuii, românii, armenii şi grecii şi se aduc mărfuri turceşti din Moldova şi din Ţara Românească, pentru ca să fie oraşul mai bogat. În acest oraş, cei ce funcţionează ca magistraţi orăşeneşti sunt bărbaţi aşezaţi şi maturi, cunoscători a mai multor limbi, devotaţi cu totul statului, iar cetăţenii sunt foarte pricepuţi în meşteşugurile războiului

şi ale păcii, ca unii care s-au luptat adesea cu moldovenii şi au câştigat, uneori, victorii însemnate."[21].

1573, august 20: „Cetatea **Făgăraşulu**i a fost asediată şi luată de către voievodul Ştefan Báthory, Gaspar Bekes fugind din ea"[22].

1573, octombrie 15: „Invidia dintre principele Ştefan Báthory şi Gaspar Bekes, care, nevoind a-l recunoaşte pe principe, a fost asediat în castelul său din **Făgăraş**, unde se află, cu cu puţini de ai săi, foarte strâmtorat. Astfel Bekes, cerând ajutor de la împărat, acesta nu ştie ce să facă, fiind cu toţii îngrijoraţi ca turcii, sub pretext de ajutor, să nu intre în Ardeal. De altfel împăratul Maximilian favorizează pe arianul Bekes, numai ca să slăbească pe principele Báthory, cu toate că acesta era catolic"[23].

1574, mai 26: „Gaspar Bekes, apelând la împăratul Maximilian al II-lea ca la regele Ungariei şi suveran al principelui Ardealului, împotriva sentinţei acestuia în procesul de proprietate cu Margareta Maylat (fata decedatului Ştefan Maylat, fost stăpânitor al **Făgăraşului**), expune pe larg considerentele sale şi cere intervenţie ca „voievodul" Ştefan Báthory să-i restituie **Făgăraşul** şi celelalte ale sale moşii din Ardeal, avute încă de pa „principele" răposat Ioan Sigismund ca răsplată a slujbelor

[21] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, I, Bucureşti 1968, pp. 217, 218
[22] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. II, 1573-1584, Bucureşti 1930, p. 3
[23] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. II, 1573-1584, Bucureşti 1930, p. 12

sale credincioase, tinzând a dovedi că sechestrarea acelora s-a făcut pe nedrept”[24].

1574, Pierre Lescalopier: „La 21 iulie, eram la **Aiud**, târg locuit de unguri şi de germani, deasupra căruia se înalţă o cetate, înconjurată cu şanţuri pline cu apă. Acest castel fusese confiscat, de la comitele de Făgăraş, Ioan Bekes, ai cărui strămoşi ţineau ca zălog acest comitat, în schimbul a 30.000 de taleri împrumutaţi mamei regelui Ioan. Principele ar fi vrut să-l reia şi să înapoieze cei 30.000 de taleri şi, la refuzul lui Bekes, îl asedie în castelul său de la **Făgăraş**, de unde a scăpat, noaptea, şi a fugit la Viena, unde se află încă, pe lângă împărat, din care cauză principele i-a confiscat toată averea”[25].

1583, aprilie 6: „Regele Ştefan Báthory ordonă lui Cosma Horváth, prefectul cetăţii Făgăraş, să aibă grijă ca iobagii români ai cetăţii **Făgăraş** să nu facă stricăciuni pe pământul vecin al saşilor, cu atât mai vârtos, că acei români au livezi îndestulătoare”[26].

1589, februarie 1: „Principele Sigismund Báthory ordonă capitlului de Alba să introducă pe Baltazar Báthory în stăpânirea domeniului **Fărăraşului**, ce i s-a dăruit, şi pe desendenţă femeiască, pentru meritele sale, dovedite pe lângă decedatul rege Ştefan Báthory în războiul cu muscalii, în care a luptat vitejeşte; după care, trimis de

---

[24] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. II, 1573-1584, Bucureşti 1930, pp. 26, 27

[25] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, II, Bucureşti 1970, p. 440

[26] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. II, 1573-1584, Bucureşti 1930, p. 247

rege în străinătate, a perindat patru ani de-a rândul… în folosul Ardealului”[27].

1591, martie 1: „Comitele Baltazar Báthory reînnoieşte fiilor lui Oprea Stanciul şi tovarăşilor lor donaţiunea de o „jumătate de boeronat” în **Arpaşul de Jos**, cu obligaţiunile şi slujbele obişnuite faţă de cetatea **Făgăraşului**”[28].

1597, iunie 20, Alfonso Visconti: „Principesa este tot mereu la **Făgăraş**, unde principele Sigismund nu se duce, nici nu trimite şi nu ştim dacă măcar are politeţea să-i scrie. Contele della Torre a fost acolo, până acum, şi cred că se va reîntoarce iarăşi, peste puţine zile, şi va rămâne acolo până ce va primi noi ordine de la Arhiducesa mamă”[29].

1600, februarie, Ioan Darahi: „În ziua a doua a comiţiilor (Dietei), adică la 19 octombrie, ei află, dintr-o scrisoare din cetatea **Braşov**, vestea cea tristă, că voievodul Mihai a trecut munţii, cu copiii, soţia şi toate sculele sale şi ale boierilor săi, dar ei cred totuşi că lucrul poate să nu fie adevărat, şi, înfioraţi de gravitatea unui eveniment atât de neobişnuit, ei dizolvă dieta ţării şi trimit, îndată, pe Moise Szekely, cu 500 de călăreţi, în recunoaştere şi, în timpul acesta, îşi adună oastea, îşi aşează tabăra lângă oraşul **Sebeşul Săsesc**, iar iscoada lor, încremenită de uimire de iuţeala şi de mulţimea trupelor noastre, se

---

[27] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. III, 1585-1592, Bucureşti 1931, p. 158

[28] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. III, 1585-1592, Bucureşti 1931, p. 240

[29] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, III, Bucureşti 1971, p. 491

întoarce în tabăra lor, ducând cu sine doi prizonieri, pe care îi prinsese făcând prădăciuni.

Se ajunge la cetatea **Făgăraş**, unde a auzit voievodul că nişte soldaţi, ieşind din tabără pentru a jefui, fuseseră aduşi ca prizonieri în acea cetate şi mi-a poruncit să le scriu o scrisoare plină de ameninţări, că, dacă vor mai băga, pe viitor, pe vreunul din soldaţii săi în castel, va pustii tot **ţinutul Făgăraşului** şi chiar şi cetatea, cu fier şi foc, şi că, dacă au cumva prizonieri din oamenii săi, să-i slobozească pe loc. / Toate s-au făcut după spusa sa, ba chiar slujbaşii cetăţii au trimis în tabără un prânz bun, cu vin din belşug, şi, cum mergeau toţi, cu armata, însuşi voievodul a descălecat şi, de faţă cu slujbaşii cetăţii, el însuşi şi noi, care eram întotdeauna pe lângă el, am prânzit cu mare veselie. Toate acestea i se povestesc cardinalului, aşa cum s-au întâmplat şi acela se minunează şi ameninţă”[30].

1601, Szilágyi Sándor, **Turda**: „Era pe 18 august, într-o sâmbătă. Ambele tabere s-au aşezat lângă **Turda**. Mihai l-a trimis pe unul dintre interpreții lui la Básta și să-i comunice că vrea să meargă să-și salveze soția și fiul, care sunt încă închiși la **Făgăraș**, și pe care, din câte aude, Zsigmond vrea să-i ducă în Moldova, așa că îi cere să-l trimită niște turnuleţe, ca sa le poată asedia Făgăraşul. Básta a promis că va merge și el cu el, pentru că nu voia ca tabăra lor să se despartă în două. Totuși, planul îi stârnea în continuare îngrijorare lui Básta, pentru că știa că, dacă se despart, el nu va mai fi stăpânul situației, iar dacă vor trece sub Făgăraș, fieful valahilor (Olahország) i-ar da lui Mihály un avantaj. Și, din moment ce împăratul

[30] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, IV, Bucureşti 1972, p. 123

promisese că va avea grijă oricum de Mihai, el a hotărât să acționeze repede.

A doua zi, în dimineața zilei de 19 august, Jakab Beaury, un căpitan valon, l-a rugat pe voievod ca, dacă merge împotriva Făgărașului, să ia și trupa lui cu el. Mihai a fost foarte mulțumit de ofertă și i-a făcut imediat semn lui Básta, să-l lase pe Beaury să meargă cu el. În timp ce interpretul mergea acolo, echipa lui Beaury a sosit și a înconjurat cortul voievodului. Beaury însuși a intrat în cort, cu o halebardă, și a pus mâna pe Mihai, cu cuvintele: „Ești prizonier". Deși Mihai a răspuns luându-și sabia cu mâna stângă, ca să o scoată din teacă, căci era stângaci, în acel moment i-a fost împușcat brațul, printr-un perete, iar un alt glonț i-a străpuns pieptul, în timp ce un al treilea l-a lovit în talie. **Mihai era întins la pământ; apoi i-au tăiat capul cu propria lui sabie**.

Așa a căzut Mihai, în propriul cort, printre soldații săi, dar nici unul dintre ei nu s-a gândit să atace grupul de câteva sute de criminali şi să-l răzbune pe stăpânul lor. L-au privit pe banul Mihalcea (Mihálcza Bán), care, fiind prins, privea în gol împietrit, din cauza fricii și a confuziei; au lăsat acolo și trupul lui Mihai, întins, dar l-au acoperit, ca să nu-l mănânce câinii, apoi l-au îngropat. Calmi, încrezători în soarta lor, l-au așteptat pe Básta, care a sosit curând, a pus mâna pe toate comorile lui Mihai și l-a numit pe Miklós Sennyey general al trupelor de haiduci, pe care le recrutase. Apoi îi făcu un raport lui Rudolf despre această chestiune și cu asta, după ce l-a răsplătit pe Beaury cu căpitanatul Făgărașului, toată treaba a fost terminată. Întreaga tabără de slovaci, oláhi, haiduci, fără un cuvânt, fără să încerce măcar să reziste, i-au

recunoscut drept con-ducători pe cei care îi răpuseseră pe foşti lor conducători cu săbiile”[31].

1602: „Pentru biografia lui Petraşcu notăm următoarele. A fost aşezat de tatăl său în colegiul Iezuiţilor din Cluj, ca să înveţe carte latinească. În toamna anului 1599, se află însă iarăşi în casa părintească. În bătălia de la Şelimbăr, se găseşte lângă Mihai Vodă, cu care pare a fi intrat în **Alba Iulia**. Dar, după bătălia de la **Mirăslău**, a fost predat ca ostatec generalului Basta, dus în tabăra lui de Ştefan Chiaky, în 17 Octomvrie 1600. De acolo, fu trimis în castelul de la **Jilău** (Gyalu), lângă Cluj, unde îi urmă, peste câteva zile, şi Doamna Stanca, cu Florica. Aci au şezut, chiar după mărturisirea lui Petraşcu, „pacifice et quiete”, tot timpul cât Basta era în Ardeal, au suferit însă mult după ce Basta a fost alungat din ţară de către nemeşii unguri. Permisul de a merge la împăratul Rudolf, spre „a-i supune plecăciunea sa”, precum se exprima, Petraşcu îl ceru în 18 August 1602, din **Făgăraş** şi, primindu-l, plecă din Ardeal, în Decemvrie, întrucât aflăm, dintr-un aviz de la Constantinopol (din 24 Fevruarie 1603) cum că „Il figliol de Michael Vaivoda è stato condutto in Vienna per darli il stato de suo padre cioè Valachia” (Fiul lui Mihai Voievod a fost adus la Viena pentru a i se da ţara tatălui său, şi anume Ţara Românească). / Petraşcu pare să fi fost născut în 1586 ori 1587, deoarece nunţiul Germanico Malaspina, în drum spre Ro-

[31] Szilágyi, Sándor, *Erdélyi országgyülési emlékek* (Amintiri ale Adunării Naționale a Transilvaniei), Budapest 1879, p. 13

ma, în Decemvrie 1599, vorbind de el, scrie că era „un giovane di dodici in tredeci anni”[32].

1661, Evlia Celebi: „S-a aflat că se răzvrătise căpitanul **Făgăraşului** şi, nelăsând să fie aşezat tuiul pe câmpie, trăsese cu tunurile. Atunci, serdarul cel mare porni repede din loc şi, în patru ceasuri, ajunse la cetatea Făgăraş.

Cetatea Făgăraş se află sub ascultarea crailor Ardealului, dar se găseşte în stăpânirea saşilor. Deoarece vistieria şi soldaţii lui Ioan Kemény se aflau aici, căpitanul ei nu s-a supus, ci a slobozit, în ziua aceea, focuri de tun asupra oastei. Oastea noastră, cea din partea lui Melek-Ahmed paşa, plecând de acolo, s-a dus lângă oastea serdarului, unde nu ajungeau ghiulelele; ne-am oprit acolo. A doua zi, toată lumea fiind rânduită pentru incendierea întregului oraş, au fost înscrişi o mie de oşteni de sacrificiu aleşi, şi toţi aceştia, dezbrăcaţi şi cu sabia între dinţi, au trecut râul Olt, ce curge pe lângă cetate, şi au pătruns, fără teamă şi frică, în oraşul de peste apă şi au început să-i lovească cu săbiile pe duşmani. Pe când locuitorii, văzându-i pe aceşti oameni goi de tot, se mirau şi spuneau: „Ia priviţi, turcul a înebunit!”, vitejii noştri, nebuni şi goi i-au lovit aşa de tare cu săbiile, încât mulţi s-au aruncat în râu. Parte din ei, ajungând la ţărmul de dincoace, au fost luaţi prizonieri, iar parte s-au înecat în apă, scăpând astfel de ascuţişul sabiei. Ceilalţi s-au hotărât să fugă, iar când se revărsa de ziuă, ostaşii au dat foc oraşului şi au luat prizonieri şi prăzi din locurile întărite de lângă cetate. Ostaşii cei goi, venind la malul apei,

[32] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. VII, 1602-1606, Bucureşti 1934, p. 97

departe de tunuri, i-au trecut cu bine pe malul dinspre tabără pe cei luaţi în prinsoare, ca şi prăzile capturate, punându-le pe tot felul de lemne şi pe butoaie, iar oraşul l-au prefăcut în cenuşă. Câţiva dintre tinerii noştri, trecând din nou pe malul celălalt, au adunat pradă, după care au trecut înapoi râul, veselindu-se, şi s-au întors în tabăra islamică plini de bogăţii.

După ce au ars oraşul, **cetatea Făgăraşului** a rămas într-un loc deschis şi, în ziua aceea, ai noştri au luat în prinsoare peste o mie de oameni. S-a dat firman că vom rămâne zece zile sub această cetate, deoarece trebuia să aşteptăm întoarcerea oastei tătare şi a lui Kuçuk-Mehmed paşa din vilaietul austriac. Dar oastea nu stătea liniştită, ci căuta să ia prizonieri dintre duşmanii ce locuiau pe locurile întărite, de lângă şanţul cetăţii. Din această pricină, cei din cetate slobozeau, ziua şi noaptea, o mie de salve de tunuri şi balimeze şi sute de viteji de ai noştri beau şerbetul martiriului şi îşi dădeau sufletul, iar gaziii rămaşi puneau mâna pe pradă şi se bucurau.

Dar cetatea tot nu voia să se supună, când acolo, se găseau în ea mulţi soldaţi şi locuitori adunaţi din împrejurimi. Din această cauză s-a renunţat la asedierea cetăţii”[33].

1687, Luigi Ferdinando Marsigli: „Apoi ducele însuşi a detaşat pe contele Veterani, să ocupe mai multe localităţi mai puţin însemnate, ceea ce s-a și realizat din fericire. Iar el, îndreptându-şi grosul trupelor către **Sibiu**, unde se retrăsese principele (Mihail I Apafi, principele Transilvaniei între anii 1661-1690), şi magnații din cărmuirea țării, a dat ordin să-l asedieze, dacă nu ar capitula,

[33] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, pp. 606, 607

potrivit dispoziţiilor tratatului care se negocia. Dar informaţiile obţinute asupra acestei cetăţi fiind contradictorii, iar ducele nevoind să rămână în incertitudine, într-un anotimp atât de înaintat, voia să mă trimită pe mine sub pretextul unei misiuni, la principele Apafi, care se afla înlăuntrul cetăţii. / Când eram pe punctul să execut ordinul acesta, au sosit în tabăra noastră de la Blaj delegaţii care aveau împuternicirea de a supune împăratului întreaga Transilvanie, afară de cetățile **Braşov** şi **Făgăraş**"[34].

1701, martie 19: A doua diplomă leopoldină stabileşte „să se deschidă şcoli pentru români în **Alba Iulia**, **Haţeg** şi **Făgăraş**"[35].

1849: „La ora 3, în după-amiaza zilei de 17 iulie, generalul Bem a părăsit **Miercurea Ciuc** (Csíkszereda), urmându-și trupele pe drum, în valea Casinu Nou (Kászon), spre **Târgu Secuiesc** (Kézdivásárhely). La miezul nopții, în aceeași zi, a ajuns la Szárazpatak (la 10 km nord de Kézdivásárhely) și pe 18, la Eresztevény. A stat aici până la ora unu, după-amiaza. Divizia secuiască, rapid reorganizată, era gata să lupte din nou. / Pe 17, generalul Lüders a sosit la **Fogaras** (a aşteptat mai întâi, până a sosit Clam Gallas la Braşov). **Făgăraş** a fost deja asigurat de comandantul anterior lui Engelhardt, Lüders. Generalul şi-a adunat trupele la Făgăraş, lăsând în urmă 8 batalioane, 3 escadroane de cavalerie şi 16 tunuri, pentru a-l sprijini pe Clam, daca era nevoie de legătura cu rușii, iar Lüders s-a dus la Szkor éra (lângă Turnu Roşu), cu cea

[34] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VIII, Bucureşti 1983, p. 49

[35] Păcăţian, Teodor V, *Cartea de Aur sau Luptele politice-naţionale ale românilor de sub Coroana ungară*, volumul I, Sibiu 1902, p. 51

mai mare parte a trupelor sale, pe 18. Engelhardt, așteptând venirea lui Lüders, și-a continuat călătoria spre **Sibiu**, pe 18, și a ocupat **Porumbacul** (Porumbak), pe 19. Aici a aflat că podul Oltului, de la **Bradu** (Fenyőfalva) era ocupat de un detașament maghiar; acesta era pasajul care ducea la Cheile **Turnu Roşu** (Vörötorony) și la Sibiu (Szeben)"[36].

1849: „Pe 21 iulie, Bem a atacat din nou inamicul la **Ilieni** (Illyefalva), fără prea mult efort. Clam Gallas nu a îndrăznit să riște nimic: pe 21 iulie, fără a îndrăzni să se gândească la o luptă serioasă, a părăsit Háromszék și s-a retras la **Bârsa** (Barcaság), după două lupte neînsemnate. Bem știa că Lüders lăsase o brigadă rusă pe **Făgăraș**, cu sarcina de a se repezi în ajutorul lui Clam Gallas, dacă era necesar (Lüders a ocupat orașul pe 21 iulie!). Nu se putea aștepta la succes tactic direct, într-un echilibru de putere atât de nefavorabil. Întrucât a văzut ca sarcina sa principală ca să împiedice Corpul 5 țarist să ajungă în Marea Câmpie și să țină inamicul departe de Ținutul Secuiesc, a trebuit să recurgă la acțiuni indirecte, pentru a atinge acest scop. Nu a reușit să ridice un obstacol direct împotriva lui Lüders, ca să se întoarcă spre vest și să ia pe Sibiul. Pentru a „perturba planurile operaționale ale rușilor", a trebuit să transfere operațiunile într-o zonă din care să fie întrerupte relațiile armatei țariste cu patria-mamă sau cel puțin să fie amenințate cu întreruperea lor, ca fiind cel mai potrivit pentru aceasta; generalul a renunțat la ideea **eliberării Brașovului**, a renunțat la ocuparea strâmtorii Timişul de Jos (Tömös) și Bran (Törcsvár). Invazia Moldovei a fost pregătită ca o surpriză pentru ina-

[36] Kovács, Endre, *Bem József*, Budapest 1954, pp. 329-338, 443, 574-596

micul întors spre sudul Ţinutului Secuiesc (Székelyföld)”[37].

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 este menţionată familia „**Pap** de Hatzeg, în comunele **Măceu** (Macseu), **Densuş** (Densusiu), **Tuştea** (Tuscia), **Răchitova** (Rechitova), **Păclişa** (Paclisia), **Bretea** (Bretia), **Săcărâmb** (Secarémbu), **Martineşti**, comitatul Hunyád, **Făgăraş** (Fagarasiu), 1671, 15 familii”[38].

1896: „Domnule Redactor! În Nr. 205 al „Gazetei Transilvaniei”, Magnificenţa sa dl Dr. Nicolae Șerban, deputat al cercului Arpașului inferior, într-un fel de declarațiune intenţioasă, publicată sub rubrica „Voci din public”, încearcă a se scuza pentru neparticiparea sa la primirea comitetului Societății pentru fondul de teatru român, dându-și însuși dumisale o „specială” importanță personală şi riscând aserțiuni care stau în contrazicere cu adevărata stare a lucrurilor. / Zice anume dl deputat Şerban că eu aș fi voit să „monopolizez” totul pentru mine şi, de aceea, nu l-aș fi „consultat” și pe domnia sa. / Eşti foarte greşit, domnule deputat. Adevărul e nu că aș fi voit, ci am fost silit să „monopolizez”, cum zici dumneata, totul pentru mine, a trebuit să le fac eu toate, să mă îngrijesc însumi de tot ce a fost de lipsă, deoarece, afară de dl I. Dejenariu şi câțiva tineri, care mi-au dat mână de ajutor, nimeni nu s-a interesat a face şi nici nu a făcut nimeni nimic. Și, afară de doamna Zinca Roman, dl vicar Rațiu, familia Belle, Poparad și dl Țintea, nici faţă de co-

[37] Kovács, Endre, *Bem József*, Budapest 1954, pp. 329-338, 443, 574-596

[38] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 47

rul şi diletanții societăţii „Progresul” nu au arătat nici un interes, ba, din contră, unele familii au luat chiar poziţie dușmănoasă față de cor, detrăgând societăţii, din mofturi personale, puteri bune şi probate, cu scopul de-a zădărnici orice succes, precum te-ai convins, nu li s-a împlinit. Trebuie să observ, aici, că doamna și dl protopop Dan, în vara aceasta au lipsit de acasă. / Dumneata, domnule deputat, nu ştii şi nici nu poți avea cunoștință despre multele greutăţi, neajunsuri şi osteneli cu care este împreunată orice încercare, pe terenul cultural-social, în Făgăraș, deoarece totdeauna ai venit la lucrul gata. / Iar dacă cineva e conducătorul unei Societăţi, din aceasta nu urmează că ar fi dator a se căciuli la toţi, a complimenta pe toţi şi a săruta tălpile tuturor, deoarece eu o consider de-o datorință a fiecăruia a conlucra la realizarea scopurilor culturale şi a sprijini, din toate puterile sale, orice năzuință îndreptată în direcţiunea aceasta.

Sunt în **Făgăraş**, ştii bine, şi omeni de aceia care nu fac nimic, dar nici aceea nu le place, dacă își permite altul a face şi la care se potriveşte de minune proverbul: „nici în car, nici în căruţă, nici în teleguţă”, toate le privesc prin prisma personală și le judecă din punct de vedere preocupat personal. Despre acestea, cu altă ocaziune şi la alt loc. / Să-mi permiţi, deci, a ţi-o spune şi eu, tot prieteneşte, că nicidecum nu are loc pretenţiunea dumitale cu consultaţiuni și considerări „speciale”, deoarece dumneata tocmai aşa erai dator a te interesa *proprio motu* de primirea Societății, ca şi mine, și în special erai dator dumneata, care ai promis, pe la Braşov, precum se vorbeşte, „primire grandioasă” şi „banderiu”, fără a spune ceva despre aceste speciale promisiuni şi pe aici. / Dar unde, când şi cum să se fi „consultat”, când, în vara

aceasta, de-abia ai stat, în trecere, câteva zile prin Făgăraş, şi nici nu ştiam că unde te afli? Iar că comitetul, care constă din 20-30 persoane, din Făgăraş şi jur, să se acomodeze venirii nesigure a dumitale la Făgăraș sau să ţină în suspans executarea hotărârilor, până ce vor câștiga aprobarea dumitale, fiind plane lucrul şi urgent, este, după părerea mea, o pretensiune cam prea mare. / Şi, apoi, nu amândoi ne-am înțeles, referitor la amânarea adunării, şi, după ce aceasta nu s-a putut, nu ţi-am telegrafiat, îndată ce am ştiut, că unde petreci? Dumneata, însă, în loc să stai şi să te interesezi de primire, când ţi-am spus „sâmbătă, pe la 10 ore, la hotelul „Mercur", că brașovenii şi zărneştenii vor sosi între orele 4-5", mi-ai declarat simplu, că mergi la **Voila**, de unde te vei întoarce către 5 ore, şi te-am mai văzut seara, cam pe la 8 ore, la „Mexico". Cine-i dar de vină că dumneata nu ai luat parte la primire?

Mai zice dl deputat că, „în ceva mai puțină atenţie, s-au împărtăşit și ceilaţi membri români din **Făgăraş**". Nu spune, însă, că anume carr sunt aceia? O face aceasta dl deputat în deplină necunoştință a faptelor petrecute, şi dacă şi-ar fi luat puţină osteneală a trage informaţiuni de la persoane competente şi de bună credinţă, sigur era ferit de a păși în publicitate cu astfel de aserțiuni nebazate. / Căci, după cum se poate convinge însuşi dl deputat, din „Convocările" păstrate în arhiva „Progresului", atât comitetul acestei societăți, care și-a luat asupra sa angajamentul, cât şi întreaga inteligență română din Făgăraş, dame şi bărbaţi, au fost în mai multe rânduri convocaţi la consultațiuni, respective la ședințe. S-a întâmplat, însă, că de cele mai multe ori abia eram 4-5, ba, la o ședință, conchemată la şcoala greco-catolică, am fost numai 3, din

trei: eu, casarul şi secretarul. La o altă şedinţă, din 20 de membri convocaţi, s-au prezentat numai doamna Zinca Roman, care este cea mai zeloasă şi mai mărinimoasă sprijinitoare a societăţii „Progresul”, dl vicar Raţiu, Popa-Radu Dejenariu şi eu. Pe când zelosul domn Ioan Turcu, care, mai ieri, alaltăieri, striga în gura mare, la şedinţă şi în „Gazetă”, că „nu se ţin comitete”, din luna lui iunie, încoace, n-a luat parte la nici o şedinţă, ba, ce e mai mult şi caracteristic, nici convocarea n-a voit a o vidima, aşa că servitorul care circula convocarea a trebuit să scrie, lângă numele dlui Turcu: „deniagă subscrierea nemotivat”, tot aşa şi dl Dr. Andrei Micu, care a scris, lângă numele său, un „nu” mai mare decât însuşi numele”[39].

1900: „**Despărțământul Făgăraș al Asociațiunii**. Făgăraș, 29 decembrie vechi 1899. / Luni, în 27 decembrie 1899 stil vechi, adică a treia zi de Crăciun, comuna **Beclean** de lângă **Făgăraș**, a avut o prea frumoasă sărbătoare. S-a ținut aici, în astă zi, adunarea generală a despărțământului Făgăraș al Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român. / Acestă adunare generală, fiind postul de director vacant, iar vice-președintele comitetului, dl protopop Iuliu Dan, fiind prin boală împiedicat de a participa, a fost condusă și prezidată de dl Dr. Ioan Turcu, avocat în Făgăraș, ca cel mai în etate dintre membrii comitetului. / Pe la 9 ore, dimineața, au sosit, de la Făgăraș, pe hotarul comunei Beclean, membrii comitetului, domnii Dr. Ioan Turcu, Dr. Ioan Șenchia și Ioan Dejenariu, însoțiți de vicarul Făgărașului, dl Iacob Macavei, și de dl Nicolae Borzea, preot. Aici au fost întâmpinați de vreo 30 călăreți din **Beclean**, conduși de

[39] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 212, Braşov 1896, p. 3

fruntașii comunei. Notarul cercual, dl Ioan Bența, care încă făcea parte din frumosul banderiu, a salutat comitetul în cuvinte potrivite, la care a răspuns dl Dr. Ioan Turcu, mulțumindu-le și accentuând că este forte frumos că beclenenii ştiu să stimeze și cinstească în mod așa de demn instituțiunile noastre culturale.

Însoțiți astfel de călăreți, membrii comitetului și ceilalți ospeți au mers la biserică, unde parohul local, dl Nicolae Clonția, oficia serviciul divin. După ieșirea din biserică, au făcut vizite pe la fruntașii comunei, la paroh, la învățători, la notar, primar și vice-notar. Către 12 ore, s-a început ședința, pe care, între însuflețite exclamări de „Să trăiască!", a deschis-o d1 Dr. Ioan Turcu, ca președinte, prin o prea frumosă și instructivă cuvântare, ce adunarea generală a decis să se ia la protocol și să se publice. / Notarul adunării, d1 Dr. Ioan Șenchia, citeşte raportul general despre activitatea comitetului, iar casarul, dl Ioan Dejenariu, a citit raportul despre starea casei, conform căruia, în anul expirat, s-au încasat, peste tot, 215 florini. S-au spesat 10 florini, s-a trimis la centru 154 florini, iar 41 florini, ca competență după statute, rămân despărțământului, pentru acoperirea lipsurilor sale. / Ambele rapoarte, la propunerea comisiunii însărcinate cu studierea lor, s-au primit și comitetului și casarului li s-a dat absolutor. / S-a esprimat mulțămită protocolară fostului director, Romului Vasilie Rațiu, fost vicar al **Făgărașului**. Apoi, adunarea generală și-a esprimat regretele pentru trecerea din viață a regretatului Vasile Stanciu, căpitan în pensie, fost membru pe viață al Asociațiunii. / Taxe de la membrii de la această adunare generală au incurs 115 florini. / S-a statorit bugetul pe anul 1900 și s-a decis ca comitetul să îngrijească ca adunările despăr-

ținământului, în viitor, să se țină pe timp de vară, și anumit înainte de adunarea generală centrală a Asociațiunii. S-a ales de director al despărțământului dl Iacob Macavei, vicar foraneu greco-catolic. / Fiind toate obiectele pertractate, președintele mulțumește tuturor celor care au participat la această adunare generală și, cu deosebire, **poporului din Beclean**, care, atât bărbații, cât și femeile, ba chiar și copiii de școală, s-au prezentat în număr mare. Arată din nou mărețele scopuri ale Asociațiunii și roagă pe cei prezenți ca să împărtășească cele văzute și auzite aici și acelora dintre ai lor care nu au putut participa la această adunare, rugându-i și îndemnându-i ca fiecare, după putință, să ajute scopurile Asociațiunii. Între repetate exclamări de „Să trăiască!", declară apoi adunarea de închisă.

A urmat, apoi, un prânz comun, tot în edificiul școlii, la care au partipat cam 50 de persoane, bărbați și femei. S-au ridicat câteva toaste oficioase și apoi alte multe neoficioase. / Primul toast fu ridicat președintele adunării, dl Dr. Ioan Turcu, pentru Maiestatea Sa monarhul, sub a cărui domnire s-a înființat Asociațiunea. Toastul fu ascultat stând în picioare, iar în urmă s-a cântat imnul poporal, acompaniat de muzică. Al doilea toast l-a ținut dl Victor Macavei pentru Comitetul central al Asociațiunii, dl Dr. Ion Șenchia vorbi pentru dl vicar Macavei, ca director de nou ales al despărțământului, d preot Maximilian Răcianu a toastat pentru comitetul despărțământului. S-a mai toastat, apoi, pentru comuna Beclean și inteligența ei, în frunte cu parohul local, și apoi pentru multe alte persoane și realizarea idei și speranțe frumose. / Astfel, această adunare generală, deși în timp de iarnă, s-a ținut cu bun rezultat și participanții au fost pe deplin

mulțumiți și mângâiați în inimile lor pentru bunele impresiuni, ce le-a făcut asupra lor adunarea. Ospeții au stat laolaltă la masă, până seara, către 9 ore, când au început, cu încetul, să se depărteze. / Cei din Beclean, unii din Făgăraș și din popor, au rămas însă acolo, căci aranjorii au adus, de la Făgăraș, nişte buni muzicanți, care au cântat în decursul banchetului, începând cu „Deșteptă-te Române", și seara au cântat de joc, ce s-a continuat, între inteligență și popor, până târziu, cu multă animație"[40].

1900, Diaconovich: „**Făgăraş**, magh. Fogaras, orășel în comitatul de același nume, pe ţărmul stâng al Oltului; 5.861 locuitori români, saşi și maghiari. Făgăraş este centrul comitatului Făgăraş, are o școală comercială inferioară și un gimnaziu de stat, deschis de curând, mai multe reuniuni culturale şi economice, între care două reuniuni române de femei, o reuniune de cântări și un institut românesc de bani („Furnica#). Aici este rezidența unui vicariat român greco-catolic, a unui protopopiat român greco-ortodox (cu 35 comune și 27.012 suflete) şi a oficiilor comitatense etc. Făgăraş are un castel, înconjurat cu ziduri și bastioane; el s-a început a se zidi pe la **1310** şi, în trecut, a fost o fortăreaţă însemnată, care a înfruntat multe vijelii; acum se află în castel garnizoana miliţiei. / Dintre zidiri, sunt de însemnat: casa comitatensă, bisericile şi podul peste Olt, construit la 1817"[41].

1916, Două eroine: „În cursul luptelor de pe **frontul de la Făgăraş**, s-au distins, printr-un act de bravură două romance. Anume Maria Manciullea şi Lucreţia Ganjea din comuna **Pârâu** (germ. Mikesdorf, Berau,

[40] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXIII, nr. 1, Braşov 1900, p. 4
[41] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom II. Sibiu 1900, p. 374

magh. Páró, judeţul Braşov), care, în noaptea de 2-3 septemvrie 1916, punându-se în fruntea trupelor din Regimentul 30 Muscel, le-a arătat, într-o ploaie de gloanţe, potecile mai puţin adânci, cunoscute de ele. Datorită acestui concurs, a putut acel regiment să treacă apa şi să cadă în spatele inamicului, întărit în tranşeele de sub malul drept al Oltului. Regele Ferdinand le-a decorat, mai târziu, pentru curajul lor cu *Virtutea militară*"[42].

1916, **Martirizarea dr. Ion Şenchea**. „După declaraţia de război a României, fruntaşii români din Transilvania au fost puşi în stare de legitimă suspiciune şi somaţi să se retragă în interiorul Ungariei. În special, a fost urmărit Ion Şenchea, desigur pentru atitudinea lui intransigentă din viaţa publică de dinainte şi din timpul războiului, şi pentru faptul probabil că şi-a trimis fiul, pe atunci elev în clasa a VIII-a la liceul „Andrei Şaguna" din **Braşov**, peste munţi, în România, ca să se înroleze ca voluntar în armata română. În adevăr, voluntarul ardelean **Aurel Şenchea** a ascultat porunca tatălui, ca să moară ca un erou la Turtucaia.

Tipicul exemplar de rasă, care a fost **Ion Şenchea** n-a vrut să se refugieze în Ungaria. Conştiinţa lui îl opri pe loc. Dar, într-o bună zi, când trupele române se pregăteau, în tabăra de la Toderiţa, pentru **marşul asupra Făgăraşului**, Şenchea a fost acostat, în piaţă, de o patrulă de jandarmi, care i-a pus în vedere să aplece, căci altfel va fi împuşcat! Şenchea le-a răspuns pe loc: „Dacă mă veţi împuşcă pe mine, cu asta nu vă veţi putea mântui patria!". Ion Şenchea a trebuit, totuşi, să plece, fiind silit de jandarmi. El a fost transportat, de un căruţaş din

[42] *** *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul*, 1918-1928, vol. III, Bucureşti 1929, p. 1513

comuna **Voila** (magh. Voila, germ. Wolldorf, judeţul Braşov). La **Sighişoara** a fost pus în libertate, cu îndrumarea de a se retrage în interior. Firea s-a neastâmpărată l-a readus în calea primejdiei. Nu îl lăsă inima pe Şencbea să dezerteze de la postul datoriei, aşa cum el înţelegea să şi-o facă, adică să rămână lângă popor şi să-i fie spre ajutor la nevoie. Scăpat de sub supravegherea jandarmilor, s-a întors, cu acelaşi ţăran din Voila, cu intenţia să treacă frontul unguresc, la ai săi. Însă ochii vigilenţi ai unei patrule de jandarmi l-au descoperit şi în fânul din căruţă, în care se ascunsese. Fu dus, împreună cu ţăranul vizitiu, la postul de la şcoala din comuna **Galaţi** (cartier al Făgăraşului, judeţul Braşov). Aici urmă să fie pus în libertate de către căpitanul de jandarmi Sikorszky, care îl cunoaştea, dar, probabil în urma intervenţiei inopinate a colegului său de barou, Taglicht, improvizat pe front în ofiţer, Şenchea a fost pus sub o puternică pază şi închis într-o cameră din localul şcolii. În aceeaşi noapte a fost condamnat la moarte, de către căpitanul Sikorszky, şi, fără nici o cercetare şi fără să i se dea posibilitatea măcar de a se apăra, a fost târîât într-o vâlcea necunoscută din apropierea satului şi executat. Aceeaşi soartă a avut-o şi nefericitul ţăran **Iacob Gabor**, din comuna **Voila**, care a transportat pe Şenchea. Ambii au fost condamnaţi pentru „crimă de trădare de patrie!”. Curtea Marţială din Budapesta a anunţat, în 1917, printr-o decizie, primăria comunei Galaţi, locul execuţiei că: „Dr. Şenchea Iános hazaárulásért agyonlövetéssel halálra büntettett” („Dr. Iános Şenchea a fost condamnat la moarte prin împuşcare pentru trădare”). Cu introducerea acestei menţiuni în matricola morţilor s-a terminat toată ceremonia martirului care a fost Şenchea. Trupurile lor au fost îngropate pe dealul

Galaţilor. Nici până astăzi nu s-a dat de oseminte, împrejurările certe în care s-a consumat acest atentat mişelesc nu se cunosc. Totuşi, sunt unele mărturii întâmplătoare. Iată, de pildă, cum rezumă Păr. Nicolae Aron, din Galaţi, mărturisirea făcută de unul din actorii sinistrei execuţii a lui Şenchea, fostul jandarm Feher Marton, din compania lui Sikorszky, care a fost ascultat la şcoala din Galaţi, cu prilejul cercetărilor făcute, în 1922, în cauza asasinării lui Şenchea:

„Am stat şi eu pe un scaun, în cancelaria din şcoala noastră din Galaţi, în vara anului 1922, când s-a luat un proces-verbal, în cauza omorârii lui Şenchea, şi am auzit pe martorul, un ungur din **Săcele**, carele spunea: Din şcoala aceasta, unde au fost deţinuţi, în anul 1916, prin septembrie, avocatul Şenchea şi un voilean, cărăuşul lui, aduşi aceşti oameni de noi, jandarmi staţionaţi în Galaţi, de la trecerea peste Olt, aici, în şcoală, în odaia primă de învăţământ, unde au fost închişi, sub grija căpitanului de jandarmi unguri Sicoţchi (Sikoszky), care şedea aci în şcoală. / Într-o noapte, o patrulă de 12 jandarmi, compusă din doi plutonieri (strajameşteri), doi saniteţi, între care eram şi eu şi opt feciori, jandarmi de rând, pe la ora unu după miezul nopţii, l-au ridicat pe Dr. Ion Şenchea, dimpreună cu căruţaşul lui, un plugar din Voila, din odaia primă a şcoli din Galaţi, şi, legându-le ochii şi poruncindu-le să nu vorbească nici un cuvânt, i-am dus, apucând o depărtare de 100 de paşi, pe strada mare a Galaţului, de la şcoală, spre miazănoapte, apoi am apucat pe o potecă, pe la trepte, ce duce din sat către răsărit, iară vreo 100 paşi, şi am trecut Valea Galaţului, ce curge spre miazăzi, în râul Olt, şi, în fine ajungând în „Ostrov", câmpul de dincolo de vale, pe o cărare, am mai

mers iar vreo 100 de paşi şi aici am stat. De la cărare, direcţia spre miazăzi, la vreo 100 de paşi, se făcea groapa acestor doi mucenici, de către patru jandarmi, între care un plutonier (strajameşter) un saniteţ şi doi jandarmi de rând. În drumul lor de la şcoală şi până în câmp, Dr. Şenchea, legat la ochi, întreba, deşi îi era interzis să vorbească: „Unde mă duceţi? Unde mă duceţi?". Iar aici, când patrula de 12 a fost avizată, printr-un semn, că groapa încă nu e gata, această patrulă, stând din mersul ei, i s-au descoperit lui Şenchea ochii şi a observat, într-o depărtare de 100 de paşi, lucind o lumină în întuneric, a cunoscut acum primejdia, că acolo i se săpa mormântul... şi, primind, după o aşteptare, semnul că pot veni, că groapa e gata, am purces cu victimele în faţa gropii şi aici eu (martorul din Săcele), în calitate de saniteţ, am examinat groapa cât e de afundă şi m-am băgat mai întâi eu în groapă şi era groapa destul de afundă, nu mă mai vedeau cei de afară, când eram înăuntru.

Ungaria nu se mai putea mântui nici prin crime. Atunci, ieşind eu din groapă şi sosind momentul de împuşcare a primei victime, Dr. Ion Şenchea, acesta a cerut voie să-şi exprime ultima dorinţă, înainte de moarte, şi nu i s-a dat, unul din jandarmi l-a lovit cu pumnul în barbă, ca să i se încleşteze gura şi din limbă i-a izvorât sânge. / Cu toată stricteţea, cel care era conducătorul patrulei a aflat dorinţa din urmă a executatului, ca portofelul cu banii, ce-i avea în buzunar, să-i predea fiicei sale (Veturia). I s-au legat apoi ochii, cu o batistă, şi o singură împuşcătură la frunte, şi corpul i-a picat în mormântul pregătit. Arşanăle adunate de pe la oamenii din Galaţi, a doua zi, dimineaţa, au fost văzute de locuitori, pline de nisipul groapii. Voileanului, când i-a venit rândul să fie

împuşcat, acesta a strigat cu plâns amar, să nu-l împuşte şi pe el, căci are copii şi rămân orfani şi că el nu-i vinovat, că a fost numai cărăuşul lui Şenchea. Dar n-a fost băgat în seamă, acestuia i s-au aplicat mai multe împuşcături, până a murit, şi l-au rostogolit peste Şenchea, în groapă, şi cu rocul lui Şenchea au fost acoperite ambele cadavre şi groapa a fost astupată”[43].

1916, **Făgăraş**: „Constantin Pop, redactorul responsabil al ziarului „Olteanul”, a fost prins de jandarmii unguri de pe front, pe când voia să treacă Oltul, cu luntrea, şi tăiat în mod îngrozitor cu baionetele. Cu viaţa a trebuit să plătească şi blajinul Constantin Pop crima de a fi îndrăznit să-şi urmeze porunca conştiinţei lui românești”[44].

1917: „Consemnarea membrilor „Asociaţiunii pentru literatura română și cultura poporului român“ pe anul 1917. **Despărțământul Făgăraş**. / **Membri fundatori**: Borza Nicolae, protopop, Fărăraş. / Costi Toma, proprietar, Făgăraş. / Grecu Ioan, comerciant. Făgăraş. / Micu Andreiu, avocat, Fagăraş. / **Membri pe viaţă**: Bârsan George, comerciant, Făgăraş, / Bârsan Mateiu, căpitan în pensie, **Beclean**, / Cornea Gavril, preot Ileni, / Literat Valeriu, preot, **Luta**, / Purece Dumitru, preot, **Hurez**. / **Membri ordinari**: Aron Nicolae, preot, **Galaţi**, / Bele Alexandru, pensionar, Făgăraş / Caţaveiu Iosif, paroh. **Lisa**, / Cocan Ilarie, preot, **Mânira**, p. n. Făgăraş, / Cârje, Dr. Iulian, avocat, Făgăraş. / Comşa Valeriu, preot, Copăcel. / Dejenar Ioan, contabil, Făgaraş. / Grama Cle-

[43] *** *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul*, 1918-1928, vol. III, Bucureşti 1929, pp. 1513-1515

[44] *** *Transilvania, Banatul, Crişana, Maramureşul*, 1918-1928, vol. III, Bucureşti 1929, p. 1515

mente, notar cercual, **Râuşor**. / **Jiga Mateiu**, director de bancă, Făgăraș. / Negrea, Dr. Camil, avocat Făgăraș. / Negrea Valeriu, preot **Poşorta**. / Păcală Traian, preot Galaţi. / Pandrea, Dr. Liviu, avocat Făgăraș. / Popescu, Dr. Teodor, avocat, Făgăraș. / Răduleţ Vasile, preot, **Berivoiul-mic**. / Şerban, Dr. Nicolau, deputat dietal, Făgăraș. / Socaciu Iacob, proprietar **Mândra**. / Urdea George, asesor orf., Făgăraș. / Vas, Dr. Dănilă, avocat, Făgăraș. / Vas, Dr. Octavian, advocat Făgaraş"[45].

1932: „În luna martie, anul acesta, se împlinesc 40 de ani de la moartea pictorului Mişu Popp, un valoros, respectat şi iubit fiu al Braşovului… / Mişu Popp s-a născut la 19 martie, anul 1827, în Braşov, fiind al 8-lea din cei 9 copii rămaşi în viaţă ai lui Ioan Popp Moldovan de Galaţi, de profesiune pictor, sculptor şi poleitor, de origine din ținutul Făgărașului, şi care a avut 11 copii, cu care l-a dăruit prima şi unica sa soție…

Originea familiei Popp sau Pop, Popu, Pap, Popa sau chiar al Popi, cum se mai numeşte ea în documente, se pierde în trecutul depărtat al Românilor din țara Făgărașului. După toate probabilitățile, această familie face parte din grupul de moșneni de baştină, împroprietăriți, pe vremuri, de voievozii Ţării Româneşti şi trebuie să fi fost una din familiile de frunte din **Galaţii Făgărașului**, unde unii din descendenți s-au văzut nevoiți a ocupa, din generație în generaţie, modeste demnități în biserica românească din acel loc, pe de o parte pentru a scăpa de persecuțiunile necurmate ale stăpânitorilor străini, pe de alta pentru a-și putea păstra neatinse religia şi naționalitatea. / Se întâmplă, însă, că un principe ardelean

[45] *Transilvania*, Anul XLIX, nr. 1-12, Sibiu 1918, p. 51

găsește, la una din aceste familii de cucernici preoți români din **Galaţi**, merite deosebite şi o ridică în rândul nobililor. / Într-adevăr, Mihail Apafi I (1661-1690), principe ardelean, care, pe cât știm, nu avea nici cea mai mică înrudire cu neamul românesc, prin diploma emisă la data de 14 aprilie 1668, din **Făgăraş**, înalță în rândul nobilimii nu numai pe Ioan Popa (al Popi), preot român din Galaţi, ci şi pe fiii săi, Zaharie şi Ioan, asemenea şi pe fiicele sale, Stanca, Bucura şi Ana, cum şi pe succesorii tuturor acestora, acordându-le predicatul „de Galaţi".

Unul din urmaşii familiei de preot Ioan Popa de Galaţi este, fără îndoială, Ioan Popp Moldovan de Galaţi, tatăl pictorului. Născut la 1774, el este probabil unul din descendenții direcţi ai acelui Ioan, boierit odată cu tatăl său şi menţionat în diploma din 1668, ceea ce se confirmă, de altfel, şi prin relatările membrilor în viață ai acestei familii, și de care îi separa un interval de timp de numai 106 ani. / După spusele urmaşilor, tatăl pictorului era stabilit, la începutul carierei, în **Făgăraş**, unde s-a căsătorit cu Elena Ivan, de origine tot din **Făgăraş**, și unde, pe lângă averea agonisită de el însuşi, mai avea şi pe aceea provenită din moştenirea părintească, bineînţeles foarte redusă, în urma numeroaselor ieșiri din indiviziune, dar la care ţinea cu sfințenie, aproape ca toți cei din ţara Oltului, deși folosul ce-l aveau de pe urma unor asemenea moșteniri era destul de mic, reducându-se uneori la o singură încărcătură de fân, încăpând într-o căruță.

Darul desenului, acel al picturii și al sculpturii au fost probabil de multă vreme însuşiri personale de distincție la unii din membrii familiei și au fost cultivate de ei cu lăudabilă stăruinţă, fie din curată plăcere, fie ca un frumos mijloc de câștig, mai întâi pe un teren de activitate

bisericească, la început limitat la ţinutul Făgărașului, dar care, cu timpul, deveni tot mai întins, căci îl vedem pe Ioan Popp Moldovan de Galaţi părăsind, mai târziu, cu toată familia, Făgărașul pentru alte meleaguri, ajutat fiind, mai întâi de fiul său cel mai mare Nicolae, şi în urmă aproape de toţi ceilalţi fii, în munca prosperă în ale artei. / Urmașii în viață confirmă cele de mai sus, susținând că şeful acestei familii de modești artiști români a executat, la începutul carierei sale, lucrări de pictură și de sculptură mai cu seamă pentru bisericile românești, la care lucrări s-au mai adăogat şi cele pentru particulari şi autoritățile din **Făgăraş**, unde a fost totdeauna bine apreciat, însă urme de activitatea sa în această parte a ţării Oltului, unde şi-a petrecut întreaga tinerețe şi primii ani de căsnicie nu s-au putut descoperi, cu toate cercetările făcute, şi informaţiile cerute până în prezent persoanelor de seamă din **Făgăraş** și **Galaţi**, unde probabil s-a născut. Doar membrii familiei rămaşi în viaţă dacă mai posedă încă câte o iconiță, făcută de „Nenea Ioniţă" al lor și pe care o păstrează ca pe o relicvă rară… / Cu asemenea aptitudini, care, pe vremea aceea, erau rare la persoanele de seamă din acest colț al Ardealului, Ioan Popp, cum începuse să-şi zică, de la o vreme, era foarte căutat şi, urmând parcă valea Oltului, ajunse până hăt, în secuime, unde dânsul, şi în urmă fiul său Nicolae, construiră mai multe altare și amvoane, cu toate podoabele de sculptură şi pictură necesare, în... bisericile romano-catolice ungureşti din acea regiune. Probabil că s-a întâmplat la fel şi cu unele biserici de același cult de pe valea Someşului, căci, cu timpul, Ioan Popp ajunse să facă lucrări până şi în **Gherla**, unde se stabili, mai târziu, un nepot de fiu al său. / Desigur, din această epocă datează schițele de orna-

mente, amvoane şi altare, datorate lui Ioan Popp şi depuse în biblioteca despărțământului Asociaţiunii pentru literatura română şi cultura poporului român „Astra“ din Braşov, salvate fiind de la pieire, de către un pasionat iubitor de arta trecutului nostru, care este neobositul conducător al acestei reviste, dimpreună cu o altă colecție, mai numeroasă, de desene, reprezentând tot altare și amvoane, însă acestea din urmă întocmite de Nicolae Popp-fiul, care, prin anii 1835, până la 1854, începu să lucreze singur, fie că tatăl său era ocupat cu lucrările proprii în altă parte, fie că dânsul executa, la lucrările fiului său, numai pictura. / Numeroasele lucrări contractate în secuime, pe de o parte, și mijloacele primitive de transport din **Făgăraş**, la aceste lucrări, pe de altă parte, au făcut pe Ioan Popp să părăsească localitatea sa de baştină, dimpreună cu întreaga familie, constând din soţie şi 5 copilaşi, și, după un popas mai îndelungat la **Miercurea-Ciuc**, în secuime (un altar destinat bisericii franciscane din **Şimleu-Ciuc** și altul bisericii romano-catolice din **Sântimbru-Ciuc**), să se stabilească definitiv la **Braşov**, unde ajunse prin anul 1818, lăsând bruma de avere ce o avea la **Făgăraş**, în seama rudelor de acolo. / Ultimii săi 4 copii s-au născut la Braşov. / La 7 august 1829, scrie fiului său Constantin, la **Făgaraş**, că, la acea dată, era ocupat cu executarea unui amvon, care există şi astăzi la biserica Sf. Treimi din Braşov-Tocile, a cărei zidire se terminase tocmai înainte cu 3 ani. / A murit în 1869, după ce atinse respectabila vârstă de 95 ani şi la 2 ani după pierderea vrednicei sale soţii, în casa proprie, pe care o stăpânea, încă de pe la anul 1843, situată în „Uliţa Mare”, şi având, pe acea vreme, numărul 1443, care, după cum am constatat, corespunde actualmente imobilului cu numărul 1 din strada

Prundului de astăzi, colţ cu strada Cimitirului, şi care a devenit, mai târziu, dimpreună cu alt imobil învecinat, proprietatea pictorului M. Popp… /

Mișu Popp a petrecut vârsta fragedă a copilării în cercul restrâns al familiei, stând, la început, mai mult sub influența mamei sale, decât sub acea a tatălui, care, cu îndeletnicirile sale de artist, în felul său, era reținut de lucrări, fie în atelierul său, fie departe de cămin, şi pe care uneori abia le mai putea prididi. De la mamă a învățat, de altfel, ca toți frații şi surorile sale, primele poveşti şi rugăciuni şi a primit cele dintâi cunoştinţe de citire. Surorile sale, mai ales, au completat cunoştinţele ce mai lipseau, care au fost apoi mult sporite, mai întâi în şcolile din secuime, apoi de către dascălul bisericii Sf. Nicolae și, la sfârşit, în şcoala grecească şi cea ungurească din **Braşov**… / Însă părinţii săi, socotind că lucrările de artă bisericească se vor isprăvi în secuime, cum s-au isprăvit şi la **Făgăraș**, şi în alte părți, şi în dorința de a da altă direcțiune aspiraţiunilor de propăşire abia mijinde ale celui de al treilea fiu al lor, s-au hotărât să înscrie pe tânărul Mișu, care împlinise tocmai 15 ani, ca elev în școala militară grănicerească din Kézdi-Vásárhely, astăzi **Târgul Secuiesc**, unde, făcându-și stagiul de „cătănuță”, cum se numeau în Ardeal elevii acestor şcoli, să poată intra apoi în vreunul din regimentele de grăniceri române de pe atunci din Năsăud, Orlat sau Caransebeș, cum au procedat, pe acea vreme, şi alţi tineri din societatea românească… / Terminându-se şcoala, reveni imediat şi fără nici o părere de rău la lucrările tatălui său, hotărât să nu mai părăsească paleta, cu toate protestările ce veneau din partea celor din cercul familiei şi, punându-se cu tot dinadinsul pe lucru, făcu, în scurt timp, progrese de toată

lauda. Acest fapt, la care s-a mai adăogat și dârzenia tânărului pentru progres, căci, spre deosebire de ceilalţi frați mai mari, el a dat încă de mic copil dovezi de un talent deosebit, în special pentru pictură, au determinat pe părinți să trimită pe fiul lor, Mişu, spre a se perfecționa în străinătate, alegând, în acest scop, capitala Austriei, unde se duceau și către care se simțeau atraşi, pe atunci, aproape toţi tinerii ardeleni dornici de cultură. / Plecarea se fixă pentru toamna anului 1845, termen care sosi pentru toți, afară de Mişu, mai repede de cum se așteptau, În familie, erau atât de mulţi, încât, deşi una singură, totuşi parcă formau o numeroasă societate, care făcea ca nimeni din cei care o constituiau să simtă nevoia unei alte societăți…

În sfârşit, după o călătorie de mai mult de două săptămâni, ajunseră în furnicarul de lume din capitala Austriei, trăgând, mai întâi, în unul din cele mai bune hoteluri din centrul orașului, pe care repede îl schimbă cu unul din cartierul Leopoldstadt, mai potrivit cu mijloacele sale de trai, despărțindu-se cu greu de bunul său însoțitor român, în această primă a sa călătorie „în lume”… / Însă timpul trecea, fără să fi atins scopul pentru care venise şi care era să urmeze visata școală specială de perfecționare în pictură. În această situație, destul de neplăcută pentru un tânăr avizat la puterile proprii şi care se vede deodată singur printre străini, se întâlni, din fericire, cu un ofițer român, care făcea parte din garnizoana Vienei, un vechiu prietin al familiei (căpitanul Cerghedi, dispărut, mai târziu, în mod misterios, pe când era la Segedin), transferat de curând acolo, şi care îi fu de mult folos, căci, în scurt timp, schimbă odaia din hotel cu o cameră din apropierea locuinţei bunului său ocrotitor, fapt care făcu

pe tânăr să nu se mai simtă străin în noul mediu, menit să-l conducă pe calea perfecțiunii. Renunțând a mai aştepta rezultatul intervențiilor sale anterioare, îl vedem pe tânărul Mişu Popp, scurt timp după această norocoasă întâlnire, urmând foarte mulțumit cursurile profesorului de pictură Gselhofer, de la Academia de arte frumoase „Sf. Ana" din Viena, al cărei rector era, la acea epocă, profesorul Anton Petter"[46].

20. Țăran din părțile Făgărașului. Dintr'un codice din veacul XVII, aflător în Muzeul Național din Budapesta

[46] *Țara Bârsei*, Anul IV, nr. 2, Braşov 1932, pp. 99-120

FĂGET

(Facsád, Fatschet, judeţul Timiş)

1551, Evlia Celebi: „Gazi Hasan paşa, mergând în Iemen şi în Abisinia, a ajuns apoi valiu (guvernator, conducătorul militar al unui vilaiet) la **Timişoara**. / Ulama paşa... Dându-i-se în dar sangeacul (steag, drapel; are şi sensul de subdiviziune a unei provincii numite vilaiet) **Lipova**, a îndurat, acolo, patruzeci de zile de asediu; şi tocmai când ieşea din cetate, predând-o, de nevoie, în mâinile ghiaurilor, cu iertare (aman), a fost făcut martir de către ghiauri, pentru că s-a luptat cu ei timp de patruzeci de zile. Este înmormântat la **Lipova**… Hassul (Hass, domeniu viziral sau imperial, cu un venit anual de peste 100.000 de aspri) **Timişoarei** este de 806.790 (opt sute şase mii şapte sute nouăzeci) de aspri 34 venit”[47].

„Eialetul **Timişoarei**. Cuprinde şase sangeacuri. Are un defterdar (similar logofătului) de vistierie, un intendent al condicilor, un defterdar de timar (cel care se îngrijeşte de problemele financiare ale feudelor, denumite timar), un defterdar pentru avuţia padişahului, un chehaia de ceauşi şi un intendent de ceauşi, precum şi douăzeci şi

[47] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, pp. 327, 328

două de agale (căpetenii de oaste) cu tuiuri, pentru paza cetăţii, dizdar (comandant al cetăţii), ceribaşi (căpetenii ale unui corp de oaste) şi alaibei (şeful unui alai, adică regiment). Fiind cucerită pe vremea domniei sultanului Mehmed han al IV-lea (1648-1687, în 1658, de către Köprülü Mehmed paşa, **cetatea Ineu** a devenit, acum, reşedinţă de sangeac pentru paşa de Timişoara. Celelalte sangeacuri sunt: 1648-1687, **Lipova**, **Cenad**, Gyula (în Ungaria), **Moldova** (Morova, Moldova Veche, judeţul Caraş-Severin), **Caransebeş**, cucerit de curând, **Lugoj**, cucerit de curând, sangeacul **Făget** şi sangeacul **Arad** şi sangeacul **Becicherec** (Becicherecul Mic, judeţul Timiş). Mai târziu, oraşul a devenit vacuf-ul (fundaţie religioasă, care nu avea voie să-şi înstrăineze bunurile) lui Sokollu Mehmed paşa, însă sangeacul este vacuf"[48].

1595, august 25, Cosimo Capponi: „Azi, de dimineaţă, a venit vestea ocupării **Lipovei**, lângă Timişoara, o foarte bună cetate, şi, dacă nu ar fi nevoită alteţa sa să meargă în Ţara Românească, ar cuprinde Timişoara şi tot ce stăpâneşte turcul în această parte de dincoace. Şi ce este mai rău e că nu poate să trimită acestei armate patru mii de oameni într-ajutor, pe care, dacă i-ar trimite, ar fi speranţa de a cuceri, prin ei, Timişoara. Şi e sigur că izbânda, pe care ai noştri au avut-o după luarea **Făgetului**, a fost mult mai mare decât se credea, întrucât, pe o distanţă de şaisprezece sau optsprezece mile italiene, nu se văd decât turci morţi, şi unul, pe care l-au luat prizonier, acum, la Lipova, declară că 6.000 au rămas pe

[48] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, p. 329

câmpul de luptă, şi cei doi begi vor fi aici, în astă-seară, şi sunt oameni de seamă”[49].

1595, august 26, Giovan Pietro Giordano: „Azi, dimineaţă, au fost conduşi, în faţa alteţei sale Sigismund, doi begi, persoane de seamă, cu două steaguri, şi alţi 25 de turci, prinşi în lupta de la **Făget**, unde este foarte adevărat că au murit 10.000 de turci. Acum, armata aceasta se află la **Lipova** şi, acum două zile, a ocupat oraşul, a rămas însă fortul acestuia, dar care nu poate să reziste, atât datorită vitejiei alor noştri, cât şi pentru că au fost ucişi, în această înfrângere, turcii care erau destinaţi pazei acestuia. Se spune că, pe 30 de mile italiene, nu se găsesc decât leşuri şi turbane, căci au fost urmăriţi până la Timişoara, la poarta căreia au ucis 20 de soldaţi, astfel că, pe acolo, slavă Domnului, lucrurile merg bine, şi aceasta e din gura cuiva, care a fost de faţă la acţiune”[50].

1657-1660, Evlia Celebi: „Ghiaurii, mergând în Ardeal, au scos comorile îngropate, preţuite la patruzeci de milioane, şi, strângând o sută de mii de ostaşi din ţara secuilor şi dintre ungurii-blonzi (de fapt Sazmadjar, saşi) şi din haiducime, precum şi de la cehi şi leşi, de la suedezi, de la slavi, de la cazaci şi ruşi, de la austrieci şi de la slovaci, şi de la croaţi, şi de la cei din Ungaria de Mijloc, s-au dus şi au devastat cetăţile numite **Lipova**, **Cenad**, Făget şi **Fenlac** din eialetul **Timişoarei**. Când aducătorii acestei ştiri au sosit la Poarta Devletului, atunci vizirul Budei, Kenan papa, a fost numit serdar în aceste părţi. / Serdarul mai sus numit, având optzeci de mii de

[49] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, III, Bucureşti 1971, pp. 508, 509
[50] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, III, Bucureşti 1971, pp. 538, 539

oameni, s-a întâlnit cu oastea duşmană între cetăţile numite **Arad** şi **Lipova**, de pe malul râului Mureş. Cu voia lui Allah, oastea islamică a fost zdrobită, iar ghiaurii au ieşit învingători. Serdarul Kenan paşa a scăpat, fugind pe câmpia **Salontei**, cu multe mii de călăreţi pe cai arăbeşti. Elgi-Husein paşa, la rândul său, aruncându-se în râul Mureş, a dispărut. În sfârşit, în această înfrângere au pierit zece mii de oameni. După aceea, Kenan paşa, cel învins, fiind mazilit de la Buda, serdariatul Budei a fost dăruit, fără tugra (monograma) împărătească, lui Seidi-Ahmed, paşa din Bosnia.

Ajungând mare serdar, Seidi-Ahmed paşa a fost trimis împotriva Ardealului, iar eialetul Bosniei a fost dăruit lui Melek-Ahmed paşa. Fără să ţină seama de asprimea iernii din anul acela (1659-1660), gaziul Seidi-Ahmed paşa a pătruns, prin Porţile de Fier ale Ardealului, cu o oaste de douăsprezece mii de oameni, echipaţi uşor, şi, întâlnindu-se cu cei o sută de mii de oameni ai blestematului de Rákoczi, care stătea în câmpia **Haţegului**, cu spatele la cetatea Kolţvar (Cetatea Colţ a familiei Cândea-Kendeffy), a pornit la luptă. Atunci, Husein paşa, fratele vizirului de Timişoara, Siavuş paşa, atacându-i pe ghiauri prin mijloc, aşa cum lupul flămând atacă oile, i-a măcelărit, într-o clipă, pe ghiaurii cu faţa albă, pe zăpada albă, încât de sângele lor a topit şi zăpada”[51].

1782, Johann Lehmann: „De la **Lugoj**, până la **Bujor** (azi **Bujoru**, comuna Dobra, judeţul Hunedoara), este o cale de o poştă şi jumătate. De cum, ieşi din Lugoj şi priveşti la dreapta, te cuprinde un groaznic respect faţă de Lugoj. Se înşiră, pe un rând, opt, până la zece roţi de

[51] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, pp. 338, 339

tortură, fără a mai pune la socoteală furcile de spânzurători şi alte lucrări asemănătoare. Dacă fiecare om simte ceea ce am simţit eu, la vederea acestora, atunci suntem cu toţii oameni ciudaţi. Eu am privit ţintă acest şir mai mult decât cumplit, şi am izbucnit într-un râs puternic. Datoresc acest simţământ excesului de prevedere, căci, la vederea unei roate, n-am râs, ce e drept, niciodată.

După această groaznică privelişte, urmează o câmpie plăcută, apoi un deal înalt, sădit pe amândouă coastele sale cu vii, care aparţin contesei. Pe dealul cu vii, ici şi colo, câte o plăcută casă de vară. Urcuşul, pe drum, este foarte anevoios, pe timp ploios. Odată sus, călătoreşti până la **Bujor,** printr-o foarte plăcută pădure de fag. Pădurea, dealul şi valea sunt cât se poate de plăcute pentru călător, dar foarte obositoare pentru cai. **Satul Bujor** are o casă de poştă frumoasă, celelalte 99 de case sunt case româneşti, proaste. Hanul are, de cele mai multe ori, hangii săraci. Am găsit totdeauna multă bunăvoinţă în a servi, dar puţine lucruri de servit. de la Bujor, la **Făget** (Facsád, Fatschet, judeţul Timiş) este o poştă mare. Drumul devine ceva mai bun, acolo unde nu este şănţuit. Ţinutul este înzestrat cu foarte plăcute păduri şi, la o oarecare depărtare, cu sate şi semănături. Pretutindeni sunt pomi fructiferi, în mare mulţime. Acum, în timp ce trec prin fata unei cruci, mă rog să-mi îngăduiţi o clipă. Acelaşi drum l-am mai făcut încă o dată, cu o trăsură, pe seama mea, în tovărăşia unui tânăr ungur, care călătorea cu mine, de la Sibiu, la Timişoara. Eram bucuros că, în cel mai rău anotimp, în februarie,, tocmai când zăpada şi gheaţa se topeau, nu eram silit să călătoresc chiar singur…

Făgetul este un târg frumos. Şantul (canalul) taie acest târg în două. Făgetul este, din cauza numeroaselor iarmaroace, o localitate care o duce foarte bine”[52].

1900, Diaconovich: „**Făget**, magh. Facset, comună rurală în Banat, cotmitatul Caraş-Severin, cu 1.912 locuitori, români (1157), nemţi și maghiari; sediul preturii, judecătoriei cercuale şi al unui perceptorat. În Făget se află institutul de credit şi economii „Făgeţana”, cu un capital social de 100.000 florini, care a avut, în 1897, un reviriment de florini 2.973.211,25, și o societate comercială română, al cărei reviriment, în 1897, a fost de florini 320.432,92. / Făget, protopopiat greco-ortodox român, se compune din 40 comune, cu 25.581 suflete. Aparține diecezei Caransebeșului”[53].

Porturi din Bănat.

[52] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, X, I, serie nouă, Bucureşti 1998, pp. 569, 570

[53] Diaconovich, Dr. C., *Enciclopedia Română*, Tom II. Sibiu 1900, p. 375

FĂGET

(comuna Valea Lungă, județul Alba)

1602, iunie 7: „Act de nobilitate, fără scut, dat de Sigismund Báthory lui Nicolae Iuga din **Caransebeş**, cu scutire de toate dările obişnuite ale casei sale din **Făget**, în comitatul Hunedoarei”[54].

1936: „Cursurile Şcolii Ţărăneşti Superioare din **Blaj** s-au încheiat, marţi, în 9 iunie. De dimineaţă, elevele, cu profesorii și profesoarele în frunte, au luat parte la sfânta liturghie, în catedrală. În curtea Şcolii de menaj, s-a făcut încheierea, de față fiind Ilustria Sa Jacob Popa, canonic-prepozit, Al. Lupeanu-Melin, preşedintele Despărțământului, S. Gizdavu, prefectul judeţului, Dr. Ioan Bianu şi Dr. C. Suciu, vicepreşedinţi, I. F. Negruțiu, director pensionar, director Iuliu Maior şi profesor Dumitru Neda, membri în comitet, S. Orian, secretar, şi Ol. I. Barna, casier, doamnele şi domnişoarele profeaoare Emilia Hopârteanu, Veturia Popa-Bura, Maria Gabor, Eugenia Todică, Victoria Urzică, Paraschiva Tâmpânariu, directoarea Şcolii de menaj, Silvia Comșa, Popescu Maria,

[54] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. VII, 1602-1606, Bucureşti 1934, p. 46

Margareta Trifan, Lucreția Nicoară, Maria Socol, Gabriella Cristea şi M, Zamfir. / Dl. Al, Lupeanu-Melin, după ce a arătat situaţia Scolii, a adresat elevelor cuvinte de despărțire, dându-le frumoase sfaturi. A împărțit, apoi, diplome şi premii, în unelte casnice, cărți şi medalii religioase. Toate elevele au avut o purtare foarte bună și au fost silitoare la studii, de aceea toate au fost premiate. **Premiul întâi** l-a luat Victoria Mâtcă din **Bălcaciu**, **al doilea**, Ana Costea din **Spini**, iar **al treilea**, Maria Mărginean din **Micăsasa**. Au fost premiate, apoi, toate celelalte, eleve: Benchia Anica, din **Lupu**, Bucur Maria, din **Pănade**, Câmpean Cornelia, din **Pănade**, Câmpean Polixenia, din **Daia**, Câmpean Veronica, din **Pănade**, Costea Carolina, din **Spini**, Cristea Maria, din **Şona**, Desmirean Paulina, din **Apahida**, Diac Eugenia, din **Moşna**, Hodăian Eleonora, din **Pintic**, Ilia Reghina, din **Clugudul de jos**, Laţa Aniţa, din **Şoroştiu**, Lupean Amalia, din **Daia**, Maior Valeria, din **Rădeşti**, Mihu Maria, din Lupu, Ana Mohan, din **Copşa**, Moga Eugenia, din **Proştea Mare**, Morar Maria, din Apahida, Muntean Elisabeta, din **Rădeşti**, Muntean Letiţia, din **Vecerd**, Oprea Maria, din **Proştea Mare**, Orian Valeria, din **Pănade**, Piştea Maria, din **Micăsasa**, Pitea Maria, din **Găbud**, Popa Viorica, din **Făget** şi Şovrea Maria, din **Făget**. / Eleva Mâtcă Viorica a mulţumit, în numele colegelor, conducătorilor Despărţământului Blaj al „Astrei“, prin îngrijirea cărora ele au putut urma cursurile acestei şcoli”[55].

[55] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 24, Blaj 1936, p. 3

FAHID

(Fahya, Ffahyd, lângă Gâltiu, judeţul Alba)

1356, decembrie 14, Alba Iulia: Magistrul Solomon, arhidiacon de **Turda**, viacar de capitlul bisericii Transilvaniei, face cunoscut că, după ce a trimis pe „Ladislau, preotul bisericii din **Fahid** (Fahya, Ffahyd, lângă Gâltiu, judeţul Alba) şi Petru, preotul bisericii din **Teiuş** (Villa Spinarum, Spinis, judeţul Alba), în faţa cărora Nicolae zis Borw, Ladislau şi Ştefan, fii răposatului Andrei vicevoievod, precum şi pe fii lui, Andrei şi Luca, trebuiau, conform hotărârii judecătoreşti, să mulţumească pe nobilii Nicolae, fiul lui Nicolae, şi Petru, fiul lui Iacob de **Grind** (fost Grind, Gerend, azi **Luncani**, judeţul Clu), cu privire la a patra parte, cuvenită ca fiică, nobilei doamne Elisabeta, adică mama răposatului comite Nicolae, bunicul acestor Nicolae şi Petru de Grind şi ce li se cuvine din toate părţile de moşie ale răposatului Ladislau, fiul lui Ştefan, fiul lui Solomon… Întorcându-se aceşti oameni ai noştri, am înţeles că sus-zişii nobili s-au împăcat… în privinţa pomenitei a patra parte cuvenită fiicei, şi anume că sus-zişii nobili de **Geoagiu** (Gyogh Superioris, Geoagiu de Sus, judeţul Alba) s-au îndurat să plătească nobililor de Grind… 70 de mărci”[56].

[56] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 57, pp. 64-66

FĂNCICA

(Fancsica, judeţul Bihor)

1363, noiembrie 7, Kálló: Comitele şi juzii din comitatul Szabolcs „adeveresc că, în adunarea obştească, ţinută la porunca regelui pentru stârpirea hoţilor şi a răufăcătorilor, juzii nobililor şi juraţii au declarat răufăcători, trecându-i în registru, între alţii pe Blasiu de **Berea** (Bere, inclus în Ciumeşti, judeţul Satu Mare) şi Ştefan zis cel Mare, locuitor din **Ciomocoz** (fost Ciomocoz, Warchomacuza, Chumakuz, azi **Ciumeşti**, judeţul Satu Mare), căruia i se spune şi Yneu, şi pe Mihail şi Petru, fiii cizmarului Toma de **Făncica** (Fancsica, judeţul Bihor)”[57].

1367, decembrie 2, Briccius, fiul lui Desideriu, vicecomite de Ugocea, şi juzii nobililor din acelaşi comitat dau de ştire că „Ştefan, fiul lui Kerecheth de **Dăbolţ** (Dabolch, azi **Dobolţ**, judeţul Satu Mare), omul nostru, trimis pentru aceasta, cu pecetea noastră, venind înaintea noastră ne-a spus că Dominic, fiul lui Dominic de **Făncica** (Fancsica, judeţul Bihor), în duminica de curând trecută, l-a dus pe el în pomenitul sat şi, acolo, acel Dominic i-a arătat pe slujitorul său, cu numele Petru, lovit la cap şi

[57] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 197, p. 178

rănit, spunând că Ioan, fiul lui Ladislau, tot de Făncica, l-a lovit la cap şi l-a rănit pe acea slugă a sa, la sărbătoarea fericitei fecioare şi mucenice Ecaterina (25 noiembrie), de curând trecută”[58].

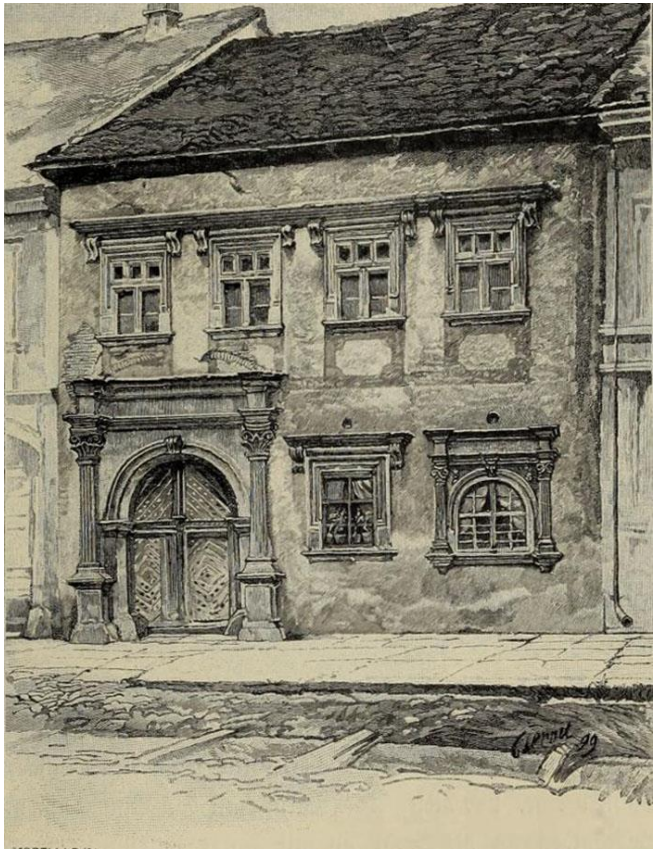

Haus in der Beutlergasse zu Bistritz, aus dem XVI. Jahrhundert.

[58] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 276, p. 440

FÂNTÂNELE

(fost **Iuș,** azi **Fântânele**, județul Bistrița-Năsăud)

1351, noiembrie 21, Sântimbru: Scrisoarea lui Egidiu, vicevoievodul Transilvaniei, trimisă conventului din Cluj-Mănăştur, în 18 noiembrie, adică „la octavele de acum ale sărbătorii sfântului Martin mărturisitorul, de curând trecută, cu îngăduința noastră judecătorească, Iwanka de **Iuș** (**Fântânele**, județul Bistrița Năsăud) și magistrul Gal, fiul lui Both, s-au supus înaintea noastră cu privire la o bucată de pământ, în pricina numită **Mykoteleky** sau, cu alt nume, **Markhazaeleufelde** (**Myketeleke**, inclus în **Cătălina**, județul Cluj), judecății împăciuitoare a unor bărbați cinstiți, ce vor fi aduși de ei, și care judecată trebuie să se facă în ziua, în curând viitoare, a Miezii păresii (14 martie 1352), la fața locului, pe acea bucată de pământ, precum se arată mai pe larg în altă scrisoare a noastră de îndatorire, și întrucât pentru aflarea și cunoașterea adevărului acestui lucru e foarte mare nevoie de omul vostru de mărturie, de aceea cerem cu stăruință prieteniei voastre, prin scrisoarea de față, să trimiteți pe omul vostru vrednic de crezare, ca om de mărturie, în fața cărora omul nostru, Ioan zis Bugar sau Ioan de **Juc** (**Suuk**, județul Cluj) sau Ștefan de **Bungard** (**Bonhart**, **Burgarth**, județul Bistrița) sau, în lipsa acestora, Ladislau zis Cheh, ducându-se în sus-pomenita zi a

Miezii-păresii la fața locului… să fie dator a fi de față la acea judecată împăciuitoare ce trebuie să se facă, potrivit unei alte scrisori a noastre de îndatorire, ce se va arăta acolo. Și după facerea acestei judecăți de împăciuire, potrivit cu ceea ce se va hotărî de zisa judecată, ținută între sus-zisele părți, să aveți bunătatea a ne da seama despre desfășurarea întregii pricini”[59].

1357, ianuarie 17, Sântimbru: Vicevoievodul Dominic dă de ştire că înfăţişându-se „Ladislau, fiul lui Ioan zis Aprod, pentru sine şi pentru tatăl său, a spus că, dacă unul dintre ei ar primi şi dacă ar aşeza pe moşia **Iuş** (**Fântânele**, judeţul Bistriţa Năsăud) ori pe moşia **Pălatca** (Palatca, Palachk, judeţul Cluj) pe Laurenţiu, slujitorul lor, şi pe soţia acestuia, cu privire la care s-a născut cearta între ei şi Ioan, fiul lui Ivanka de Iuş, atunci, prin chiar acel fapt, să fie osândit la 10 mărci faţă de acel Ioan, fiul lui Ivanka, şi la gloaba cuvenită judecătorului”[60].

1357, iunie 7, Sântimbru: Vicevoievodul Dominic dă „de ştire că Ioan, fiul lui Iwanka de **Iuş** (fost **Iuş,** azi **Fântânele**, judeţul Bistriţa Năsăud) ne-a spus, în chip de plângere, că Ioan zis Acyl a pus să se are cu plugul şi să se strice, de către iobagii săi, semnele de hotar ale moşiei sale, numită **Hăşdate** (**Hasdad**, inclus în Gherla, judeţul Cluj), aflătoare în comitatul Dăbâca… / Şi ne-a mai spus că Dominic de **Nireş** (Nyres, înglobat în **Dej**, judeţul Cluj) a pus să se facă pentru sine, deasupra unui heleşteu de-al său, un stăvilar pentru un heleşteu în cuprinsul acelei moşii a sa, Hăşdate, spre nu puţină pagubă şi pier-

[59] AŞSP, *Documenta Romania Historica*, C. Transilvania, Volumul X, Bucureşti 1977, doc. 80, p. 81

[60] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 76, pp. 73, 74

dere a sa. Drept aceea, făcând el întâmpinare, i-a oprit în faţa noastră pe Ioan zis Acyl şi pe oricare alţii de la folosirea zisei sale moşii Hăşdate”[61].

1371, mai 8, Sântimbru: Ioan, vicevoievodul Transilvaniei dă de ştire că, deoarece „Ladislau, fiul lui Ioan zis Aprod de **Iuş** (azi **Fântânele**, judeţul Bistriţa Năsăud), ar fi trebuit să răspundă, de faţă cu noi, la octavele sărbătorii fericitului mucenic Gheorghe (1 mai), acum de curând trecute, potrivit cuprinsului unei scrisori a noastre de amânare de mai înainte, împotriva lui Ioan, fiul lui Ivanca, tot de **Iuş**, la învinuirile acestuia, odată cu plata unei gloabe de trei mărci, în cele din urmă, sosind acel soroc şi înfăţişându-se sus-zisele părți în fata noastră, acel Ladislau a răspuns astfel: că sus-numitul Ioan zis Aprod, tatăl său, a murit în părţile Ungariei și că el nu știe unde au fost puse toate scrisorile, atât cele întocmite cu privire la moșia Iuș, cât și cele privitoare la alte drepturi de stăpânire… / De aceea noi, șezând la judecată împreună cu nobilii țării, am hotărât să judecăm în așa fel că, dacă acel Ladislau, fiul lui Ioan, va putea regăsi și avea toate scriesorile sale, cu privire la moșia Iuș și la cele ce ţin de aceasta şi le va ţine la el, împotriva lui Ioan, fiul lui Ivanca, să fie dator să ni le înfăţişeze la octavele sărbătorii fericitului Martin mărturisitorul (18 noiembrie), ca, văzându-le, să putem face judecată şi dreptate între părţile sus-arătate”[62].

[61] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 156, pp. 145, 146

[62] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 33, pp. 31, 32

FĂRĂGĂU

(Farago, judeţul Mureş)

1357, octombrie 27, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei dă de ştire că „Toma, fiul lui Mihail, oaspe din **Filpişul Mare** (Nogfylpes, judeţul Mureş), ne-a spus, în chip de întâmpinare că, întrucât Iacob, fiul lui Emeric de **Fărăgău** (Farago, judeţul Mureş), trebuia… să răscumpere de la el jumătate din partea sa din moşia Fărăgău, pentru zece mărci de dinari, bani vechi, sub pedeapsa plăţii îndoite… dar Iacob nu s-a îngrijit să răscumpere pomenita sa parte moşie… a cerut să-i dăm scrisoarea noastră de întâmpinare”[63].

1369, noiembrie 11, Turda: Voievodul Emeric scrie conventului mănăstirii Mănăştur că, la adunarea de la Turda, ridicându-se „Toma, fiul lui Nicolae, în numele doamnei Ecaterina, soţia sa, adică fiica lui Gyula, fiul lui Zombur de **Silvaş** (Silivaş, Ziliuas, Zylvas, azi **Silvaşu de Câmpie**, judeţul Bistriţa-Năsăud)… a cerut să se pună şi să se dea în stăpânire, pe calea legii, nobilei doamne, soţia sa, pătrimea cuvenită fetei din moşiile lui Gyula, tatăl ei. De aceea cerem stăruitor ca să trimiteţi omul vostru de

[63] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 191, p. 182

mărturie, în prezenţa căruia omul nostru, Ioan zis Elus de **Păingeni** (Poca, Poka, Pokatelke, judeţul Mureş), ori Iacob de **Fărăgău** (Farago, judeţul Mureş) sau Nicolae, fiul lui Abrahe de **Sânpetru** (Sanctus Perus, azi **Sânpetru de Câmpie**, judeţul Mureş), venind la faţa locului, să-i dea pătrimea cuvenită fetei doamnei Ecaterina"[64].

1369, noiembrie 15, Turda: Vicevoievodul Ioan dă de ştire că, venind „Blasiu, fiul lui Ioan zis Fodor de **Fărăgău** (Farago, judeţul Mureş), iar pe de altă parte Ioan zis Eles de **Poca** (Poca, Poka, Pohatelke, azi **Păingeni**, judeţul Mureş), ne-au mărturisit că, deşi au avut pricină cu privire la un pământ numit **Almaş** (Almaşul Deşert, Almaş, Almastelek, azi **Merişor**, judeţul Mureş), ajung la acest legământ de pace şi înţelegere: ei au făcut între ei, în moşia **Almaş**, aflătoare în comitatul Turda, următoarea împărţeală, că Ioan zis Eles a lăsat acelui Blasiu, fiul lui Ioan, acea moşie Almaş, cu toate folosinţele, afară de a patra parte şi un pământ de un plug, care să ţină de acel Ioan zis Eles"[65].

1881: „Candidarea de deputat a primit-o dl redactor Bartha Miklos, apoi s-a constituit un Comitet de acţiune, compus din vreo 15 persoane: maghiari, saxoni şi doi români, în persoanele domnilor Teodor Papp, preot greco-catolic în **Fărăgău**, si Todor Domşa, preot greco-catolic în **Pintic**. Deşi fiiul respectatului preot din Fărăgău e scrib la preşedintele Kossuthianilor, cu toate acestea nu-mi vine a crede că dl preot din Fărăgău să fi abzis de crezul său naţional şi român, profesat până acuma, si

[64] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 433, pp. 658-660
[65] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 441, pp. 675-677

acum, deodată, să fi trecut în tabăra Kossuthianilor, numai din demnul de compătimire motiv că urăşte pe preşedintele Clubului national Român, ales cu unanimitate, în colegiul electoral al **Tecei**! / În adunarea Kossuthianilor s-au prezentat vreo 60-70 persoane, de la care dl Bartha, de bunăseamă, nu va căpăta mai mult 10 voturi. Căderea dlui Bartha Miklos, în acest colegiu electoral, e mai mult că şi toată lumea indiferentă se miră că cum dl Bartha nu o prevedea aceasta. Trebuie să mai adaug că a fost să vină şi dl Ugron Gábor, cunoscutul colega de acţiune al dlui Bartha, cu intenţiune de a nimici Rusia şi România… însă o telegramă ne-a înştiinţat că nu va veni”[66].

1896: „Simeon Augur, paroh greco-catolic în **Ocniţa**, notar tractual și administrator protopopese interimar al tractului „**Fărăgău**”, după un serviciu preoţesc de 36 ani, plin de activitate, bine meritat pentru biserică şi națiune, și-a dat nobilul şi blândul său suflet în mâinile Creatorului, astăzi, în 1 iulie, la 8 ore seara, în al 62 an al etății. / Serviciul funebral și astrucarea osemintelor scumpului defunct se va îndeplini vineri, în 3 iulie stil nou, la 2 ore după-amiază. Cu inima frântă de durere, aducem această tristă ştire la cunoştinţa tuturor consângenilor, amicilor şi cunoscuţilor. / Fie-i țărâna ușoară și memoria eternă binecuvântată! / **Ocniţa**, în 1 iulie 1896. / Elena, Emilia, Ana şi Aureliu, ca fii. Ioan Moldovan, preot în **Ujfalău**; Constantin Costin, preot în **Uilacu**; Basiliu Bratfaleanu, cooperator în Ocniţa, ca gineri. Văduva Ana Augur, născută Ripean, ca noră”[67].

1908: „**Petrecere în Fărăgău**. Duminică, în 19

[66] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XLIV, nr. 44, Braşov 1881, p. 3
[67] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 138, Braşov 1896, p. 5

iulie stil nou, în frumoasa şi fruntaşa comună românească din comitatul Clujului, în **Fărăgău**, depărtare de câţiva km de orăşelul **Reghinul săsesc**, junimea studioasă de acolo şi din jurul apropiat a aranjat o frumoasă petrecere de vară… / **Fărăgăul** este o comună curat românească, pe marginile câmpiei Ardealului, situată lângă drumul de țară ce duce, de la **Reghinul-săsesc**, la **Cluj**; pe vremuri, era sediul protopopesc al protopopiatului de același nume și numire, această comună tot nu are casă parohială. Biserica pompoasă, situată pe un deal, apare de departe și vestește hărnicia, însuflețirea și religiozitatea poporului de acolo. O școală tot așa de frumoasă, cu două săli de învățământ, dar numai cu un învățător, chiar lângă biserică, dovedește că **Fărăgăul** știe ce comoară e școala pentru neamul nostru. Cu un cuvânt, în acel sat se vede că au fost buni conducători și că nici poporul nu e tocmai lipit pământului, deși patru moșii domnești, românești – bineînțeles, se extind pe hotarul mănos al comunei. / Pe mine numai un lucru m-a făcut să mă mir, și anume că, dacă biserica și școala, așa de buni vecini sunt, pentru ce nu se înțeleg între sine preotul și învățătorul, ba, ce e mai mult, învățătorul nici nu vine la petrecere, fiindcă preotul este președintele comitetului aranjator. / E, pe de altă parte, de lăudat zelul românilor noștri de acolo, care, cu multe și însemnate jertfe, au crescut, numai în timpul mai nou, la vreo 10 tineri pe la școlile înalte, dintre care unii fac astăzi mari servicii neamului. Durere, însă, că femeile noastre de acolo au urmat și ele pilda celorlalte câmpence, părăsind frumosul nostru port național și înlocuindu-l cu niște zdrențe, cumpărate pe bani scumpi.

Abia ne apropiam de **Fărăgău**, când un fecior bine făcut ne oprește caii și întreabă că unde suntem în-

cartiruiți, căci, dacă nu avem cvartir, ne află el. Dovadă că aranjorii au fost foarte atenți. După șapte ore, s-a început petrecerea, cea dintâi petrecere în această comună. În jurul școlii era adunat mai întreg poporul, de la moșneag și până la copil, curios ca să vază cum joacă domnii. Una din sălile de învățământ a fost aranjată pentru joc, iar cealaltă, pentru consumarea cu poftă a viptualelor pregătite cu multă oboseală de frumoasele domnișoare; aici se vindeau și băuturile foarte bune, pe un preț bagatel, de către un voinic românaș, iară într-un colț, un evreu băga în boală uscată subțirele pungi ale tinerilor, cu tot felul de zaharicale. / Sala pentru joc era frumos decorată, cu țesăturile alese ale țărăncilor, și cu frunze verzi, iar două candelabre, destinate să înfrumusețeze și să lumineze lăcașul Domnului, răspândeau o intensivă lumină în sală. Dar ce folos, pentru că adevărata podoabă a petrecerilor, cununa frumoasă a domnișoarelor, a fost cam mică, de astă dată, pe când tinerii erau prea mulți, așa că domnișoarele au mers vesele acasă, iar tinerii cam moroși; cu un cuvânt, de astădată s-a întors roata norocului, ce s-a văzut mai lămurit în pauză, când cei mai norocoși și mai cavaleri dintre tineri își petreceau, pe la mesele încărcate, pe când aceia care n-au ajuns să joace chiuiau a foame, prin frumoasa grădină a școlii, unele ca acestea: „Frunză verde de ludău, / Venit-am la **Fărăgău**?”. / Dar să nu se prea încreadă domnișoarele, căci iarăși se poate întoarce roata norocului.

Port național nu au îmbrăcat decât numai două domnișoare, ce e foarte dureros. Pentru ce nu ne știm noi, oare, prețui acel port, care, prin frumusețea sa, pune în uimire chiar și pe străini? Nu e mirare că, în invitarea tradiționalei petreceri din **Reghin**, stimatele dame sunt

expres rugate a prefera costumul național românesc și sunt sigur că totuși puține vor fi acele întru adevăr stimabile dame, care se vor prezenta în costum. / Petrecerea a fost foarte însuflețită și a urmat până în zori de zi. De bunăseamă că domnișoarele nu vor uita această petrecere, fiindcă și-au petrecut foarte bine, dar zău, nici noi, tinerii nu o vom uita iute. E de dorit ca să continue comitetul aranjator a aranja, în tot anul, câte o petrecere în **Fărăgău**, căci mergem cu drag în mijlocul lor"[68].

1936: „**Binecuvântarea sfintei biserici din parohia Fărăgău**. Între cele dintâi gânduri ale părintelui Octavian Gherman, de când păstoreşte în parohia **Fărăgău**, a fost repararea bisericii, care se afla într-o stare jalnică. Datorită şi ajutorului dat de membrii curatoratului, s-au putut strânge, spre acest scop, suma de 70.000 lei, sumă adunată, tot spre acest scop, încă de fârtatul preot Petru Gora şi dată împrumut oamenilor. Cu suma aceasta, s-a reparat biserica și, în ziua de 8 noiemvrie, s-a binecuvântat, încât acum se poate servi în ea. / Actul binecuvântării s-a făcut în sobor de preoţi, în frunte cu părintele Simion Chibulcutean, ca pontificiant, care a predicat frumos şi înălţător despre jertfă şi iubirea lui Dumnezeu; părintele local Cornel Mateiu, din **Socol**, părintele Ersen din **Filipişul mare** şi părintele Ioan Pop din Ercea, care, însă, la finea sfintei Liturghii, a ținut o predică instructivă, despre ţinuta ce trebuie s-o avem azi în lume. / La acest sat sărbătoresc a fost lume multă, de prin satele din jur, s-au spovedit şi cuminecat un număr de peste o sută de credincioşi, şi toţi s-au reîntors la căminul lor cu cele mai frumoase impresiuni. Reuniunea Sf. Maria, în

[68] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 157, Braşov 1908, p. 4

frunte cu prezidenta, doamna preoteasă Cornelia Gherman, a colectat peste 8.000 lei, cu care s-a zugrăvit interiorul sf. biserici şi s-au vopsit, în o singură culoare gri, tot mobilierul bisericii, şi s-a provăzut altarul şi toate ornatele bisericeşti cu broderii şi albiturile necesare. Mai testează pentru împodobirea sf. biserici Iconostasul, care tot prin concursul Reuniunii Sf. Maria se face colectă şi deja este dat în lucrarea unui profesor de pictură, aşa că, pe vară, va fi şi acela gata. / Lui Damnezau şi Sfintei Fecioare Maria, mulţumită pentru toate”[69].

1945: „Nicu German, absolvent de teologie, student la politehnică şi sublocotenent în rezervă, fost pedagog la Internatul Vancean de băieţi din **Blaj**, fiul părintelui Octavian German din **Fărăgău**, judeţul Mureş, a căzut, fiind lovit de un glonte criminal, în urma unui atac mişelesc, îndreptat împotriva familiei, în ziua de 6 ianuarie 1945, dându-şi sufletul, după grele suferinţe, în mâinile Judecătorului, în spitalul din **Reghin**, la vârsta de 28 ani, în ziua de 13 ianuarie, împărtăşit fiind cu Sfintele Taine. Rămăşiţele pământeşti au fost aşezate lângă biserica greco-catolică din **Fărăgău**. În veci pomenirea lui!”[70]. /

„În comuna **Fărăgău**, judeşul Mureş, la protopopul onorar Octavian Gherman, hărţuiţ şi întemniţat în 1914-1915, tată a 12 copii, lăsat ani de zile fără congruă (leafă de la stat), s-au prezentat, în ziua de Bobotează, doi unguri din **Tonciu** şi i-au cerut o vacă străină. Preotul le-a răspuns că, într-adevăr, un refugiat i-a lăsat în grijă o vacă, pe care o predă, la ordinul scris al primpretorului. Nemulţumiţi de răspuns, spre seară s-au întors, cu alţi 5

[69] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 49, Blaj 1936, p. 5
[70] *Unirea Poporului*, Anul XXVII, nr. 6, Blaj 1945, p. 6

tovarăşi înarmaţi, în total 7, spunând oamenilor cu care s-au întâlnit că ori vaca, ori popa, Mai târziu, s-a aflat că au fost puşi la cale de notarul din **Mociu**. / Intrând în casă, au început a-l bate pe părinte, pe preoteasă şi pe copii. / Unul din cei trei flăcăi ai părintelui, Nicu, absolvent de teologie din Blaj, fost pedagog la Internatul Vancean de băieţi din Blaj şi student la Academia Agronomică din Cluj-Timişoara, sublocotenent în rezervă, s-a sculat împotriva acestor făcători de rele, i-a certat şi i-a poftit afară. A început o încăierare, în toiul căreia ungurii au spart lampa şi l-au împuşcat în burtă pe bietul Nicu.

Ieşiţi în curte, l-au provocat pe părinte să părăsească numaidecât casa, că, dacă nu, o dărâmă cu grenade. Ieşind din casă, unul dintre cei 7 l-au lovit în cap, cu patul puştii, spre noroc însă Părintele şi-a ţinut mâna stângă spre apărare, iar lovitura i-a rupt numai mâna, în loc să-i crape capul. / Duşi amândoi la spitalul din **Reghin**, Nicu a murit, după două zile de chinuri, iar părintele a rămas cu mâna frântă şi cu capul greu lovit. Mai mult, mi se povesteşte, de către un domn, care vine de la Reghin, că poliţia ungurească a deţinut pe un alt fiu al părintelui Gherman, învinuindu-l că el l-ar fi împuşcat pe fratele său. / Iar aceşti ticăloşi au rămas nepedepsiţi, ba încă chiar lăudaţi de către poliţia de acolo”[71].

[71] *Unirea Poporului*, Anul XXVII, nr. 8, Blaj 1945, p. 2

FĂRĂU

(Foro, Forro, Forrou, judeţul Alba)

1364, mai 1, Sântimbru; Vicevoievodul Petru scrie conventului mănăstirii Mănăştur că „Ioan şi Ladislau, fiii lui Nicolae, nobili de **Dăbâca** (Doboka, Dobuka, Voka, judeţul Cluj), trebuiau să plătească, pentru nişte datorii ale lor, în faţa acestui convent, 14 florini lui Petru cel Şchiop şi lui Brancha, oaspeţi din **Fărău** (Foro, Forro, Forrou, judeţul Alba), şi lui Nicolae cel Mic, oaspete din **Medveş** (Meduys, judeţul Alba), având să cadă sub pedeapsa plăţii îndoite, dacă nu vor face pomenita plată; în cele din urmă, ei nu s-au îngrijit să plătească… Drept aceea, să fie osândiţi la gloaba obişnuită”[72].

1366, mai 11, Turda: Voievodul Dionisie dă de ştire că, în adunarea obştească de la Turda, „văduva lui Iacob de **Ciuciu** (Ciuci, Ciuciu, Chuch, judeţul Alba) a spus că, deşi Martin, fiul acelui Iacob, adică fiul ei, a fost trecut în rândul celor puşi în afara legii, de către juzii nobililor şi juratii asesori, precum şi de toţi nobilii celor şapte comitate ale Transilvaniei, în adunarea noastră, ţinută în anul Domnului **1363**, iar partea lui de moşie a fost

[72] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 255, pp. 242, 243

luată în mâini judecătorești, ea a răscumpărat, apoi, de la Petru, vicevoievodul nostru, cu lucrurile sale şi ale fiicelor sale din lada de zestre, făcând cu totul 12 mărci şi jumătate, acea parte de moşie, pe care acum, murind acel fiu al ei, Bakou de Ciuciu încearcă să o cotropească pentru el, şi, deşi ea avusese scrisoare cu privire la acea răscumpărare de moșie… / Auzind acestea, Bakou a răspuns că, deşi sus-zisa doamnă, văduva lui Iacob, a răscumpărat din mâinile judecătorești pomenita parte de moşie a răposatului Martin, totuși, fiindcă acel Martin a murit fără urmaș, se ştie că proprietatea şi stăpânirea acelei părţi de moşie îl privesc pe el, în temeiul frăţiei după tată; de aceea, el este gata şi pregătit să plătească văduvei lui Iacob banii plătiţi de ea, la răscumpărarea acele părţi de moşie a zisului Martin, potrivit prețuirii acelei părți de moşie... / De aceea, pentru că pomenitul Bakou se pare că ar putea să răscumpere acea parte de moșie a răposatului Martin de la mama lui, în prețuirea ce trebuie făcută după obiceiul ţării, noi nu am putea să punem capăt pricinii între părţi, fără prețuirea părții de moşie, iar pentru aceasta hotărâm ca oamenii nostri, Ioan, fiul lui Emeric de **Botez** (Batizhaza, Batyzhaza, judeţul Mureş), sau Petru de **Fărău** (Foro, Forro, Forrou, judeţul Alba), ori Ștefan, fiul lui Bancha de **Gâmbuţ** (Gombach, Gombuch, Gumbuch, judeţul Mureş), din partea pomenitului pârât Bakou, de asemenea Ioan, fiul lui Mihail de **Cecălaca** (Chekelaka, judeţul Mureş) sau, în lipsa celorlalţi, Ioan, fiul lui Petru din Cecălaca, din partea zisei doamne pârâșe, de faţă cu oamenii de mărturie ai capitlului bisericii de Alba Transilvaniei… să fie trimişi la faţa locului şi să

preţuiască, potrivit obiceiului ţării, acea parte de moşie”[73].

1366, mai 15, Turda: Voievodul Dionisie dă de ştire că, în adunarea de la Turda, ridicându-se „Ecaterina şi Clara, fiicele lui Iacob de **Ciuci** (Ciuci, Ciuciu, Chuch, azi **Stâna de Mureş**, judeţul Alba), adică soţiile lui Ilie, fiul lui Wolcyi de **Fărău** (Foro, Forro, Forrou, judeţul Alba), şi a lui Luca, fiul lui Ștefan zis Chyurke de **Gheja** (Gese, judeţul Alba), au spus așa că ele vor să ia, după rânduiala ţării, de la Bakou, pătrimea ce li se cuvine ca fiice, din partea de moşie a zisului Iacob, tatăl lor, acum mort, trecută şi moştenită de Bakou de Ciuci de la Martin, fiul zisului Iacob, fratele lor”[74].

1878: „Excelenţa Sa înalt prea sfinţitul arhiepiscop şi mitropolit dr. I. Vancea de Buteza, a binevoit să dăruiască suma de 100 florini vienezi pentru restaurarea bisericii din **Fărău**. Pentru această faptă generoasă şi demnă de imitat, i se exprimă recunoştinţa profundă din partea dlui Teodor Sasu, preot greco-catolic din **Fărău**”[75].

1919: „Ieri, în 18 februarie, au venit la redacția noastră doi fruntași, oameni cu carte, din satul **Fărău**, de la **Vama seacă**, și, pe lângă alte veşti bune, ne-au adus 285 de coroane, rugându-ne să dăm acești bani **pentru Casa orfanilor din Blaj**, Și ne-au spus că banii s-au adunat cu „Jocul miresei”, la nunta mirilor Victor Indrei din **Fărău** cu Floarea Rișniță din **Valea Sasului**. Toţi nuntașii au dăruit sume frumoase, de aceea îi punem cu

[73] AȘCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 47, pp. 70-72
[74] AȘCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 57, pp. 96-98
[75] *Observatorul*, Anul I, nr. 70, Sibiu 1878, p. 3

numele în foaie, să fie pildă bună și pentru alte munți, din alte părți. Iată numele darnicilor nuntaşi: Doamna Ana A. Sas și doamna Mariţi Indrei, câte 25 coroane; dl Aurel Sas, Alexandru Moldovan, Bedö Géza, Galfi Dezsö, Galfi Géza, câte 20 coroane; Valeriu Sas, 12 coroane; părintele Teodor Sas, Nicolaie Stoia, Gheorghe Indrei, învăţător, Adorján Miklos, câte 10 coroane; Emil Căpitan, student, 6 coroane; domnişoara Emilia Sas, domnişoara Cornelia Sas, Ioan Neamțiu, Gligor Indrei, Nicolae Ciulea, Ioan Rișniță și Victor Rișniță, amândoi din **Vaiea Sasului**, câte 5 coroane. Apoi alți oameni de inimă, câte 4, 3, 2 şi 1 coroane. Bună faptă au făcut fărăienii şi valea-săsenii. Cu banii lor au pus o cărămidă la casa orfanilor. Brava lor!"[76].

1926: „Credincioşii uniţi din comuna **Fărău**, județul Alba, au dorit să-si clădească o **biserică nouă**, în locul celei vechi, care era puțintică şi roasă de bătrânețe. Dorul lor de demult azi este fapt împlinit şi fărăienii pot fi cu adevărat mândri de truda lor. În mijlocul satului, între pruni și meri, se ridică, frumoasă şi zveltă ca o mireasă cuvioasă, noua casă a Domnului. Crucea din vârful turnului luceşte până departe, vestind, pe toate drumurile, hărnicia unui popor bun şi vrednic! Cât de mângâiat se simte fărăzianul când, întorcându-se de la musca câmpului ori de la târg, vede clădirea cea nouă… / Când s-au apucat fărăienii de biserica lor, n-aveau decât 6.000 (şase mii) de lei şi, încolo, nimic! Nici preot n-aveau, precum n-au încă nici până astăzi, dar au avut inimă bună, voie de lucru şi isprava s-a făcut mai minunată de cum şi-ar fi putut închipui cineva. Nu-i vorbă, nu le-au lipsit sfaturile bune

[76] *Unirea Poporului*, Anul XXIX, nr. 4, Blaj 1919, p. 3

şi nu le-au lipsit nici conducătorii. Şi având sfaturile şi îndemnurile, oamenii le-au ascultat, le-au urmat şi roada ascultării n-a întârziat! Multă vreme s-au tot sfătuit cu părintele Ioan Gligor, preotul din **Alecuş**, administratorul interimar al **Fărăului**, şi mai cu seamă cu dl Aurel Sas, fiul cel mai mare al fostului părinte Teodor, care locuieşte în comună şi are multă grijă de parohia văduvită. Dl Aurel s-a pus în frunte, părintele Gligor l-a ajutat, iar Prea Onoratul Emil Pop, protopopul tractual, încă le-a stat la îndemână cu vorba şi cu îndemnul. Clădirea s-a început; azi s-a pus fundamentul, mâine s-au ridicat pereţii, poimâine s-a tras coperişul şi, într-o, vară casa Domnului a răsărit frumoasă şi mândră, aşteptându-şi numai uşile, ferestrele şi celelalte podoabe, ca isprava să fie desăvârşită. Şi mult sprijin au avut fărăienii de la dl Ionel Deac din **Uioara**, primpretorul plasei, care, însuşi fiind fecior de preot, din **Roşia de pe Secaş**, a socotit că este cea mai sfântă datorie a sa să ajute, cu toate puterile sale, un lucru atât de măreț şi de sfânt, Dl Deac le-a mijlocit fărăienilor lemn de construcţie, din pădurile contelui Bornemissa, care s-a venit aproape în cinste. A mai mijlocit, pe seama clădirii, 40 măji metrice de var, pe un preţ foarte mic, de la uzinele „Solvay" din **Ocnele Mureşului** şi a ieşit de-atâtea ori în comisie, fără plată, în interesul bisericii. / Şi alte multe lucruri bune le-a făcut fărăienilor dl primpretor Deac, pentru care creştinii îi sunt adânc recunoscători şi mulțămitori. Azi **biserica cea nouă din Fărău** este aproape gata. Acum se pune tencuiala, uşile şi ferestrele. Pe 1 septembrie, noul lăcaş sfânt va fi dat menirii sale. Creştinii se şi pregătesc din greu pentru sfințire. Va fi mare și dreaptă sărbătoare. Femeile sunt pe cale să țese nişte modele frumoase, cu motive naţionale, pentru per-

delele de la uşile altarului. O singură dorinţă mai au bravii creştini uniți din **Fărău**: să-şi capete un preot vrednic de aşa biserică şi de aşa popor. Mila Arhiereului, credem şi noi, că nu-i va lăsa să aştepte prea mult, ca bucuria acestei parohii fruntaşe să fie deplină. O merită într-adevăr!"[77].

1929: „În baza autorizaţiei Preaveneratului Consistor Arhiepiscopesc din Blaj, Nr. 538 din 2 martie 1929, credincioşii greco-catolici din comuna **Fărău**, județul Alba, îşi înalță glasul rugător către toţi aceia care ar voi şi ar putea să le dea un mic ajutor, pentru terminarea bisericii. / Acest popor, numărând doar 90 familii, a avut o bisericuţă mai veche, pe care au primit-o în dar de la **Nandra**, prin 1838, care, în decursul vremii, s-a stricat cu totul. Neavând la bază un fond oarecare, credincioşii din **Fărău** au început lucrările şi, în 2 ani, şi-au ridicat o bisericuţă, fără de-a colecta un ban de la alţii, decât dintr-o serie de 5 repartiţii, una după alta. Cum însă a mai rămas o mică parte neterminată, iar biserica, neavând nici un izvor de venit, din care să poată spera că vreodată se va strânge suma necesară, credincioşii îşi îndreaptă glasul rugător, apelând la toţi cei cu tragere de inimă, să aibă bunăvoință a contribui cu cât de puţin pentru isprăvirea bisericii din **Fărău**. Dacă n-ar fi fost bravii locuitori din Fărău, constrânşi de alte nevoi, ca edificarea de şcoală, case comunale, telefoane etc., nici de data aceasta n-ar fi alergat după ajutor, însă dorul fierbinte de-a vedea, cât mai curând, pe Înaltul Arhiereu în mijlocul lor, la măreţul act al consacrării, îi îndeamnă la aceasta"[78].

---

[77] *Unirea Poporului*, Anul VIII, nr. 28, Blaj 1926, pp. 1, 2
[78] *Unirea Poporului*, Anul XI, nr. 23, Blaj 1929, p. 5

1929: „În noaptea de 8, spre 9 octomvrie, nişte hoţi au intrat în Cancelaria notarului din **Fărău**, judeţul Alba, luând casa cu bani, cu suma de 200.000 lei, din care 182.000 lei bani de dare, iar 8.000 lei pensia văduvelor şi orfanilor. Casa au dus-o hoţii, pe sus şi de-a târâşul, vreo 500 m, iar câinilor le-au dat carne, din care a mai rămas şi prin cancelarie. Casa de fier a fost aflată, dimineaţa, de către un jandarm, ce a trecut întâmplător pe acolo, care a încunoştinţat apoi primăria. Au sosit numaidecât pretorul plasei şi şeful de secţie din **Uioara**. Casa a fost spartă, adică tăiată cu unelte de aşa fel, că au scos încuietorile Din hârtii n-au luat numai 2 chitanţe, de vreo 10.000 lei valoare şi tabloul pensiilor. Autorităţile cercetează. Bănuieli nu sunt până acum”[79].

1929: „Cum au fost prinși hoţii care **au jefuit cancelaria comunală din Fărău**. Cititorii gazetei noastre își aduc aminte de ştirea, publicată de noi, despre jefuirea lăzii comunale din **Fărău**, judeţul Alba. Scriam, atunci, cum niște făptuitori necunoscuți au pătruns, noaptea, în cancelaria notarială din numita comună și au ridicat casa cu bani, pe care, după ce au târât-o vreun km și jumătate, într-o vale apropiată, au spart-o şi au luat dintr-însa vreo două sute de mii de lei. Şi nimeni nu putea nici măcar bănui cine să fi făcut o spargere atât de îndrăzneață. / Mers-au jandarmii la faţa locului, căutat-au și cercetat-au, în fel și chip, dar în zadar! Urmele nu puteau arăta nimic. Și n-au folosit nici multele prepuneri, care se fac în asemenea cazuri. Nici diavolii din iad nu putuseră lucra cu mai multă îndrăzneală și ticăloșie. Căci era vorba de banii unui sat necăjit și, mai cu seamă, de părăluțele bietelor

[79] *Unirea Poporului*, Anul XI, nr. 42, Blaj 1929, p. 5

văduve de război. Cercetările asupra faptului le-a condus șeful postului de jandarmi din **Uioara** apropiată, care, după hoţia din comuna **Fărău**, nu mai avea zi, nu mai avea noapte. Întruna își sfărma mintea cum ar putea da de urmele atât de bine ascunse ale făptuitorilor ticăloși. Și şeful de post de la Uioara s-a dovedit băiat isteț.

Domnişorul fercheş de la Uioara. Șeful de jandarmi din Ocnele Uioarei a băgat de seamă, după noaptea cu pricina, că în orășelul cu sare multă, de lângă Mureș, prea se sclifoseşte prin cele cârciumi un domnișor îmbrăcat boierește, care aruncă banii ca din găleată, atunci când el nu era decât un șofer de om sărac, adică al unui biet funcţionar de percepție, cu numele Gaşpar. / Omul legii s-a arătat prepuielnic față de domnișorul cu punga fără baiere și l-a poftit, într-o bună zi, până la post, să-l întrebe o vorbuliță, două. Domnișorul însă nu s-a lăsat înfricat și şeful de jandarmi nu i-a putut scoate nimica din gușă. Ba se părea chiar că șeful prepuielnic a sfeclit-o de-a binele cu arestarea galantului șofer. Însă, unde s-a văzut jandarm, să-şi lase curând păsăruica apucată odată în ghilţ? Aşa și bravul șef de la **Uioara**. Păsăruica a fost încuiată bine și, a doua zi, mergea la Cluj, la poliția cea mare, o telegramă secretă, care spunea următoarele: „Rog îndată doi detectivi isteți, căci am în mână o păsăruică brează. Şi mă ţine prepunerea că e un hoţ îndrăcit”.

Intră în horă doi adulmecători pe ales. Poliţia din Cluj a și trimis, numaidecât, pe cei mai strașnici detectivi ai săi, doi dintre aceia cari îţi cotrobăiesc și în fundul sufletului, pe Rotar şi pe Noaghea. Detectivii de la Cluj, cât ce au sosit la **Uioara**, aţă la jandarmi, să vadă ciocârlanul căzut la calitcă. Le-a fost arătat. Şi detectivul Noaghea l-a şi luat în răspăr…

Mărturisirea hoțului. Lenard Dezsi n-a mai avut de ce se tacă și a vorbit. A mărturisit, cu de-amănuntul, cum el, și cu doi tovarăși ai săi, tot din **Turda** de loc, anume Turzai Feri și Șomoghi Ferenţ, au jefuit poșta din **Uioara**, de unde au cărat 60.000 de lei, pe cea din **Sighetul Maramureşului**, de unde au robăluit trei sute de mii şi, mai pe urmă, cancelaria notarială din **Fărău**, de unde au dus două sute de mii de lei, bani uscaţi! / „La **Fărău** a fost mai greu ca pretutindeni!, a spus hoțul. Acolo am adus carnea înveninată în merindare, de la Turda, de am înveninat câinii notarului. Și eu am târât lada de fier, din cancelarie, până în Valea lui Vodă, ori cum pustia o cheamă. Foarte grea a fost lada. Am trudit grozav, până am scos-o din casă, la drum. Noroc că nu ne-a ieșit nimeni în cale, că tovarășul meu Feri era cu revolverul în mână și se făcea și moarte de om! Așa ne-a fost totdeauna înțelesul, că de ne turbură cineva, în munca noastră, îl stingem de pe lume”.

La Turda, în căutarea celorlalți păsăroi. După mărturisirile de mai sus, detectivii l-au umflat pe Lenard, într-o maşină, și hai la Turda, să-și arate tovarășii. Oamenii legii, cu păsăruica de la Uioara ferecată bine în lanțuri şi aşezată între baionetele alor doi jandarmi, au ajuns la Turda, spre miez de noapte. / Maşina s-a oprit la poarta casei unde locuia Turzai Feri. Când au intrat în odaia banditului, el tocmai se pregătea de culcare. Sosise de la cinematograf şi se dezbrăcase, să se vâre sub plapomă. Așa l-au legat detectivii, cum se găsea, numai în cămașă și-n ismene, Nu i-au dat vreme nici să sufle. Acest Feri e un hoţoman din cale-afară de tânăr. Abia are 10 ani şi s-a dat dracului pomană, cum e mai rău. / Peste cinci minute, detectivii bocăneau în ușa celui de.al treilea păsăroi, la

ușa lui Șomogyi. Ferenţ. Aici a mers mai greu, căci la acesta glasul oamenilor legii a stârnit copiii din somn și nevasta, căci el era însurat şi om de familie… A fost legat şi el fedeleş şi dus la Cluj, cu mare grabă.

Mai răsare și al patrulea părtaș. Luaţi la întrebări, pe hodină, bandiții au mărturisit că ei mai au un tovarăș, pe jucuţul de dare de la **Uioara**, cu numele Gaşpar, care le făcuse pe gazda de hoți și ştia de toate isprăvile celor trei păsăroi de pradă. La acesta fusese șofer Lenard și, împreună, umblau pe sate, de căutau lăzile cu bani pe la cancelarii. Cum Gașpar era jucuț de dare, el avea intrare pe la notari și putea să afle unde sunt bani adunați și unde nu. Așa au fost şi la **Fărău**, împreună, și așa au putut cunoaște cancelaria notarului Magda, cu banii de dare și ai văduvelor. / Jucuţul de la Uioara, căzut şi el în capcană, a prins a spune ce știa despre foștii lui fraţi în răutate. Între altele, i-a făcut băgători de seamă pe detectivi să-și aducă aminte de o întâmplare din vară, publicată de gazete, când, în apropiere de **Câmpia Turzii**, niște răufăcători au omorât un om şi, ca să nu mai rămână urmă de fapta lor, l-au înfundat într-o căpiţă de fân și i-au dat foc. / Gaşpar spune că omul ucis, atunci, s-a chemat Konţ Iosif şi că a fost ucis și ars de Lenard, Turzai și Șomogyi, fiindcă le fusese tovarăș la jafuri și umbla să-i vândă. Ca să nu-i poată trăda, l-au ucis și l-au pârjolit în căpița de fân de la **Ghiriș**… / S-a mai descoperit şi ascunzătoarea unde îşi aveau ei banii puși grămadă, după obiceiul haiducilor de demult. Această ascunzătoare s-a găsit într-o gaură de nisip, în malul Arieşului, aproape de Turda. Un sac de bani au adus de acolo detectivii, arme și numeroase chei de desfăcut coșile. Prinderea acestor blestemaţi bandiți a ridicat o piatră de moară de pe inimile

oamenilor din multe ținuturi ale Ardealului, căci, în timpul din urmă, netrebnicii făcători de rele întrecuseră toate marginile”[80].

1936: „Azi, 28 februarie, fiind zi de mărturie (târg de săptămână) la **Ocnele Mureşului**, spre seară, câțiva oameni din comuna **Fărău** se întorceau acasă, într-o căruță. Sub Hagăul Mioarei de sus, lângă „Podul Orbului”, unde se desparte drumul spre Nojlac, țăranii de la noi, care ţineau drumul pe dreapta, după lege, au întâlnit în faţă nişte care cu fân, venind din sus, tot pe aceeaşi lature. Fărăienii noştri au strigat celor din față să mâne cum trebuie. Două care au şi făcut așa, iar al treilea n-a vrut să ferească. Cei din căruţă, grăbiţi la drum, că se făcea noapte, au ferit ei. Când au trecut însă pe lângă carul buclucaș, un om din căruță s-a trezit lovit în cap de un cărăuş, ce venea după car. De-aici s-a iscat ceartă, vorbe mânioase şi sudălmi, ca la asemenea întâmplări. / Cărăușii de la fân, fiind mai mulți, au sărit la fărăieni, cu bătaie, făcând arme din furcile de fier. Ei erau unguri din comuna **Mirăslău**, iuți la sânge şi la bătaie. Încăierarea, la început, a mers pe spatele celor de la noi, care au căpătat răni grele la cap şi la piept. Erau plini de sânge, ca la front. Curând, au mai nimerit, dinspre târg, nişte locuitori din comuna **Heria**, români şi ei, şi prieteni de-ai fărăienilor. Văzându-şi soții la primejdie, au sărit într-ajutor. Bătaia s-a făcut atunci cumplită. Furcile de fier şi ciomegele au lucrat îngrozitor. Au căzut însângeraţi şi dintr-o parte şi din alta. Întunericul nopţii acoperea un mic câmp de bătaie, cu vaiete şi horcăiri de moarte.

[80] *Unirea Poporului*, Anul XI, nr. 43, Blaj 1929, pp. 4, 5

Cei din **Fărău** şi **Heria** s-au tras, cum au putut, spre casă. Cărăușii din **Mirăslău** au descărcat un car de fân şi şi-au cules răniții, ducându-i spre satul lor, Unul dintre aceştia, în drum spre spital, şi-a dat sufletul. Alți doi mai sunt greu răniţi. / Groaznica încăierare de la „Podul Orbului", cum era și firesc, a ajuns foarte curând la cunoștința autorităților, care au pornit cercetările. Jandarmii au cules pe bătăuşi şi i-au arestat. Ei au fost înaintați la parchetul din Alba Iulia, care este singur chemat să facă lumină și să stabilească vinovăţiile. Noi arătăm la gazetă această nenorocită întâmplare, aşa cum se povestește la noi, la **Fărău**, ca să învețe lumea la ce cumpliri duce o încăierare, când oamenii se aprind prea curând la ceartă şi la bătaie, pentru nişte lucruri, aşa zicând, de nimica. La „Podul Orbului", într-un anumit înțeles, curat bătaia orbilor! Sângele prea aprins îi face pe oameni prea adeseori orbi"[81].

1937: „Alexandru Lupeanu-Melin s-a născut, la 16 iulie 1887, în comuna **Fărău**, din județul Alba. Şcoala primară a făcut-o în comuna **Ciuci** din judeţul Alba, unde moșul său era preot. Multe, foarte multe amintiri duioase povestea el despre moşul său, care fusese tribun în 1848. L-a şi descris mai de multe ori în scrisorile sale. / La liceu, a venit la **Blaj** şi, prin aceasta, i s-au deschis larg ochii sufleteşti. Foarte mult a ținut el la Mitropolitul Dr. Victor Mihalyi, la Bunea, la Moldovănuţ, pe care încă de mic copil i-a studiat. În cartea sa cea mai nouă, „Evocări", descrie el tot ce i-a mai plăcut în Blaj. / După examenul de bacalaureat, de maturitate cum i se zicea în acea vreme, Al. Lupeanu-Melin se înscrie la teologie.

[81] *Unirea Poporului*, Anul XVIII, nr. 10, Blaj 1936, p. 5

Mitropolitul îl trimite însă la Seminarul romano-catolic de la **Oradea**, de unde este însă eliminat pentru simțămințele sale prea românești. Vine, deci, la **Blaj**, unde, deşi nu era aşa bună hrana și cortelul ca la Oradea, avea însă în schimb pace şi linişte sufletească. Ca teolog, a tradus, el fiind preşedintele Societăţii de lectură a teologilor, împreună cu teologii de pe atunci, „Vatra Familiară", de Wetzel. Tot ca teolog, a scos de sub tipar şi „Albumul Bunea". Ca teolog a făcut două călătorii lungi în România Veche, vizitând mănăstiri, sate şi oraşe şi câştigându-și multe prietenii în Vechiul Regat. Tot pe atunci, a plecat şi la Vălenii de Munte, la cursurile de vară, ţinute de dl profesor Iorga. Prin Vechiul Regat a cunoscut personal pe marii scriitori de pe acele vremuri, pe Coșbuc, Iosif și Caragiale, dintre care Coşbuc şi Caragiale au venit, mai de multe ori, la Blaj şi la Budapesta, ținând legături cu foştii studenți de pe acele vremuri. / După absolvirea teologiei din Blaj, el merge la Budapesta şi se înscrie la Universitate, trăind foarte cu greu din ore de cateheză, cum au trăit cei mai mulți absolvenţi de teologie din vremea aceea. Recunoscându-i toată lumea frumoasele însușiri sufleteşti, studenții îl aleg preşedinte al Societăţii studenţeşti „Petru Maior" din Budapesta. / În 1916, este numit profesor la Blaj, mai întâi la liceul de băieţi şi apoi la cel de fete, unde a şi rămas toată viața…

Scrierile. Activitatea ziaristică şi-a început-o în 1906, la „Răvaşul" din Cluj, sub pseudonimul A. Melin. Apoi a colaborat la „Unirea" din Blaj, „Revista Politică şi Literară" din Blaj, „Gazeta Transilvaniei" din Braşov, „Tribuna" din Arad, „Poporul Român" din Budapesta, „Cosânzeana" din Orăştie, „Solia Satelor", din Cluj, „Unirea Poporului" din Blaj, „Ramuri" din Craiova,

„Amicul Tinerimii” din Bucureşti, „Cultura Creştină” din Blaj, „Luceafărul” din Sibiu, „Foaia Şcolastică” din Blaj, „Românul” din Arad, „Spre Lumină” din Iaşi, „Drapelul” din Lugoj, „Convorbiri Literare” din Bucureşti, „Dacia” din Bucureşti, „Cuvântul” din Bucureşti, „Adevăru” din Bucureşti, „Societatea de Mâine” din Bucureşti, „Patria” din Cluj, „Cele Trei Crişuri” din Oradea etc., etc.

Pe lângă această activitate, risipită cu generozitate în zeci de ziare şi reviste, Alexandru Lupeanu-Melin, a tipărit nu mai puţin de **32 cărţi şi broşuri**, sub următoarele titluri: „Vatra Familiară”, „Albumul Bunea”, „De vorbă cu sătenii”, „Marama Sfintei Veronica”, „Cazania Domnului Hristos”, „Plugul Domnului”, „Din război”, „Sămânţa Viitorului”, „Copiii în război”, „Cântecul lui Moşoiu, când au cuprins Românii Budapesta”, „În pragul vremii”, „Souvenir de Blaj” (în limba franceză), „Călăuza Blajului”, „Cântecele Iancului”, „Povestea lui Arhirie”, „Blajul istoric în icoane”, „Ce este de văzut în Blaj”, „La Piatra Libertăţii”, „Povestiri glumeţe”, „De pe Secaş”, „Craii de la Răsărit”, „Xilografii de la Blaj”, „Cârlig vinde pe Suru”, „Blajul”, „Sufletul Blajului”, „Blajul şi Biblioteca lui”, „Fetiţa Orfană”, „Biblioteca Centrală din Blaj”, „Leac pentru Mueri”, „Crăciunul la Clinică”, „Însemnări din Italia”, „Evocări din viaţa Blajului”.

Testament: 1). Doresc să fiu înmormântat la **Blaj**, alături de ceilalţi dascăli ai şcolilor bătrâne, unde am trăit şi am muncit din cea mai fragedă tinereţe. Înmormântarea mea să fie simplă, lipsită de mare fast. După înmormântare, cât se va putea mai curând, să mi se pună la mormânt o modestă cruce de piatră. / 2). Din averea neînsemnată, ce se va găsi la moartea mea, fie în comuna **Fărău**, ceva pământ şi o mică vie, fie în **Blaj**, locul de

casă, precum şi ce se va găsi în locuinţa mea de la Biblioteca Centrală Arhidiecezană, acţiuni de la bănci, libele, mobilier, tablouri, colecţii, haine, apoi editurile mele, oriunde s-ar găsi, dreptul de autor şi exemplarele ce sunt în comerţ, precum şi dreptul meu de jumătate proprietar al gazetei „Unirea Poporului", cealaltă jumătate fiind a colegul Iuliu Maior, primul redactor al foii, dispun să și facă următoarele împărțiri: / a). Pământul ce-l am la **Fărău,** parte de casă şi via, să le moștenească pe veci vărul meu Vasile Lupeanu şi urmaşii lui în ramură bărbătească. În schimb, să fie obligaţi să îngrijească mormântul tatălui meu Ion Lupeanu, din via lui Şandor"[82].

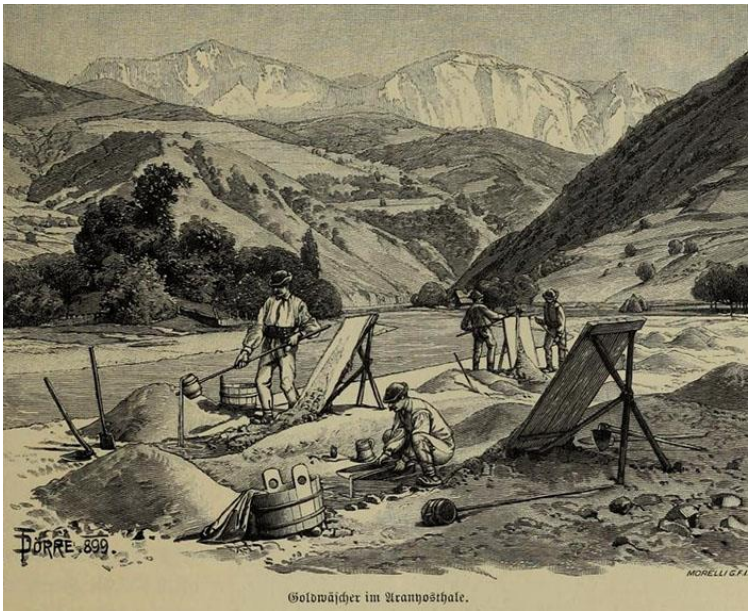

[82] *Unirea Poporului*, Anul XIX, nr. 42, Blaj 1937, p. 3

FĂRCAŞA

(Farkasaszó, judeţul Maramureş)

1900: „Cu plăcere vin a vă raporta despre vizita săvârşită, în zilele trecute, prin Magnificul Domn Moise Nyeș, canonic de Oradea-mare. Magnificul Domn canonic, în 13 octombrie, cu trenul de dimineaţă, a sosit în **Ardusat**, însoţit de Reverentismul Dr. Felician Bran, Arhidiaconul părţilor Sătmărene. La gară l-au aşteptat fruntaşii poporului, cu parohul local, care i-a adresat câteva cuvinte de salutare… / După-amiază, a vizitat parohiile: **Ardusat**, **Buzeşti**, **Tamaia** şi **Farcaşa**. În 14 octombrie, adică duminecă, a celebrat sfânta liturghie comemorativă a sfintei Uniri. Popor imens a participat la serviciul divin, nu numai din Ardusat, ci şi din parohiile vecine, aşa încât şi cimitirul a fost îndesuit de credincioşi, deşi timpul era nefavorabil. După „Crez“, Magnificul Domn canonic a ţinut predică, explicând epistolele pastorale din acest an sfânt şi jubiliar. Rar avem ocaziune de a ne îndulci de oratoria unui bărbat eclesiastic ca Magnificenţa Sa Domnul canonic Moise Nyeş. Stilul lui uşor, predarea sa nemăiestrită, vocea lui sonoră, argumentele puternice, cu un cuvânt totalitatea calităţilor unui adevărat orator a făcut ca cei de faţă să fie cuprinşi de o emoţiune sacră, şi ca lacrimi să zărim lucind în ochii bărbaţilor trecuţi şi

oţeliţi în luptele vieţii. / Îndată după sfânta Liturghie, a primit vizita clerului districtual de **Ardusat** şi, după-amiază, a continuat vizitarea parohiilor **Borleşti**, **Pomi**, **Vişmort** şi **Borhid**”[83].

1923: „La parohia nou înfiinţată **Ardud**, judeţul Satu Mare, a fost numit de paroh Petru Herţeg, acuma preot în **Fărcaşa**. Astfel, parohia Fărcaşa, devenind vacantă, se dă în concurs, cu termenul de 20 mai anul curent”[84].

1940: „În zilele de 3-7 aprilie, s-au ţinut misiuni sfinte în comuna **Fărcaşa**. din judeţul Satu Mare, vestitor al cuvântului fiind părintele Vasile Ţiplea din **Săpânţa** (Maramureş)… / În ultima zi, duminică, atâţia credincioşi au fost, încât părea un adevărat pelerinaj. Biserica fiind neîncăpătoare, sfânta Liturghie s-a slujit în liber, de părintele misionar, împreună cu părintele Alex. Mihalca din **Tămaia**, preotul local, părintele Romul Coteţiu din **Sârbi**, părintele Emanoil Chira din **Gârdani**, iar ca diacon clericul Vasile Varga, răspunsurile fiind date de corul mixt al bisericii din **Ardusat**, condus de dl Vasile Buzilă, director-învăţător. În decursul celor 5 zile, au mai ostenit la ascultarea mărturisirilor părintele Livia Sălăgeanu din **Ardusat**, părintele Vasile Mierlaş din **Sălşig** şi părintele Graţian Paul din **Bozinta-Mică**, Cu aceasta ocazie, s-au vândut cărţi din Editura tipografiei de la **Bixad** şi de ale „Bunului Creştin” de la Blaj, în sumă de 1.400 lei”[85]. În acelaşi număr de gazetă este admonestat Fernea Ioan din **Ardusat**, care, în 3 aprilie 1940, în loc să distribuie abonaţilor zece calendare, le-a returnat.

---

[83] *Unirea*, Anul X, nr. 42, Blaj 1900, pp. 356, 357
[84] *Vestul României*, Anul I, nr. 5, Oradea 1923, p. 3
[85] *Unirea Poporului*, Anul XXII, nr. 16, Blaj 1940, p. 4

FÂRDEA

(prin Icuş, Ikus, Ikws, dispărut,
lângă Fârdea, judeţul Caraş-Severin)

1364, iulie 24, Cenad: Capitlul bisericii Cenad raportează regelui Ludovic despre îndeplinirea poruncilor sale de către trimişii la moşia **Icuş** (Ikus, Ikws, dispărut, lângă Fârdea, judeţul Caraş-Severin), pentru a ridica noi semne de hotar pentru pământurile românilor Stanislav şi Carapciu şi a fraţilor lor:

„Iar hotarele prin care sus-pomenita moșie Icuș, cu cele ce țin de ea, se despart și se deosebesc de bucățile de moșie vecine, după cum ne-au spus și ne-au dat seama în scris omul înălțimii voastre și omul nostru, se înșiră în felul următor: cel dintâi semn de hotar începe la obârșia în două râuri, numite Obârșia Tupla și Obârșia Bosar, unde sunt două movile de hotar nou ridicate; iar aceste două semne de hotar despart sus-zisa moșie Icușul de Sus de moșia regească numită **Nădrag** (Nodrag, judeţul Timiş) și de moșia lui Ladislau, fiul lui Gali; de acolo, luând-o pe creastă, spre miazănoapte, și coborând o bună bucată, hotarul ajunge la o cărare, unde de amândouă părțile sunt de asemenea două movile de hotar nou ridicate, și, trecând dincolo de ele, tot pe creastă, în aceeași parte, sunt două movile de hotar, ce despart pe Carapciu și pe

frații săi mai sus-pomeniți de Ladislau, fiul lui Gall; de acolo, trecând-o mai sus, în aceeași parte, pe aceeași creastă, o bună bucată, acolo sunt de asemenea așezate două movile de hotar; coborând de la acea creastă, în aceeași parte, între obârșiile a două râuri, numite Izvorul Lupului și Obârșia Bosarul Mic, se află de asemenea ridicate două movile de hotar, și pe acea vale mergând, de asemenea spre miazănoapte, o bună bucată, între cele două râuri pomenite mai sus, Izvorul Lupului și Obârșia Bosarul Mic, sunt așezate două movile de hotar; de la acestea, îndreptându-se în aceeași parte, între două râuri, Obârșia Cuscrișorului și Valea Lupului, sunt așezate două movile de hotar, și, de acolo, luând-o în aceeași parte, prin aceeași vale, hotarul ajunge la o creastă, la care creastă se împreună cele două râuri, cu apă din belșug, anume Obârșia Icuș și Valea Cuscrișorului, unde sunt așezate două movile de hotar; de la acestea, mergând o bună bucată, în aceeași parte, între două văi sau râuri, numite Valea Cuscrișorului și Obârșia lui Vece, sunt ridicate două movile de hotar; de acolo, coborând pe aceeași creastă, în aceeași parte, o bună bucată, hotarul ajunge la izvoarele a două pâraie, numite Obârșia lui Vece cel Mic și Obârșia Cuscrișorului Mic, între care sunt ridicate două movile de hotar; de acolo, mergând pe aceeași creastă, o bună bucată, în aceeași parte, hotarul ajunge la un loc numit, în vorbirea obișnuită, cum îi zic românii, Cărămida, unde sunt ridicate două movile de hotar; apoi, mergând mai departe, în aceeași parte, mai sus de izvorul unui râu, anume Valea lui Muchna, între acesta și Valea lui Vece sunt așezate două movile de hotar, care despart pe Carapciu și frații săi de Ladislau, fiul lui Gall, mai sus-amintit; de acolo, mergând pe

aceeași creastă, în aceeași parte, hotarul ajunge la două semne de hotar neîntrerupte, între două pâraie, și anume Obârșia lui Vece și Mâtnic, îndreptându-se acolo, pe aceeași creastă, spre partea de apus, hotarul ajunge la două semne de hotar neîntrerupte; înaintând mai departe, pe aceeași creastă, hotarul ajunge la alte două semne de hotar neîntrerupte; apoi, mergând înainte, în aceeași parte, acolo se află, lângă o cărare, două semne de hotar neîntrerupte; de asemenea, mergând în aceeași parte, la izvorul pârâului se află ridicate două movile de hotar; de acolo, mergând în aceeași parte, ei au ridicat două movile de hotar; de acolo, înaintând pe aceiași creastă, pe o bună bucată, au înălțat două movile de hotar; de acolo, înaintând pe aceeași creastă, tot spre apus, acolo sunt două movile de hotar, așezate una după alta; de acolo, îndreptându-se pe aceeași creastă, au ridicat două movile de hotar; după aceea, mergând în aceeași parte, pe vârful aceleiași creste, sunt două semne de hotar nou ridicate, de acolo, îndreptându-se în aceeași parte, pe vârful aceleiași creste, sunt așezate două semne de hotar neîntrerupte; înaintând mai departe, pe o bună bucată, pe aceeași creastă, acolo sunt ridicate trei movile de hotar, de colț, dintre care una dinspre miazăzi face hotarul dinspre Ladislau, fiul lui Gali, cealaltă dinspre apus face hotarul dinspre Blasiu de Zeech, iar a treia, dinspre miazănoapte, face hotarul dinspre Carapciu și frații săi, întorcându-se de acolo și coborând, între partea de miazănoapte și cea de apus, spre o vale cam la o bătaie de săgeată sau ceva mai mult, la un semn de hotar neîntrerupt, cotind în aceeași parte, o bună bucată, lângă Pârâul cu fagi, lângă malul acestuia, au așezat un semn de hotar neîntrerupt; înaintând, de acolo, spre apus, acolo este un semn de

hotar neîntrerupt nou ridicat; întorcându-se, pe urmă, în aceeași parte, pe lângă o cărare, se află o movilă de hotar nou ridicată, înaintând mai departe, o mică bucată, în aceeași parte spre apus, acolo este o movilă de hotar nou ridicată, de asemenea trecând înainte, în aceeași parte, acolo e așezat un semn de hotar neîntrerupt; înaintând, de acolo, spre partea de apus, lângă un drum, au ridicat o movilă de hotar; mergând mai departe, o bucată mică, în aceeași parte, acolo este așezată o movilă de hotar, apoi hotarul ajunge la un semn de hotar neîntrerupt; înaintând mai departe, în aceeași parte, se află un semn de hotar neîntrerupt, nou, așezat lângă un drum, pe care se merge, de la **Bakchok** (Bachoch, dispărut, lângă Fârdea, judeţul Caraş-Severin), la **Endreud** (dispărut, dispărut, lângă Fârdea, judeţul Caraş-Severin), unde au așezat o nouă movilă de hotar; apoi, mergând mai departe, când au voit să ridice semnele de hotar, Iacob, fiul lui Bekus, a declarat că, dacă opreliștea sa poate să-i folosească întru ceva, atunci el îi oprește de la sus-amintitele Obârșia Vecei și Obârșia lui Endreud, deoarece, de la pomenitul loc, Obârșia Vecei, până la locul numit Valea lui Bachol și mai departe, totul este al său și al fraților săi, așa cum se arată mai jos, și că ei au fost și sunt în stăpânirea lui, iar tot ce vor face omul înălțimii voastre și omul nostru, cu privire la aceasta, sus-zișii Iacob și frații săi lasă la cugetul lor.

Dar, deoarece amândouă părțile, adică Carapciu și frații săi, precum și Iacob, de asemenea cu frații săi, au venit cu o mare mulțime de oameni și deși acel Carapciu și frații săi au fost acolo cu acea mulțime, potrivit dreptului și în chip legiuit, și nu pentru a lovi în partea potrivnică, cum totuși omul înălțimii voastre și omul nostru și-

au dat limpede seama că Iacob și frații săi se străduiesc și au de gând să facă vrajbă și zavistie, ceea ce a și arătat cu vorba Iacob, spunând că, dacă ei ar porni să ridice o sută de semne de hotar sau și mai multe, el nu le va da voie să le ridice nicidecum, și pentru ca să nu se poată isca neînțelegeri între acele părți, ei nu au mai îndrăznit să treacă la ridicarea mai departe a semnelor de hotar. Și, deși Blasiu de **Chura** (Chure, dispărut, lângă Jdioara, judeţul Timiș) și Ioan Bench au încredințat și au voit să încredințeze pe omul luminăției voastre și pe omul nostru, stând chezășie, cu moșiile și cu capul lor, ca să se ducă și să meargă fără nici o frică să ridice mai departe acele semne de hotar, totuși, socotind ei între ei că cei doi oameni nu vor putea și nu vor fi în stare să-i apere împotriva acelei mulțimi, și temându-se pentru viața lor, omul înălțimii voastre și omul nostru nici n-au îndrăznit să se ducă mai departe. Cu toate acestea ei au putut să afle cu toată grija vechile semne de hotar ale acelui pământ, și anume că hotarul, mergând de la cel din urmă semn de hotar, Valea lui Bacholcha, pe acea vale, și coborând, cade în valea lui Endreud și merge, de-a lungul său, la un drum obștesc, pe care se trece și se merge spre părțile transilvănene, după mersul acelui drum vechi, iar acest drum trece în mersul său peste cele două moșii ale fiilor lui Bekus, numite **Kysendreud** (?) și **Feleste** (dispărut, lângă Botineşti, judeţul Caraş-Severin), și merge mai departe și ajunge la hotarele moșiei lui Ștefan cel Șchiop și pământul acesta ce se întinde, de la sus-pomenita Valea lui Bacholcha, până la pomenitele semne de hotar ale lui Ștefan cel Șchiop, l-au lăsat și l-au trecut sus-pomeniții oameni ai înălțimii voastre, de față cu omul nostru de mărturie, în stăpânirea lui Carapciu și a fraților

săi mai sus însemnați. Ei ne-au mai spus că au aflat că pământul cuprins între sus-zisele semne de hotar, adică de la Valea lui Bacholcha, până la semnele de hotar ale lui Ștefan cel Șchiop, a fost în folosința slujbașilor luminăției voastre, aflători în slujbă, și că acei slujbași și Bekus, precum și fiii săi s-au folosit împreună de pământurile de arătură, de păduri și de dumbrăvi, precum și de livezi, că sus-zișii voștri slujbași au luat și au strâns de asemenea și birul porcilor și alte folosințe și roade ale acelei păduri. Și au mai spus că au aflat că sus-zisul Bekus a mărturisit, pe când mai avea suflarea vieții, că acel pământ, cuprins între pomenitele hotare, ar fi al său și ar ține de el.

După săvârșirea acestora, când au voit să meargă la hotarele sus-pomenitului Ștefan cel Șchiop, acest Ștefan, la întrebarea lor dacă le îngăduie să hotărnicească semnele de hotar dintre moșiile sale și moșia Icuș de Sus și să ridice noi semne de hotar, a răspuns că, deoarece înstrăinarea moșiilor oricăror oameni este lucru potrivnic și jalnic, el n-ar fi de loc bucuros să-și înstrăineze moșiile sale și, dacă ei s-ar pune să ridice semne de hotar, el nu vrea să se învoiască la aceasta și nici nu vrea să le-o îngăduie nici într-un fel. Și fiindcă și acel Ștefan venise acolo în tovărășia acelor fii ai lui Bekus, de aceea, pentru ca să nu se iște, de asemenea, cearta între părți și să fie primejduită viața lor, nu s-au încumetat să meargă mai departe, să ridice zisele semne de hotar. După auzirea acestora, așa cum au putut ei să afle adevărul despre semnele de hotar ce despart și deosebesc moșia de aceea a sus-zisului Ștefan, printr-o cercetare făcută cu grijă, hotarul începe de la locul unde se sfârșesc semnele de hotar ale pomeniților fii ai lui Bekus și, mergând o bună bucată, de-a lungul pomenitului drum obștesc, spre răsă-

rit, mai jos de pomenitul sat Icuș de Jos, hotarul cade în râul Timiș și, urcând pe râu, în sus, ajunge la locul unde valea numită Icuș se varsă în râul Timiș; ieșind, acolo, din râul Timiș, hotarul cade în pomenita Vale Icuș, pe care, mergând în sus, ajunge la zisa Vale Ragusna și de-a lungul acestei văi Ragusna merge până la hotarele satului **Zaad** (dispărut, lângă Gladna Română, judeţul Caraş-Severin) și acolo se sfârșesc hotarele sus-numitei moșii. Iar acest pământ, înconjurat de sus-numitele semne de hotar, l-au dat în stăpânire și l-au lăsat lui Carapciu și fraților săi adesea numiți”[86].

1365, septembrie 22: Regele Ludovic aduce la cunoştinţa tuturor că, venind „Carapciu românul, fiul lui Ladislau, fiul românului Zarna, slujitor credincios al curţii noastre, şi a cerut să-i dăm şi să-i hărăzim pe veci, lui şi lui Stanislau, Neagu, Voicu, Nicolae şi Ladislau, fiii zisului Ladislau, fiul lui Zarna, fraţii săi buni, o moşie a noastră, numită **Ikus** (Icuş, Ikus, Ikws, dispărut, lângă Fârdea, judeţul Caraş-Severin), cu satele şi cu toate cele ce ţin de ea. / Noi, ţinând seama de faptele de credinţă ale acestui Carapciu şi ale fraţilor săi, prin care s-au străduit să se facă plăcuţi maiestăţii noastre, în multe treburi ale noastre şi ale ţării noastre… îi răsplătim cu un dar regesc şi, încuviinţând cu bunătate regească, am dat, am dăruit şi am hărăzit sus-zişilor Stanislau, Carapciu şi ceilalţi fraţi ai lor şi moştenitorilor lor… moşia numită **Ikus**, cu satele numite **Padushauasa** (dispărut, judeţul Caraş-Severin), **Margina** (dispărut, judeţul Caraş-Severin), **Ikuspataka** (dispărut, judeţul Caraş-Severin), **Wechepataka** (dispărut, judeţul Caraş-Severin), **Endredpataka** (dispărut, ju-

[86] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 298, pp. 295-303

deţul Caraş-Severin), cu pământurile, morile, munţii, dealurile, pădurile şi cu celelalte ale lor”[87].

1896: „Cu inima sfâşiată de durere, vin a aduce la cunoştința publicului românesc că protopopiatul Făgetului, care de atâta timp a stat în nelucrare și amorțire, acum de-odată a început şi el să dea „semne de viaţă”, dar o viță tristă, care, din punct de vedere românesc, este asemenea cu moartea. / Ca încheiere a pelerinajului la Budapesta, acest protopopiat, în frunte cu unii preoţi și învățători, a ajuns să se facă spălătoare ale bucătăreselor, ale chelnerilor, iar reverendele preoţilor adevărat mântuitor al stelniţelor de prin corturile expoziţiei milenare, care și aşa nu mai aveau pe cine muşca. / Luudă ţie, popo Porfire Petrovici din **Fârdea** şi rolului tău, ce l-ai jucat prin Pesta, de crucifer cu crucea pe spate. Sfinţia Ta ţi-ai uitat de deviza: „Preoţi cu crucea-n frunte” şi, ocupat fiind cu podurile, alţii ți-au aruncat crucea pe spate, Vrei să-ţi bagi faptul pe mânecă? Dar vorba Sfinției Tale, de-a te fi dus la Budapesta pentru islazul comunal, e prea deocheată şi nu ți-o crede nimeni. Acea întreprindere s-a făcut de mult, iar cât pentru rezultat, acesta ţi-a fost cunoscut şi înainte de mileniu. Apoi nu pot trece cu vederea nici pe părintele capelan Ion Negu, târât în judecată pentru că, cu ocaziunea serbării mileniului, ar fi excelat în ruperea cocardelor ungureşti de pe piepturile celor ce-i întâlnea. Acum se face acest „voinicos român” chiar şi potcoavă ghetelor fibirăului, că dor l-a soăpa de nevoit.

Laudă vouă, dascălilor români Atanasiu Glaba din **Bujoru**, Trifon Lugojan din Bujoru, Petru Radulovioci

[87] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 426, pp. 444-448

din **Bateşti**. Voi sunteţi sfeşnicul luminării ce luminează întunericul? Acesta e menirea voastră? Cum e cu tine, cumetre Trifule? Ţi-ai schimbat pănura de-odată cu ursul ce-aşteaptă momentul a se băga în vizuina sa de iarnă. Iar tu, Glabo, nu-ţi cauţi de sărăcia ce te-a copleşit, mai mergi şi tu făcând banchete? / Cât pentru Radulovici nu zic alta, decât că-și vede arhanghelul încolăcindu-și coda în jurul său, căci e bătrân, e cărunt, se pregăteşte de calea veciniciei, lăsând ruşine în urma sa”[88].

[88] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 209, Braşov 1896, p. 4

FÂŞCA

(Fanchuka, Făncica, azi **Fâşca**, judeţul Bihor)

1356, aprilie 7, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea dă de ştire că înfăţişându-se „Zouard, fiul lui Chepan de **Chiraleu** (Keraly, Kiraly, judeţul Bihor), în numele său şi al fiilor săi George şi Ioan, Ştefan, fiul lui Nicolae, în numele său şi al fratelui său Martin, Bartolomeu, fiul lui Leukus de **Arduzel** (Ordo, judeţul Maramureş), în numele său, al lui Ioan şui al celuilalt Ioan, fraţii săi, de asemenea Ioan, fiul lui Ioan de Chiraleu, au mărturisit că Mihail şi Nicolae, fiii lui Albert, şi Mihail şi Ioan, fiii lui Chiybak, alungându-i, au pus stăpânire, prin cotropire, pe părţile de moşie care erau proprietatea lor, precum şi pe cea a răposatului Ders de **Bolchyda** (în Ungaria), mort fără copii, cu care se ştie că sunt spiţă de înrudire, şi într-o singură împărţeală de moşie, şi anume în moşiile **Sântion** (Zenthianus, judeţul Bihor), **Palota** (Derspalathaia, judeţul Bihor), **Făncica** (Fanchuka, Făncica, azi **Fâşca**, judeţul Bihor) şi **Tarnya** (neidentificat, în Bihor), în comitatul Bihor, precum şi **Zeureg** (neidentificat, în Bihor), care ţin de aceeaşi moşie. / Pentru ca nu cumva să sufere o ştirbire a dreptului lor… au cerut cu stăruinţă să li se

dea, cu privire la această pricină, o scrisoare a noastră de întâmpinare”[89].

[89] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 12, pp. 15, 16

FATA

(Fatatelke, Ffatha, lângă Dumitra,
judeţul Bistriţa-Năsăud)

1356, decembrie 11, Sântimbru: Dominic, voievodul Transilvaniei, scrie conventului mănăstirii Mănăştur „că, venind înaintea noastră, Petru diacul, fiul lui Syberk, notarul bisericii voastre, în numele său, al lui Matia, fiul lui Isac, şi al lui Gall, fiul lui Benedict, rudele sale, la octavele fericitului apostol Andrei (7 decembrie)… ne-a înfăţişat scrisoarea voastră de răspuns, privind luarea în stăpânire a moşiei **Lechinţa** (Lekence, Lechenke, judeţul Bistriţa-Năsăud), partea dinspre răsărit, dată în anul **1351**… Printre altele, am văzut că ei au luat în stăpânire moşia Lechinţa, de faţă cu Nicolae, fiul lui Mihail de **Fata** (Fatatelke, Ffatha, lângă Dumitra, judeţul Bistriţa-Năsăud), sub mărturia omului vostru, fratele Ioan, şi, când au voit s-o dea în stăpânire magistrului Petru, lui Matia şi lui Gall… la s-au ivit ca împotrivitori la punerea în stăpânire Iacob, fiul lui Nicolae, şi Ioan, fiul lui Laurenţiu, în numele său şi pentru fratele său Nicolae, de asemenea Ştefan, Blasiu şi Laislau, fiii lui Ştefan. Pe aceştia i-au chemat să se înfăţişeze înaintea voievodului Toma… cu două rânduri de scrisori de amânare… Afară de acestea, magistrul Petru a înfăţişat o altă scrisoare de

amânare a voievodului Egidiu… pentru faptul că pomeniţii Ştefan, Blasiu şi Ladislau, fiii lui Ştefan, erau copii şi se aflau în vârstă fragedă şi n-ar fi fost în stare să răspundă în numele lor în pricina lor. / În sfârşit, la împlinirea trecerii celor 6 ani întregi, voievodul Andrei, judecând în numele său, pomenitul magistru Petru a înfăţişat o scrisoare… în care am văzut că se arată că Matia, fiul lui iasac, Petru, fiul lui Syberk, şi Gall, fiii lui Benedict, ca pârâşi, de asemenea Iacob, fiul lui Nicolae, şi Nicolae, fiul lui Laurenţiu, Ştefan, Blasiu şi Ladislau, fiii lui lui Ştefan de Lechinţa, ca pârâţi, trebuiau să se înfăţişeze la soroc… venind acest soroc, am văzut două privilegii ale capitlului bisericii Transilvaniei, în privinţa moşiei Lechinţa, aşezată lângă râul Lechinţa, şi am văzut că Nicolae, fiul lui Zegeu, vânduse, în numele său şi al lui Ioan, fratele său, un pământ al lor de moştenire, numit Lechinţa… cu voia şi buna învoire a lui Dominic, fiul lui Nicolae, ruda şi megieşul său, a lui Herman, orăşean al **Bistriţei**, împuternicitul spitalului din acel oraş… pentru 16 mărci de argint… înăuntrul aceloraşi hotare şi margini, lui Matia, fiul lui Amadeu, şi fraţilor săi Benedict, Avram şi Isac, şi, prin ei, moştenitorilor lor… / Noi, împreună cu nobilii regatului, am trecut prin judecată zisa moşie Lechinţa, împreună cu toate folosinţele… asupra magistrului Petru şi a lui Matia şi Gall, ca un drept al lor… iar pe pomeniţii pârâţi i-am silit la tăcere veşnică, în privinţa moşiei de mai sus”[90].

1366, iunie 24, Târgu Mureş: Regele Ludovic dă de ştire că, deoarece între „nobilii de **Fata** (Fatatelke, Ffatha, lângă Dumitra, judeţul Bistriţa-Năsăud), şi oa-

[90] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 54, pp. 55-62

menii noştri din **Dumitrea Mare** (Noghdemeter, judeţul Bistriţa Năsăud) se iviseră, cu privire la pământurile şi semnele de hotar, neînţelegeri şi turburări, ce fuseseră purtate mai multă vreme, după cum a arătat plângerea lor, am trimis oamenii noştri, spre a vedea şi a reaşeza pomenitele hotare şi pământuri în pricină, şi a ridica noi semne de hotar, în locurile de trebuinţă, şi anume între satul acestor nobili, numit **Tukas** (dispărut, lângă Dumitra, judeţul Bistriţa-Năsăud), aflător între hotarele zisei moşii Fata şi pomenitul sat al nostru regesc, numit Dumitrea Mare… / Aceste semne au următorul mers: cel dintâi semn de hotar începe lângă râul Someş, dinspre răsărit, sub coasta dealului, mai sus de satul Tukas, acolo unde acest râu se îngustează lângă acel deal, pe marginea drumului ce duce la **Rodna** (judeţul Bistriţa-Năsăud), iar de acolo o ia spre apus, la un alt deal, pe coasta căruia sunt două movile de hotar; apoi, tot înspre partea de apus, ajunge la un pârău, care se scurge spre pomenitul sat Tukas, lângă care, de amândouă părţile, între două dealuri, au fost ridicate două movile de hotar noi. De acolo, cotind spre miazăzi, hotarul cade într-o cărare, numită, în vorbirea obişnuită, Altalwsin, şi pe cărarea aceea se urcă pe deal, pe a cărui coastă, mai sus, chiar lingă cărare, se află o movilă de hotar; de acolo, tot spre miazăzi, pe aceeaşi cărare, se îndreaptă drept înainte, urcând dealul numit Culmea Fata, în vârful căruia sunt două movile de hotar. De acolo, pe acelaşi deal şi tot spre miazăzi, hotarul merge spre un semn vechi de piatră, iar de acolo o ia spre locul numit Câmpul lui Pavel, unde sunt movile de hotar noi, ce despart pământurile zişilor nobili, dinspre apus, şi pământurile pomenitului nostru sat Dumitrea Mare, dinspre răsărit; de acolo, în pomenita parte de miazăzi, ho-

tarul suie un alt deal, numit Creasta Stejarului, pe care se află două movile de hotar noi. De acolo, coborând tot spre miazăzi, el cade într-un pârău, unde se află o movilă de hotar, şi, de acolo, pe acel pârău, merge spre miazăzi şi iese din pârăul acela, acolo unde este o movilă de hotar, şi de acolo, ţinând-o tot spre miazăzi, ajunge la două movile de hotar vechi, lângă care au ridicat alte movile noi. De acolo, îndreptându-se de asemenea spre miazăzi, se întoarce la acelaşi pârău şi, trecând peste el, merge la două movile de hotar vechi, lângă care au ridicat semne noi. De acolo, hotarul o ia puţin tot spre miazăzi, unde, în capătul unor pământuri de arătură, se află o movilă de hotar nouă. De acolo, hotarul merge, pe o lungime de un iugăr de pământ, până unde este un semn nou; de acolo, trece, pe o lungime de un iugăr, şi acolo este un semn nou; de acolo, el merge, o bucată de loc tot atât de mare, până unde este o movilă de hotar nouă; de acolo, pe o lungime tot aşa de mare, o ia, la fel, spre miazăzi, până unde este un semn nou. De acolo, cotind spre apus, se îndreaptă spre pârăul numit Valea Rozna şi, mergând pe acel pârău, tot spre apus, ajunge la râtul cu stuf, unde sunt şi nişte tufişuri de nuiele. O parte din acest rât cu stuf, în lăţime de trei iugăre de pământ, întins spre partea de miazănoapte, până la semnul de hotar al satului cu numele **Terpiu** (dispărut, lângă Dumitra, judeţul Bistriţa-Năsăud), s-a dat sus-zişilor nobili de Fata, iar cealaltă parte a lui, rămasă înspre partea de miazăzi, s-a dat sus-însemnaţilor noştri oameni şi satului Dumitrea Mare; şi aşa, hotarul o ia către semnul acela de hotar al satului Terpiu, şi acolo se isprăvesc semnele de hotar ale pomenitelor sate Fata şi Dumitrea Mare; iar râul Someş, de lângă amintitul sat Tukas, trebuie să fie în folosinţa paşnică şi

dimpreună atât a sus-zişilor nobili de Fata, cât şi a oamenilor noştri sus-amintiţi din Dumitrea Mare, potrivit rânduielii făcute de ades-pomeniţii nostri oameni”[91].

[91] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 87, pp. 153-155

FELDIOARA

(Felduar, judeţul Cluj)

1359, mai 28, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei dă de ştire că, venind „Nicolae, arhidiacon de Solnoc, ne-a făcut cunoscut, în chip de întâmpinare, în numele soţiei magistrului Toma, fiul lui Dionisie de **Măierău** (Monyorou, azi **Aluniş**, judeţul Mureş), că sus-zisul Toma caută să dea şi să dăruiască în mâini străine nişte moşii numite **Cătina** (Katana, judeţul Cluj), **Ţaga** (Cheegh, judeţul Cluj) şi **Feldioara** (Felduar, judeţul Cluj), ce ţin de ea, în temeiul pătrimii de fiică, şi, făcând această întâmpinare, a oprit pe Toma de la înstrăinare”[92].

1920: „Bravul popor român, din comuna **Feldioara** a serbat ziua de 24 ianuarie cu mare paradă românească. / După sfârşitut slujbei bisericești, la care au luat parte aproape toți, cu mic, cu mare, îmbrăcaţi ca de sărbătoare, au pornit, cu muzică şi cu steagul treicolor, cântând frumos cu toții cântări naționale, parcurgând străzile mai meri. În mijlocul comunei, s-au înşirat la frumoasa horă, după care au mers cu toții iară până la localul de jucat, unde şi-au petrecut până târziu, în linişte şi dragoste frățească. Sunt vrednici de laudă toți româ-

[92] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 386, pp. 392, 393

naşii noştri din **Feldioara** pentru purtatea lor atât de frumoasă, cu ocaziunea zilei de 6 februar, îndeosebi cel mai mare merit îl are judele comunal Iosif Muntean… / E de însemnat însă că la poporul român din această mică comună, care e aşa de ascunsă de lume, e foarte trezită conştiinţa naţională, cu toate că sunt amestecaţi aceşti români cu unguri reformaţi, care poate că sunt mai mulţi ca ei şi încă cu mult mai bogaţi… / Acest popor român, care abia are 80 fumuri, înainte cu ceva de izbucnirea războiului, şi-a zidit o biserică şi casă parohială din cărămidă, care zidiri ar face cinstea oricărui oraş. Amândouă colorate în colori româneşti, iar biserica pictată înlăuntru toată cu motive româneşti, tot aşa, în culori românești e și iconostasul. Pereţii bisericii, precum şi iconostasul, s-au pictat pe spesele preotului român din **Feldioara**… Școala încă şi-au susținut-o bravii noştri feldioreni; nu și-au dato pe dănii ungureşti, cum au făcut alți români, din alte comune, care au avut mai slabă conştiinţă naţională, atât ei, cât și preoții lor”[93].

1920: „Duminică, în 8 august, tineretul român din **Feldioara**, județul Solnoc-Dobâca, a dat o producţiune teatrală, împreunată cu petrecere, sub conducerea părintelui Demetriu Cupşa, a doamnei preotese şi a juristului Vasile Pop. / Teatrul a reușit foarte bine, spre bucuria și fala tuturor oamenilor înţelegători, lucru pentru care părintele e vrednic de toată lauda şi recunoştinţa. Producţia s-a început cu „Trăiască Regele”, precum cu bunul și frumosul obicei al tuturor întâlnirilor și producţiunilor românesti. Durere, însă, că la sfârşit, după căderea cortinei, muzicanţii au început numaidecât să cânte „ciar-

[93] *Unirea Poporului*, Anul II, nr. 10, Blaj 1920, p. 4

daş“, bag seamă în onoarea ungurilor mulți, care erau de faţă. Secretarul nostru din **Buza**, om cu simţ bun, a rugat pe fruntaşii din **Feldioara** să oprească muzica, că nu se cuvine ca o producție românească, începută cu „Imnul Regal”, să se încheie cu „ciardaş”. Muzica a fost oprită, precum se și cădea.

În legătură cu producţia, mai amintim că una dintre fete s-a înfăţişat pe scenă în port naţional, purtând însă, la „zadie” (brâu) un mănunchi de flori în colorile steagului unguresc. / Vince Iuliska a şi zis către doamna secretarului din **Buza**: „A pus florile aşa, ca să ne facă nouă pe voie!”. / După teatru, poporul s-a tras la joc, în şura preotului, iar inteligența s-a pus la masa darnică a părintelui Cupșa. Români abia erau 5-6, iar unguri 12-16 persoane. / După ce s-a ridicat masa, s-a început şi aici jocul și încă cu „ciardaş”! / După multe învârteli, pe aceeași coardă, secretarul din **Buza** a cerut un joc românesc, însă îndată au sărit toți ungurii de față şi au protestat, zicând ca să nu cânte muzica româneşte, că tot nu joacă nimenea românește. Chiar şi secretarul român Păcurar, din **Cătina** a zis, pe ungureşte: „Nu-mi trebuie „oláh tánc” (nu este o trimitere la dansul străvechi, cules de Caioni, ci doar o traducere pentru „dans românesc” – n. n.), mie să-mi tragă ceardaș!”. / Singur, secretarul din **Buza** avea voie de joc românesc. Mai târziu, dl Panfil Pop, cerând iarăși dans românesc, juristul Vasile Pop încă s-a arătat potrivnic, spunând: „Domnule secretar, nu conturba jocul, dacă-ţi place, bine, dacă nu, te du în treabă-ți!”. / După aceste întâmplări, „ciardaşul” a urmat mai departe, cu strășnicie. Preotul reformat Hideg bătea voiniceşte podeaua, strigând catre alt ungur: „Kovács, nem, nem, soha!”. Cine știe, poate s-o fi gândit la vorba ungurilor

din Budapesta, care zic: „Nem vész el règi Magyarország, nem, nem, soha!" (Nu piere Ungaria veche, nu, niciodată!). / Românii cu simțăminte sănătoase, cu părintele Fodor, cu doamna, şi dl secretar Pop, cu doamna, s-au şi retras din odaia cu „ciardaş", lăsându-i pe unguri şi pe românii cei uitaţi de sine să-şi petreacă după pofta inimii lor… / Părintele Cupşa, în casa căruia s-au întâmplat acestea, era destul de întristat, dar nu cuteza să supere pe doamna preoteasă şi pe dl Vasile Pop, jurist, fiu de român fruntaş. Ne miră cum doamna Maria din **Câmpie**, a putut îngădui să se facă o astfel de petrecere, în casa sa, ba însăşi să ceară „ciardaş" şi să joace cu ungurul Kovács, în ciuda românilor"[94].

1927: „Comitetul Bisericii române unite din **Feldioara**, cu onoare vă invită să binevoiţi a lua parte la Sfinţirea Bisericei române unite, nou edificate, din loc, care se va săvârşi duminecă, în 4 septembrie 1927… / La masă şi petrecere va cânta muzica militară a Regimentului 81 Infanterie din Dej… Onoraţii domni preoţi sunt rugaţi a invita întreg poporul credincios la această festivitate"[95].

1927: „**Sfinţirea bisericii din Feldioara, judeţul Cluj**. Duminică, în 4 august, s-a făcut, în mijloc de măreţe serbări, sfinţirea bisericii române unite din comuna **Feldioara**, judeţul Cluj, Sfinţirea a sfârşit-o Prea Sfinţia Sa episcopul Dr. Iuliu Hossu al **Gherlei**, încunjurat de numeroşi preoţi, urmându-se programul foarte frumos. / Comuna **Feldioara** n-are decât vreo 80 de familii româneşti, care însă, prin hărnicia şi dragostea lor de cele sfinte, au înălţat o biserică atât de frumoasă şi de împo-

[94] *Unirea Poporului*, Anul II, nr. 36, Blaj 1920, p. 3
[95] *Unirea Poporului*, Anul IX, nr. 35, Blaj 1927, p. 3

dobită, cum nu este alta prin împrejurimi. / În ziua sfințirii, atâția credincioşi se adunaseră în jurul acelui măreț Sion, din toate comunele ținutului, încât necum să-i poată cuprinde biserica, dar şi ograda bisericii şi uliţile din jur au fost prea strâmte.

După săvârşirea celor rânduite de tipic, n cuprinsul sfântului lăcaş, Preasfinţitul ierarh a ieşit, cu întreg soborul de preoţi, în curte, pentru a rosti afară, în auzul tuturora, predica ocazională. Bunul părinte a rostit o cuvântare atât de înălțătoare și de plină de simțiri, încât întreg poporul a lăcrimat. A lăudat bravul popor al Feldioarei şi pe părintele protopop Cupşa, parohul local, pe care, pentru vredniciile sale alese, l-a şi ridicat la rangul de asesor consistorial al eparhiei. / Dl Hodor, prefectul judeţului Cluj, care era de faţă, a citit apoi scrisoarea Ministerului Cultelor, prin care Părintele Cupşa a fost propus să capete medalia „Răsplata muncii pentru biserică", cl. I, și 12 poporeni fruntași, „Răsplata muncii pentru biserică" cl. II. / După slujbele bisericeşti, s-a dat o masă mare, în casele dlui preot-protopop Cupşa, unde s-au ridicat cuvântări pentru Părintele creştinătăţii de la Roma, pentru M. S. Regele Mihai, pentru Ministerul Cultelor, pentru Preasfinţitul Iuliu, pentru popor şi pentru vrednicul paroh al comunei. Seara, a fost o petrecere frumoasă pentru tineret"[96].

[96] *Unirea Poporului*, Anul IX, nr. 37, Blaj 1927, p. 4

FELDIOARA

(Marienburg, judeţul Braşov)

„Vestigiile romane din hotarul satului **Feldioara**, comuna Ucea, judeţul Braşov, au fost semnalate încă mai de mult în literatura de specialitate… / Prin atestarea cohortei II Flavia Numidarum, mai târziu, cohorta Numidarum Antoniniana, în castrul de la **Feldioara**, lista auxiliilor Daciei Inferior, care au staționat în sud-estul Transilvaniei, se îmbogățește cu încă o unitate”[97].

1371, aprilie 24, Sibiu: „Noi, toti locuitorii ţinutului, bătrânii şi orăşenii din scaunul Sibiului, adeverim pe faţă, tuturor cărora se cuvine, că s-au înfățișat chibzuiţii şi iscusiţii bărbaţi, bătrânii din **Brașov**, credincioșii şi adevărații noştri prieteni, dimpreună cu obștea oamenilor din **Rotbav** (*Ruffa ripa*, partea sudică a judeţului Braşov), pe de o parte, și obștea oamenilor din cetatea **Feldioara**, pe de altă parte, pentru a primi hotărârea de împăcare şi de judecată, cu privire la neînţelegerea și pricina dintre cele două părți, care se purta între ei, pentru un pământ, dar, ivindu-se o altă pricină între cinstiţii **oră-**

[97] Pop, Ioan I., *Cohors Numidarum Antoniana la Feldioara*, în Academia Română, *Studii şi cercetări de istorie veche*, Anul I, tom 26, Bucureşti 1975, pp. 289, 292

șeni din Brașov și **oamenii din cetatea Feldioara**, în așa fel că la vremea aceea nu s-a dat și nu s-a adus de noi hotărârea din urmă, în pricinile lor, noi am rânduit celor trei părți potrivnice, sub pedeapsa de o sută de mărci de argint bun, un răgaz de bună și tihnită pace, până la sărbătoarea Sfântului Gheorghe (24 aprilie), în vederea unei bune învoieli și împăcări, cu această împotrivire că acest pământ, pentru care se dezbate și se poartă judecată, să slujească pentru folosințele și vitele amândurora părților, dar pădurea să rămână în întregime neatinsă"[98].

1529, iunie 22: „Domnii ţărilor române au intrat în Ardeal, din însăşi însărcinarea regelui Ioan, iar această a lor intrare a fost, întâia oară, în iunie 1529, despre care avem singura însemnare a cronicarului sas Simon Massa, că Petru Rareş Vodă, intrând în ţara Bârsei, a devastat cele trei scaune secuieşti şi, bătând pe ardeleni, sub Marienburg (**Feldioara**), în ziua de 22 iunie, a nimicit toată populaţia"[99]. „Bătălia aceasta a fost dată „ad oppidum Mariaeburgum in terra Barcensi die 10,000 Martyrum" (în orașul Marienburg din țara Bârsei, în ziua celor 10.000 de mucenici), după care, în ziua de 29 octombrie, Petru Vodă a cucerit şi oraşul **Braşov**"[100]. „Rareş, om prevăzător, s-a amestecat în acest conflict, trecând de partea voievodului ardelean. Armata moldoveană trecu în Ardeal și, în ziua de 22 iunie 1529, avu loc lupta, la **Feldioara**,

[98] AȘCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 26, pp. 25, 26

[99] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. I, 1527-1572, Bucureşti 1929, doc. 8, p. 7

[100] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. I, 1527-1572, Bucureşti 1929, doc. 10, p. 8

pe apa Bârsei, lângă Brașov, în care sașii lui Ferdinand avură pierderi foarte grele. „În acea luptă menorocită, ca să nu zicem ruşioasă, recunosc înșiși brașovenii, am pierdut toate tunurile noastre... Niciodată Ţara Bârsei n-a suferit un dezastru atât de mare", Rareș însuși scria brașovenilor: „Am cucerit Ardealul cu sabia și n-am de gând să-l dau nimănui". Sub ascultarea lui Rareş era acum aproape întreg Ardealul. De fapt, în nouă rânduri a intrat Petru Rareș în Ardeal; sub el au stăpânit moldovenii cel mai întins teritoriu pe aceste meleaguri şi sub el au năvălit mai des în aceste părți. / După lupta de la **Feldioara**, drept mulţumită pentru ajutorul primit, Szapolyay dărui lui Rareş oraşele Bistriţa şi Rodna, precum şi cetatea Ungurașul, recunoscându-i și întărindu-i totdeodată şi vechile posesiuni ale lui Ștefan cel Mare: Ciceul și Cetatea de Baltă (aceasta, pe Târnava Mică), aşa că, pe drept cuvânt putem spune că o bună parte din Ardeal asculta deci de domnul Moldovei. Erau zorile celei dintâi uniri, în vremurile şi după formele de atunci"[101].

1566, Giovan Andrea Gromo: „Castelul **Prejmer** e destul de tare, căci este încins de ziduri groase şi puternice, cu un şanţ circular adânc şi lat, cu turnuri de factură veche, de o grosime uimitoare. Pe dinafară, castelul este înconjurat, din trei părţi, de un sat mare, cu izvoare foarte îmbelşugate, într-o poziţie desâvârşită, aşa că s-ar putea face din castel una dintre cele mai tari fortăreţe ce le-ar putea dori cineva.

La o depărtare de cinci mile de aici, se găseşte un alt castel, de formă asemănătoare, dar mai mic, numit, pe latineşte, „Mons lattis" (**Hărman**), al cărui nume ungu-

[101] *Unirea Poporului*, Anul XXVIII, nr. 13, Blaj 1946, p. 1

resc l-am uitat, şi un altul, la aceeaşi depărtare. Acolo se află un târg mărişor, înconjurat cu ziduri, dar nu prea tari, numit **Feldioara**, sub atârnarea unei abaţii, şi ea sub autoritatea Braşovului, pe a cărui câmpie regele Matiaş a pricinuit turcilor o înfrângere îngrozitoare, nimicind 60.000 de turci. În amintirea acestui fapt a fost zidită aici o mică biserică"[102].

1603, Aloisio Radibrat: „Duminică dimineaţa, adică la 6 iulie, înainte de răsăritul soarelui, am plecat de la **Feldioara** şi, luând-o spre Braşov, am ajuns înt-un sat, ce se chema **Cristian**, de unde am văzut că inamicul înainta cu mare grabă, cu gândul să ne taie drumul care duce spre Ţara Românească, crezând că noi fugeam. Se înşelau de două ori. Căci noi ne-am ales poziţia, într-un loc îngust, având din două părţi dealuri şi dintr-o parte şes, şi o râpă, săpată de o albie de pârâu, care forma un fel de parapet şi stăteam astfel strânşi la un loc, aşteptând voioşi pe inamic. Acesta se împărţise în opt cete şi voia să ne atace din toate părţile, ceea ce au şi făcut, întocmai ca nişte prieteni care ar ieşi în întâmpinarea altor prieteni. Dar, cu mila lui Dumnezeu, care totdeauna face să învingă dreptatea, noi, deşi eram mai puţini, am ieşit învingători, luându-i la goană, împreună cu vântul, care, ca prin minune, în acea clipă se întorsese cum ne venea nouă mai bine, neîncetând noi de a-i măcelări, până la pădurea de la **Codlea** sau Feketehalom, la depărtare de o leghe bună de tabăra noastră, unde au rămas morţi cam vreo 2.000 dintre os-

[102] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, II, Bucureşti 1970, pp. 358, 359

taşii cei mai buni ai lui Moise Szekely, anume aleşi de el pentru această luptă”[103].

1895: „**Adunarea generală a despărțământului I al „Astrei”**… s-a ținut în comuna învecinată **Feldioara**, la care a participat un număr frumos din societatea braşoveană, precum și dintre preoțimea, dăscălimea şi țărănimea din jur. Comitetul central din Braşov, precum şi ceilalţi oaspeţi, au fost salutaţi, din partea **preotului din Feldioara**, dl Iosif Micu, căruia i-a răspuns dl Virgil Oniţu, sub-directorul despărţământului, după care cu toţii am asistat la celebrarea liturghiei, precum şi a parastasului pentru răposații membrii ai „Astrei”. Dl Dr. Isidor Blaga a ţinut o prea frumoasă şi instructivă predică, după care dl Axente Sever îndeamnă poporul de a participa la adunare în număr cât se poate de mare, ceea ce s-a şi întâmplat, căci sala cea mare a hotelului comunal era înţesată de lume. / Adunarea s-a deschis la 11 ore şi jumătate, prin dl Virgil Oniţiu, directorul gimnaziului din **Braşov**, care, prin cuvinte bine chibzuite, explică măreţele scopuri ale „Astrei”. Vorbirea de deschidere a fost acoperită de aplauze. / Se dă apoi cetire raportului general al comitetului, care funcţionează din 4 ianuarie. Din raportul cetit de secretarul comitetului, dl Dr. I. Blaga, reiese că comitetul a delegat pe membrii săi de a lucra în comunele aparţinătoare de agenturi, precum şi de a întreprinde colecte de câte 1 coroană, până la 10 cruceri, din care să se înfiinţeze biblioteci poporale. Colectele au avut frumoase resultate şi în special cea întreprinsă de dnii Gregor Maior şi Nicolae Ciurcu, în **Braşov**, apoi cea din **Herman** şi **Feldioara**. / Despărţământul a trimis

[103] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, IV, Bucureşti 1972, pp. 276, 277

comitetului central suma de 220 florini 60 cruceri şi mai posedă încă o sumă de 67 florini 44 cruceri, şi are 65 membri, dintre care 2 fundatori, 9 pe viaţă, 46 ordinari şi 8 ajutători…

Comisiunea însărcinată cu înscrierea de membri noi raportează că s-au încasat 120 florini. S-a ales, apoi, un membru în comitet, în persoana profesorului Nicolae Bogdan, după care **preotul din Lancrăm**, dl Isidor Blaga, chemat anume pentru aceasta adunare, a ţinut o prelegere poporală asupra culturii grâului, secarei şi a cartofilor, care, predată fiind într-o limbă aleasă poporală, a fost ascultată cu deosebit interes din partea poporului nededat cu astfel de dărnicie în învăţături folositoare. / Dl prof A. Vlaicu a tratat apoi însemnătatea meseriilor, insistând, cu multă cunoştinţă de cauză, asupra relelor ce bântuie țărănimea noastră, care atât de greu se îndeletniceşte cu meseriile. / După aceste bine succese dizertaţiuni, preşedintele adunării, dl Oniţiu, între lungi aplauze, închide adunarea, după care a urmat banchetul, apoi concertul corului de plugari, dirijat de preotul local Iosif Micu. Corul s-a produs bine şi merită toată încurajarea, fiind el unic în felul său prin părțile noastre. După concert, a urmat petrecere cu joc, cu care s-au finit şi serbările împreunate cu adunarea generală, a cărei reuşită numai în liniamente generale am descris-o”[104].

1896: „În numărul nostru 4 din estan, sub titlul „Ai carte, ai parte”, am scris despre înființarea unei biblioteci „ambulante” la **Feldioara**, bine alese și întocmite. Despre cum a primit poporul acest nou și bun așezământ, menit a-i slugi spre edificarea minții și su-

[104] *Dreptatea*, Anul II, nr. 249, Timişoara 1895, pp. 2, 3

fletului lui, iaată ce ne spune **bibliotecarul de la Feldioara**, dl Ştefan Taus, într-o dare de seamă către comitetul despărțământului braşovean al „Asociațiunii”, și pe care o aflăm publicată în „Gazeta Transilvaniei”: „Poporul nostru, astăzi, duce o viață cu totul altfel ca înainte, căci, în loc ca să se adune serile, duminecile şi sărbătorile, pe la cârciumi, să bea la vinars, să se certe şi să vorbească de rău pe unul și pe altul, sau să petreacă întru făcând nimica, astăzi cetesc cu mare plăcere din cărți, cei bătrâni, care nu ştiu ceti, se duc pe la cei mai tineri și ascultă, şi îi roagă să cetească mai tare, ca să audă şi ei. / Astăzi auzi pe oamenii noştri mergând pe drum, în pădure, ori în câmp, povestind unul cu altul întâmplări din trecut şi povestiri frumoase, despre care înainte nici idee nu aveau. De multe ori am auzit chiar pe şcolari povestind, doi câte doi, despre cele ce au cetit în cartea ce-a adus-o tatăl lor din bibliotecă. În scurte cuvinte, această bibliotecă pentru poporul nostru este o lumină, o redeşteptare, o binefacere înzecită”[105].

1896: „În **Feldioara**, lângă Braşov, bravul ţăran George Silvestru Pâlţea şi soția sa Zinovia, văzându-se înaintați în vârstă și fără copii, şi-au făcut testamentul, prin care își intabulează întreaga lor avere, în preţ de 6.000 florini, pe numele bisericii greco-ortodoxe din **Feldioara**, având să treacă în folosința ei după moartea testatorilor. Din venitele moșiei se vor pune, în lada bisericii din Feldioara, 50 florini, în tot anul, din care să se cumpere cărți școlarilor săraci, de 5 florini, alți câte 5 florini să se dea bisericilor române din 4 comune vecine, și 2 florini, la fondul corului plugarilor; cu 3 florini să se

[105] *Revista Orăştiei*, Anul II, nr. 8, Orăştie 1896, pp. 36, 37

aboneze un număr din „Gazeta” pentru școala română din **Feldioara** etc. Iată o pildă frumoasă, dată de un ţăran român, ce știe prețui biserica și școala, și ştie că, dacă nu mai poate, cade-se fiecărui credincios a jertfi din prisosul său cât mai mult pentru aceste mari așezăminte”[106].

1907: „Reuniunea femeilor române, în frunte cu corul învăţătoresc din **Feldioara** invită la producţiunea teatral-muzicală, împreunată cu dans, ce se va aranja duminică, în 28 ianuarie (10 februarie) 1907, în sala hotelului comunal din loc. Începutul, la 6 ore şi jumătate seara. Preţul de întrare: Locul I (de persoană) 1 coroană 50 bani. Locul II, 1 coroană. Locul III, 60 bani. Venitul curat este destinat în favorul Fondului Reuniunii femeilor române pentru înfrumuseţarea bisericii greco-ortodoxe române din loc. Contribuirile peste taxă şi ofertele mărinimoase se primesc cu mulţămită şi se vor publica”[107].

1908: „În **Cuciulata**, trag la primarul Boer, pe care îl pusesem eu în serviciul de primar. Îl scol din somn şi-i dau ordin să cheme îndată 4 vânători ai mei, cu puştile, şi să-şi ia şi dânsul puşca, că avem a merge la **Lupşa**, și de acolo, la vânat de urși, dar să ia și o pereche de fiare şi o funie, precum şi o lumânare. Într-o jumătate de oră eram 6 inși înarmaţi şi pornim, cu sasul, spre **Lupşa**, unde ajungem după o jumătate de oră. Era la unu, după miezul nopţii. Pe drum, le spun unde mergem şi ce au a face în **Lupşa**, sătuţ în pădure, cu vreo 30 de case. Mergem de-a dreptul la casa lui Roşală. În casă era lumină. Înainte însă de a întra în odaie, sasul și 2 vânători intră în grajd, unde sasul aprinde luminarea şi, dând de caii lui furaţi, începe a plânge de bucurie şi, cu un „*Ach*

[106] *Revista Orăştiei*, Anul II, nr. 19, Orăștie 1896, p. 85
[107] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXX, nr. 20, Braşov 1907, p. 6

Herr Ieses!”, îi sărută pe fiecare. Pe un cvart de hârtie îi descrie după coloare și formă pe fiecare. / Eu, cu primarul, înarmaţi cu puşti, intrăm în odaie, unde aflăm, la o masă plină cu sticle cu rachiu îndulcit cu miere, 4 români, unul mai voinic ca altul. Cel din fruntea mesei era un bărbat frumos, între 50-60 ani, cu o faţă inteligentă, bine făcut şi bine conservat. Acesta era gazda casei, Roşală. Cel de-al doilea, feciorul lui, avea 23-24 ani, semăna cu tatăl său, ceva mai înalt. Al treilea era Munteanu (Ciric) din **Rotbav**, un uriaş de om de vreo 45 de ani, înalt, bine legat, frumos, plin de viaţă, un goliat, un sfarmă-piatră, de care trebuia să te cutremuri şi care singur ar fi fost în stare a ne sfărâma pe toţi, dacă nu am fi fost prevăzuţi cu puşti. Al patrulea era feciorul lui Ciric, un băieţandru de 18 ani, însă croit după chipul şi asemănarea tatălui.

„Bună seara, voinici dumneavoastră!”. „Bună să vă fie inima, domnilor, dar pe cine căutaţi, pe vremea asta, pe aici?”. „Mergem la vânat”. Într-aceea se scoală cei doi Roşală de la masă, iar eu, ghicindu-le intenţia, le strig: „Să nu îndrăzniţi să vă sculaţi, că pe acela care se va mişca de la masă îl puşc!”, şi atunci şi întind puşca spre unul din cei ce s-au fost sculat, iar judele şi-a întins puşca în direcţia celuilalt. Cei sculaţi se aşezară iarăşi la masă. Ei aveau de cuget a-şi lua puştile din cui, ca să tragă asupra noastră… / „Ai cui sunt caii din grajd?!, strigă sasul de dindărăt. „Nu-i drept, răspunde Munteanu alias Ciric din **Rotbav**, caii sunt cumpăraţi de mine, de la târgul din **Prejmer**, şi i-am cumpărat cu bani şi cu paşapot de vite”. / Poruncesc primarului și la 2 vânători să aducă fiarele. Pe doi dintre ei i-au pus în fiară, pe când pe 2 i-au legat fedeleș cu funiile de mâni şi astfel i-am ridicat din casă, i-am aşezat între 4 vânători, făcându-i

răspunzători că îi va duce până la **Veneţia**, la solgăbirăul Făgărăşan, iar doi inşi au luat în seamă cei 4 cai şi i-au adus la **Veneţia**. Descrierea cailor o luasem la mine, era destul de complet însemnată, fiind mărimea, părul şi alte semne ale cailor. Pe la 2 oare, m-am culcat la primarul din **Cuciulata** mulţămit"[108].

1908: „La târgurile din **Râşnov**, **Codlea**, **Feldioara** şi **Prejmer**, toţi membrii (cetelor e tâlhari n. n.) din centrele de sus au să vină să se înțeleagă asupra furturilor întâmplate şi ce au a se întâmpla şi asupra rolurilor ce au a le urma fiecare. În aceste târguri se provedea fiecare cu ţidule de târg. Aşa, eu, în târgul **Prejmerului** de primăvară, mi-am câştigat 4 ţidule de târg, despre 4 cai ai Sasului, ce-mi propusesem să-i fur. Am întâlnit pe un soţ, care venise cu un cal la târg, nu însă, ca să-l vândă, care avea tocmai mărimea, părul şi figura unuia din cei 4 ai Sasului. Ne înţelegem, mergem la comisar, arăt că am cumpărat calul, şi-l rog să elibereze ţidula. Comisarul, în grabă, se uită la cal, îl descrie și-mi extrădă ţidula. De calul lui neavând trebuinţă, şi l-a dus acasă. A doua, a treia şi a patra cumpărătoare s-a întâmplat tot astfel, că prieteni de ai mei au ştiut ce cai îmi trebuie şi, aducându-i cu sine, au simulat vânzarea. Provăzut cu cele 4 ţidule, la vreo săptămână, i-am luat caii Sasului şi, încă în noaptea aceea, i-am dus prin păduri până aproape de **Lupşa**"[109].

1908: „Cu inima înfrântă de durere, aducem la cunoştinţa tuturor că **iubita noastră casină** (cazinou) **din Feldioara**, comitatul Braşov, a răposat, după lungi și grele zbuciumări, provăzută cu sfintele provocări pentru

[108] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 155, Braşov 1908, p. 2
[109] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 156, Braşov 1908, p. 3

abonament, dându-și plăţile restante în ştirea Domnului. Și mesele şi lampa, după trecere. S-a licitat, luând unul din cei 18 membri un butoi de bere şi atâtea kilograme de gură, ca să-i poată cânta vecinica pomenire, și cel ce vrea să ştie mai mult, întrebe! / George Silvestru Pâlţea, nemembru”[110].

1926: „Rar călătoreşti cu trenul, să nu auzi ori să nu vezi chiar cu ochii tăi oameni deznădăjduiţi, care se plâng că i-au furat hoţii. Mai cu seamă, trei mari staţii din Ardeal sunt de mult vestite pentru hoţi: **Copșa mică**. **Teiușul** şi **Feldioara-Răsboieni** (Cucerdea). Nu-i zi lăsată de Dumnezeu să nu se întâmple acolo furturi. Unui negustor din Arad i-au furat, în gara din **Teiuş**, 400 dolari şi ceasul de aur. Aproape de **Cucerdea**, o domnișoară, simțind că hoţii îi cotrobăiesc prin buzunare a început să strige ajutor. Tâlharul, atunci, i-a trântit un pumn în gură, încât biata fată s-a ales şi cu paguba, şi cu doi dinţi rupţi. Până au sărit ceilalți călători în ajutorul domnișoarei, hoţul s-a făcut nevăzut. Unui neamţ din Viena i-au furat, la **Feldioara**, 60 mii lei şi paşaportul, cu bilet de tren, cu tot. Bietul om, rămas calic în ţară străină, plângea de-ţi era milă de el. Un ceferist din **Copşa** spunea, mai deunăzi: „Noi cunoaştem hoţii, domnule, dar n-avem ce le face! Ca n-avem pe mâna cui să-i dăm. Poliţie nu este, Şi chiar de se întâmplă să prindem pe vreun domnişor dintre cei care jefuiesc pe călători, azi îl dăm pe mâna jandarmilor şi poimâine iarăşi e la „slujba” lui, în gară!”. Grele vorbe. Pentru Dumnezeu, gările Copșa, Teiuș și Feldioara sunt la Dorna, în ţara lui Niculiţă (tâlhar dornean vestit din acea vreme – n. n.) ori în Africa? Până una-alta, că-

[110] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 136, Braşov 1908, p. 3

lătorii să-şi păzească bine frăncuşorii, când trec pe la **Teiuş** ori **Feldioara**”[111].

1937: „Pe drumul dintre **Feldioara** şi **Braşov** s-a întâmplat, zilele trecute, o groaznică nenorocire de cale ferată. Autobuzul lui Samuel Kleinfeld din **Reghin**, pe când ducea 16 negustori și mărfuri la târgul de ţară de la **Feldioara**, în dreptul cantonului 115, a fost prins de un tren, pe linia ferată, și sfărâmat complet. Călătorii au fost azvârliţi la o depărtare de câţiva metri. Cinci din el au murit, iar ceilalţi sunt greu răniţi. S-au început cercetările, spre a se vedea dacă bariera a fost deschisă sau lăsată în jos și ridicată de şofer, pentru a trece mai repede”[112].

1944: „În cursul nopții de 23-24 august, Comandamentul Corpului de munte a luat o serie de măsuri ca: ocuparea şi punerea sub pază a tuturor instituțiilor de stat; evacuarea echipelor de telefonişti ale armatei germane din clădirea telefoanelor, de unde au fost luati 42 de prizonieri; blocarea telefoanelor; întărirea gărzilor la întreprinderile industriale, fabrici de armament şi a posturilor de radioemisie de la **Bod** si **Rotbav**; aducerea în Braşov a subunitătilor de recruți, dispersate prin comunele județului Braşov”[113].

„Care era situaţia în împrejurimile Braşovului? Postul de radio-emisie **Bod** a fost atacat de către hitlerişti, la orele 5, dimineaţa, cu scopul de a-l ocupa, dar au fost respinși de către garda care făcea paza postului; gara din **Hărman** a fost ocupată de trupele germane; la **Prejmer**,

---

[111] *Unirea Poporului*, Anul VIII, nr. 36, Blaj 1926, p. 6
[112] *Unirea Poporului*, Anul XIX, nr. 52, Blaj 1937, p. 9
[113] Romanca, M., *Trupele române împotriva unităţilor fasciste la Braşov*, în *Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie Cluj-Napoca*, XXII, Cluj-Napoca 1979, pp. 22, 23

grănicerii şi jandarmii români au fost dezarmati de trupele germane, iar funcţionarii ceferişti români au fost forțați să lucreze pentru germanii, care au ocupat stația şi oficiul poştal; de la **Sânpetru**, trupele germane s-au îndreptat spre **Bod**; dinspre **Comarnic**, trupele germane, în camioane, se îndreptau spre Braşov, fiind oprite la **Dârste** şi **Timisul de Jos** de către ostașii români; la **Ghimbav** se găseau 500 de ostași germani înarmaţi, gata să intervină; la **Feldioara** se găseau 2 camioane cu trupe germane, care s-au cartiruit în localitatea respectivă, cu concursul grupului etnic de acolo; legătura telefonică între **Hălchiu**-Braşov- Hălchiu-Feldioara a fost întreruptă; **gara Bod** a fost încercuită de trupele germane, iar **aeroportul Ghimbav** ocupat. / Pe frontieră, de asemenea, s-au constatat acţiuni ale trupelor hitleriste şi horthyste, care intenționau să vină în ajutorul trupelor din Braşov”[114].

[114] Ibidem, p. 25

FELDRU

(judeţul Bistriţa-Năsăud)

1769, François-Xavier de Feller: „La 19 mai, mă duc la Năsăud. La 21, văd cum se construieşte un sat nou. Se mută aici case întregi, la câte 400 şi 500 de paşi, înjugând la ele până la o sută de boi.

Am luat o masă câmpenească, împreună cu baronul Entzenberg, baronul Toussaint etc. Îl întâlnesc pe dl Schottenstein, care venise să-şi ia înapoi calul; dar acesta se însănătoşise deplin, fără ajutorul nici unei doctorii. Stau la **Feldru**, la baronul Toussaint, maiorul românilor (grăniceri năsăudeni). Aici mă întâlnesc, cu plăcere, cu doi ofiţeri, domnii Gauthoi, din părţile Liège-ului. La 22, vin, din nou, să văd cum se ridică noul sat şi mă înfrupt iarăşi cu o masă cum n-au avut vreodată nici regii”[115].

1878: „Florentin Luchi, fost căpitan c. r., fost pretor şi, mai în urmă, vice-căpitan, a repausat în Năsăud, în etate de 70 ani. Rămăşiţele-i pământeşti s-au transportat însă la comuna **Feldru**, locul său natal”[116]. / „Primul set de asemenea mărturii documentare (despre revoluţia din 1848-1849 – n. n.), îl datorăm lui Leontin Luchi. Născut

[115] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, IX, serie nouă, Bucureşti 1997, p. 581
[116] *Observatorul*, Anul II, nr. 88, Sibiu 1879, p. 353

în **Feldru,** în anul 1809, a trecut prin Școala Militară de la **Năsăud** și a participat, ca „lecman / locotenent în Regimentul de graniță de la Năsăud, la campaniile militare ale regimentului din anii 1848-1849. / Dovedind certe calități de consemnare a faptelor și întâmplărilor, la care a participat, Luchi le-a lăsat posterității sub forma unor scrisori, adresate unor cunoscuți sau foști tovarăși de arme. / Primele două scrisori, contemporane cu evenimentele la care se referă, adresate, de către Leontin Luchi, din Cernăuţi, în lunile iunie-iulie 1849, lui Alexandru Savu, la Iași, descriu, întâi, operațiile militare în derulare, începând de la Vatra-Dornei, trecând prin pasul Tihuţa, Valea Bârgăului, pregătirile insurgenților maghiari pentru rezistență, la **Prundu-Bârgăului**, a doua, operațiunile de pe Valea Someșului, devastarea localităților **Feldru**, **Rebrișoara**, **Năsăud**, **Salva**… / Soarta a vrut ca autorul să trăiască pe viu consecinţele urmărilor incendierii localităţilor **Feldru**, **Rebrişoara** şi **Năsăud** de către maghiari în retragere. „Atunci, după propria consemnare, 170 de fumuri s-au nenorocit, 5 oameni au fost puşcati, alții răniți, mare nefericire”. / Apoi, a îndurat suferinţele concentrărilor, „am fost lăgăriţi”, se exprimă autorul, la Anieş, din sus de Viișoara şi Lechinţa”[117].

1880: „În 15 ianuarie, petrecut-am la cele eterne pe mult regretatul domn Leo Popp, cezaro-regesc maior în pensie, care, după un morb scurt, aici în opidul (târguşorul) **Năsăud**, în sânul iubitei sale familii, şi-a dat nobilul său suflet în mâna Creatorului, în 13 ianuarie, în etate de 85 ani. Un număr însemnat de inteligenţă şi po-

[117] Balog, Iosif Marin; Lumperdean, Ioan; Mádly, Loránd; Ţeicu, Dumitru, *Multiculturalism, identitate şi diversitate. Perspective istorice*, Editura MEGA, Cluj-Napoca 2015, pp. 257-259

por au asistat la ceremonialul funebral al prea demnului octogenar. / Rămăşiţele-i pământeşti se astrucară în cimitiriul greco-catolic din loc. Parastasul s-a celebrat în ambele biserici locale, în 19 ianuarie. / A descrie biografia demnului defunct mai pe larg ar cade în competenţa acelor domni care cunosc mai de aproape toate episoadele vieţii sale. / Încât mă putui informa de la unii domni binevoitori, mă voi încerca, pe scurt, a da o schiţă biografică din viaţa bine meritatului defunct. Lacunele, în interesul istoriei acestui district, se vor întregi la timpul său, prin cei competenţi.

Leo Popp c. r. maior, s-a născut, în anul 1796, în comuna **Feldru**, din districtul Năsăudului. Părintele său, Vasilie Popp, născut tot, aici, în comuna **Richisiu**, ca **cel dintâi ofiţer român**, respectiv căpitan în Regimentul al II-lea românesc de graniţă, cu locuinţa în **Feldru**. Leo, maiorul, au avut trei fraţi: Ioan, paroh şi asesor consistorial, apoi Matei şi Gabriel, ambii c. r. căpitani. / Fiul său, Leonida Popp, de prezent c. r. colonel şi comandant de brigadă în armata c. r., după mai multe alte fapte de arme, a participat, în urmă, la expediţiunea din Bosnia, ca şef al statului major, în mod eminent şi a fost decorat pentru merite cu Ordinul Crucii de Fier clasa II.

Leo Popp fu asentat (recrutat) în anul 1812 şi, ca soldat grănicer, a participat, în campaniile din 1813, în războelul francez şi, în 1844, în Italia. În 1848-1849, a fost, cu un batalion de grăniceri, în Ungaria, unde avea să lupte cu greutăţi extraordinare, trecând prin diverse pericole de viaţă. Obosit de fatigele evenimentelor zgomotoase din acei ani, se retrase în comuna sa natală **Feldru**, unde îşi petrecu cea mai mare parte din restul zilelor sale. Aici lucră neîntrerupt pentru prosperarea şi ajutorarea

poporului, pe toate căile; se înţelege, însă, că cea mai mare grijă o avea pentru poporul din comuna Feldru, pe care îl iubea mult. / Cu predilecţiune şi cu un zel demn de imitat se adopera ca să fie locuitorilor un model în purtarea economiei raţionale. Nenumăratele sale fapte de binefacere, arătate mai vârtos către poporul sărman şi asuprit, vor forma ornamentele cele mai frumoase din cununa meritelor sale. N-a fost bărbat sau femeie, om tânăr sau bătrân, care, cerându-i ajutorul, să nu fi primit cel puţin un consiliu sincer şi amicabil. Familiile numeroase, scoase din ghearele uşurărilor fără inimă; bolnavii şi oamenii sărmani, ajutaţi cu un interes şi grijă adevărat părintească, vor aminti, cu cea mai mare reverenţă, stima şi recunoştinţa numele lui. Lacrimile stoarse din ochii unui număr însemnat de locuitori de-ai comunei sale natale, care nu pregetară a asista la înmormântarea prea iubitului lor părinte binefăcător, fură argumente destul de învederate pentru durerea şi pierderea ce o simţeau în inima lor. / Dea ceriul mulţi asemenea bărbati bine meritaţi!”[118].

1889: „Asupra munţilor, de unde izvorăşte aşanumitul ‚Izvoru Roşu”, s-a descărcat o grozavă ruptură de nori, cu grindină. Trăsnetul despică o parte mare a coastelor unui munte, care se dărâmă şi înmormântă 600 de oi ale locuitorilor din **Feldru**. Pâraiele Izvoru și Anieşu rupseră podurile, distruseră căile şi apa lor duse arborii şi trunchiurile de la ţărmii. Prin punerea bârnelor în curmeziș, apa Izvorului se revărsă îndărăt, pe Uliţa morii, intră în case, iar oamenii disperaseră a se mai putea mântui, până ce unii români, cu pericolul vieţii, tăiară o bârnă din

[118] *Observatorul*, Anul III, nr. 7, Sibiu 1880, p. 28

cele puse curmeziș pe Anieșu și așa apa năvăli, cu un vuiet îngrozitor, în jos, de-a lungul Izvorului. Grădinile și semănăturile îți oferă o priveliște tristă, fiind total înnămolite; podurile cele noi au dispărut și șoselele sunt stricate, de nu se mai cunosc. Pagubele sunt enorme, suferindu-le mai mult locuitorii din **Feldru**, erarul r. montan, și un neguțător de lemne, căruia apa i-a distrus și i-a dus fierăstrăul și materialul”[119].

1891: „Vă este binecunoscut, de mai înainte, modul de alegere a primarului din nefericita comună **Feldru**, săvârşită cât se poate de nelegal şi în mod despotic. În contra acelei „alegeri” s-a făcut”, la timpul său, recurs la congregațiunea comitatensă, dar, durere, că din lipsa de sprijin suficient, recursul a fost respins, enunțându-se recurenților că „alegerea” s-a întâmplat după regulă, adică cum se întâmplă de obicei „alegerile”, azi, la noi. Sentință cu două înțelesuri. Cu aceasta, dară „vrednicul” primar a fost întărit în postulă său şi, de acum, înainte, poate să dăscălească, cum îl va tăia capul, pe aceia care i-au fost protivnici. De altminteri, a şi început să-și arate „afabilitatea” faţă de cei ce nu l-a voit, căci doar el este birăul, iar fiul său solgăbirău şi, prin urmare, puterea e în mâna lor, dispune de jandarmi orişicând. / Până mai deunăzi, primarul acesta era mai indulgent, căci, orişicum, aducându-și aminte de rolul ce l-a jucat în cauza cu preoții, se cam sfia de tribunal; acum, însă, după-ce tribunalul regesc din **Bistriţa** a sistat cercetarea mai departe în cauza vărsări de sânge din **Feldru**, își poate juca mendrele față de bietul popor, cum îi va plăcea. / Atât aprobarea denumirii primarului, cât, şi mai vârtos, sistarea

[119] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LII, nr. 144, Sibiu 1889, p. 2

cercetării judecătoreşti, au produs în popor o indignațiune cât se poate de mare. La toate târgurile din jur, de prin Bistriţa, Năsăud, Rodna etc., unde numai se află indivizi din Feldru, se adună mulţimea pe lângă dânşii, întrebându-i: „Ce s-a ales din pozna aceea de la dumneavoastră?”. „D-apoi, iacă aşa, că cei împuşcaţi îs morţi şi se odihnesc, iară cei rămași, văduvele şi orfanii, necăjesc, căci n-au nici un sprijin, nici mângâiere. Noi am tot aşteptat să fim chemați undeva și să jurăm pe ce am văzut, dar nu ne-a chemată nimenea nicăieri, şi astfel, săracii de noi, s-a astupat toată treaba. Se vede că tot domnii îs de vină, căci, dacă era cineva din noi de vină, ni-ar fi pierit oasele prin temnițe“. / „Noi, zic mai departe oamenii din Feldru, plângem numai împotriva stăpânirii noastre din sat, împotriva primarului și a notarului, că, dacă nu pofteau domnii jandarmii în sat, nu se întâmpla nimic! În jandarmi au dat unii şi alții cu pietre numai după ce au văzut oamenii că au căzut câţiva morți; înainte însă de ce au început jandarmii a pușca, n-a dat nimeni cu pietre, despre asta am putea jura toţi câți am fost de faţă, ba sunt martori şi de prin satele vecine, care încă ar jura ca şi noi, dacă i-ar lua judecătoria înainte. De altmintrelea, ori dam noi cu pietre, ori ba, jandarmii au fost pregătiți să ne puşte, că iacă ce a zis unul dintre ei, atunci, dimineţa înainte de poznă: „Azi avem să facem carne de porci!”. Aceasta au auzit-o câţiva oameni, care ar putea jura orişicând, dară acuma a trecută, s-a astupat lucrul şi vai de capul nostru. Nu mai avem nici un sprijin, gândesc că noi am făcut mai rău decât toată lumea!”... Aşa se tânguieşte bietul popor şi are dreptate, însă dreptatea lui nu o respectă nimeni”[120].

[120] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIV, nr. 153, Braşov 1891, pp. 2, 3

1899: „Pe un drum bun continuăm calea și ajungem în comuna **Feldru**, devenită atât de vestită prin memorabilul și caracteristicul „măcel" care avu loc aici, între popor și jandarmerie. Ieșind din comuna **Feldru**, calea este una dintre cele mai romantice. Șesul dispare, dealuri colosale încunjură valea îngustată și din ce în ce ne băgăm mai afund între dealuri uriașe. Ajungem la comuna **Ilva Mică**, unde, în dreapta, ca o panoramă ni se deschide priveliștea minunată, ce ne-o oferă muntele Heniu"[121].

1902: „Prin luna octombrie, aduserăm şi noi ştirea că, sub un pod de pe drumul dintre **Pintic** și **Nepos**, s-a găsit cadavrul unui om mutilat în mod bestial. Mult timp nu s-a putut constata identitatea victimei, nici nu s-a putut descoperi făptuitorul. Abia pe la sfârşitul lunii trecute (noiembrie) s-a constatat, că mortul era călugărul Ştefan Constantin din **Ilva Mare**, care, de ani de zile, umbla prin comunele de pe Bârgae și de pe Someș, mângâind oamenii cu rugăciuni şi sfaturi bune. Călugărul strânsese, din darurile ce le primea, câteva sute de florini. Banii şi-i plasa, de obicei, la institutele de economie, dar se întâmpla că dădea la oamenii lipsiţi şi împrumut. Între alții, îi era dator şi George Vartolomei, din **Rebra**, cu 600 coroane. Călugărul a mers, în noaptea de 8 octombrie, la Vartolomei, care l-a primit bine. Văzând, însă, că Ştefan Constantin are la sine o sumă mai mare de bani, l-a cuprins ispita diavolului şi, când oaspele dormea, l-a omorât cu securea, jefuindu-l de toţi banii săi, în sumă de vreo 800 coroane. Apoi, luând cadavrul, l-a ascuns sub un pod, unde l-au găsit, a doua zi, copiii care păzeau vitele. Jan-

[121] *Revista Ilustrată*, Anul II, nr. 9, Şoimuş 1899, p. 134

darmii din **Feldru** au descoperit, zilele acestea, urme de sânge în casa lui Vartolomei şi, luându-l la interogatoriu, şi-a mărturisit crima. Asasinul fu transportat la penitenciarul din Bistriţa, unde este ținut în prevenție, până i se va face judecata”[122].

1907: „Înspre sărbătoarea sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, s-au mutat la cele eterne doi preoţi harnici şi zeloşi din Vicariatul Rodnei. Unul a fost Alexandru Avram, preot în **Sângeorzul român**, şi altul Constantin Pop, preot în **Feldru**, o altă comună fruntașă din cele 44 comune grănicereşti. / Primul, în vârstă de 42 ani, al doilea în etate de 51 ani. După preotul din **Sângeorz** a rămas o văduvă, cu 5 orfani, fără nici un mijloc de trai şi fără scut în venitor, va să zică rămaşi în ştirea lui Dumnezeu şi avizaţi ca cerşetori la mila oamenilor. / După preotul din **Feldru** nu au rămas orfani, a rămas însă văduva Angelina Pop, născută Coşbuc, sora poetului George Coşbuc. Şi dânsa abia are asigurată locuința pentru restul vieţii. La celelalte de lipsă pentru trai este avizată şi dânsa la ajutorul celor mai de aproape alor săi… / Primul a repausat în **Sângeorz**, plâns de soţia sa, care şi dânsa era pe patul durerilor, dând viaţă unui prunc, născut abia de două săptămâni, şi de cei patru orfani ai săi. Al doilea a repausat în Cluj, la clinică, unde s-a dus să găsească ceea ce nu a găsit – sănătate, şi unde, după suferinţă grea de o săptămână, şi-a dat sufletul, în prezența soţiei sale, sosită de la **Feldru**, cu câteva minute înainte de a închide ochii spre vecie. Preotul acesta a fost primit şi ajutorat în Cluj din partea familiei Dlui Basil Podoabă, un vechi prietin al răposatului, de pe timpul când a suferit puşcăria de trei

[122] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 273, Braşov 1902, p. 3

luni, în 1894, pentru aderența la „replica”, dimpreună cu alti 9 soți ai săi. Sărmanul și-a pus toată încrederea în dl B. Podoabă. Văduva, tot a dona zi, mergea la Cluj și iarăși se întorcea acasă, pentru ca să-şi vadă de mica economie…

Preotul din **Feldru**, Constantin Pop, în preseara sărbătorii, a sosit, la 11 ore, adus de trenul de la Cluj, la gara din Feldru, unde poporul din Feldru era în aşteptare, cu praporii bisericii şi cu lumânări, în frunte cu notarul dl Gregoriu Bancu. Cadavrul închis hermetic în două sicrie de lemn a fost dus şi aşezat, peste noapte, în sfânta biserică, care e în apropierea gării. / În ziua de Sf. Petru, s-a servit sfânta liturghie, în frumoasa biserică din **Feldru**, prin dl profesor Alesandru Haliță, administratorul acestei parohii frumoase, şi prin Dl Basil Podoabă. La finea liturghiei s-a urcat pe catedră dl Podoabă şi a ţinut o cuvântare despre biserica cea adevărată a lui Dumnezeu și despre biserica diavolului, care este crâşma, a biciuit cercetarea acestor locuri de fărădelegi cu așa frumoase exemple și asemănări, de pururea vor fi pomenite în mijlocul poporului din **Feldru**, unde, durere, s-au sporit crâşmele ca o adevărată plagă ce bântuie la moralitatea poporului nostru. / Sâmbătă, a doua zi de sfântul Petru, a fost înmormântat vrednicul preot Constantin Pop, în prezența unui public mare, adunat din depărtări însemnate, și inteligență multă…

Când a trecut la iertăciuni, s-au umplut ochii tuturor celor de faţă de lacrămi şi când a ajuns la văduvă şi la cumnatul său, poetul George Coşbuc, care, de când a părăsit satul naşterii sale, nu s-a mai reîntors din tară, în urma unor împrejurări neatârnătoare de dânsul, atunci lacrămile au izbucnit din ochii tuturor cu atâta putere, de

a fost un plâns general. Frumoase au fost cuvintele adresate poetului: „Cântă poete, cântă o jele, / Căci azi se curmă zilele mele, / Dar cântă mereu și de mărire / Şi îndeamnă neamul la nemurire: // Prin fapte bune, tot creştineşti, / Fapte viteze şi româneşti; / Și lumea întreagă va admira / Glasul tău mândru şi lira ta!”.

A fost o oră şi jumătate, după-amiază, când s-a dat recelui pământ trupul acestui preot zelos şi pios. / Nu pot să nu laud, cu acest prilej, şi corul tinerimii române din **Sângeorz**, care a luat parte atât la înmormântarea preotului din **Sângeorz**, cât şi la înmormântarea din **Feldru**, deoarece conducătorul corului din Feldru, absentând, nu a putut face serviciul de cor”[123].

1908: „Comuna **Feldru, una dintre cele mai frumoase și înfloritoare comune** de pe Valea Someșului, din vicariatul Rodnei, districtul Năsăudului, și-a pierdut, în vara anului trecut, păstorul sufletesc, pe fericitul în Domnul Constantin Pop. / Inteligența și fruntașii acestei comune nutreau același dor, de a avea de paroh pe Emil Ștefănuțiu, profesor de muzică și cânt la gimnaziul din **Năsăud** și preot, oferindu-i acestuia păstorirea frumoasei parohii a **Feldrului**, respectiv invitându-l și rugându-l ca să competeze și dânsul.

Profesorul Emil Ștefănuțiu, după o muncă vrednică și rodnică, ce a purtat timp de aproape 12 ani, la gimnaziul din Năsăud, deși i se făcea o ofertă pentru dânsul cu mult mai avantajoasă, din punct de vedere material, totuși cu greu se putea decide a se desface de acest far de cultură și de iubiții săi colegi, cu care a dus o viață atât de armonioasă. / Împrejurările vitrege, însă, între care a

[123] *Unirea*, Anul XVII, nr. 1, Blaj 1907, p. 252

ajuns, l-au silit, în fine, ca, cerându-și de la fondurile năsăudene pensionarea, să meargă ca paroh în **Feldru**. / Fiind numit, din partea Excelenției Sale, a dlui episcop al diecezei Gherlei, administrator parohial al parohiei Feldru, duminică, la 5 ianuarie, însoțit de Reverentisimul domn vicar al Rodnei, Ciril Deac, de familia dânsului, de aproape toți colegii săi, profesorii de la gimnaziul din Năsăud, și de alți amici, a plecat, cu motorul de dimineață, înspre Feldru. / Eram plini de veselie, știind înainte că cu multă căldură suntem așteptați și cu multă dragoste avem să fim primiți în comuna **Feldru**, și că pe o zi vom fi oaspeți plăcuți și bineveniți ai noului paroh și ai fruntașilor din aceasta comună, ceea ce, de fapt, s-a și realizat peste așteptările noastre.

Ajunși în **gara comunei Feldru**, am fost întâmpinați de o impunătoare mulțime de popor, în frunte cu vrednicul notar Gregoriu Bancu, care, cu călduroase cuvinte, a întâmpinat și bineventat, în numele comunei politice, pe noul paroh Ștefănuțiu, dorindu-i tărie deplină trupească și sufletească, pentru de a putea conduce, pe calea fericirii, poporenii lor. / Adânc emoționat de această frumoasă întâmpinare, a răspuns noul paroh, mulțumindu-le pentru bineventare și dorindu-le la toți deplină sănătate, ca, cu toții, împreună, cu puteri unite, să poată aduce la înflorire poporațiunea acestei fruntașe comune. / Ajunși, între frenetice strigăte de „Să trăiască!”, în strada principală, se părea că e o mare de oameni, așa că-ți venea a crede că nici un singur poporan nu a rămas la căminul său. Înaintea bisericii, am fost întâmpinați de senatul bisericesc, în frunte cu simpaticul învățător Octavian Doci, care, în numele senatului bisericesc, a felicitat și bineventat călduros pe noul paroh, dorindu-i viață înde-

lungată, pentru a-și putea îndeplini greaua, dar frumoasa misiune, păstorind și conducând la fericire poporul parohiei, încredințate păstoririi dânsului. / La această atât de solemnă întâmpinare răspunzând, noul paroh, în termeni bine aleși și într-un ton pătrunzător și dorindu-le la toți deplină fericire, a intrat în pompoasa casă a Domnului.

Serviciul divin s-a îndeplinit cu multă solemnitate, sub conducerea Reverendisimului domn vicar Ciril Deac, de noul paroh Emil Ștefănuțiu, de profesorul catihet al gimnaziului din Năsăud, Iacob Pop, și de preotul profesor, tot de la acest gimnaziu, Alexandru Halița. / Îndeosebi au fost foarte solemne și înălțătoare momentele când Reverendisimul domn vicar i-a predat noului paroh parohia Sfintei Biserici, crucea și Sfânta Evanghelie, rostind, la fiecare, câte o potrivită vorbirea, combătând și reprobând în termeni energici violurile, păcatele și relele ce domnesc și copleșesc astăzi poporul nostru. / A combătut, în special, patima beției, ca cea mai lățită și izvorul tuturor relelor, a dat apoi, atât noului paroh, cât și poporenilor, bune și frumoase povețe de conduită. Nu le-a convenit tuturor această dojană, fiindcă „adevărul doare", dar s-a constatat tristul fapt că „faptele vorbesc". / Solemn și înălțător a fost momentul când impunătoarea figură a noului paroh și profesor Emil Ștefănuțiu a apărut pe amvon, pentru a rosti frumoasa predică festivă. / Vocea plăcută, tonul puternic, desfășurarea sistematică și predarea plăcută a ideilor, obiectul bine ales: „însemnătatea și chemarea unui preot", au făcut ca această predică se ne înalțe spiritul.

După serviciul divin, a urmat banchetul, în casele parohiale. Peste 50 persoane au luat parte: oaspeți străini, inteligența din Feldru, cu dame, cu tot, membrii senatului

bisericesc și primăria comunală. / Șirul toastelor oficioase l-a început Reverendisimul domn vicar, vorbind pentru Excelența Sa, dl episcop al diecezei Gherlei, Dr. Ioan Szabo, care a binevoit a numi pe noul paroh, propus de domnia sa, dorind Excelenței Sale zile îndelungate. A urmat un întreit „Să trăiască!". / Către Reverendisimul domn vicar s-a adresat tânărul învățător Gavrilă Iliescu, mulțămindu-i pentru sprijinul dat întru realizarea dorinței poporenilor din Feldru. / La adresa noului paroh a vorbit învățătorul Octavian Doci, felicitându-l, din nou, cu frumoase și alese cuvinte și cu mult tact. / Adânc pătruns de aceste cuvinte, a răspuns parohul Ștefan, mulțumindu-le la toți pentru rara dragoste, de care l-au învrednicit. / Frumos a fost toastul profesorului și preotului Alexandru Halița, care a administrat interimar parohia Feldru, îndeplinind, cu multă abnegațiune și dragoste, pe lângă greaua slujbă de profesor, și serviciul de administrator al acestei mari parohii, și câștigând, în timpul acesta, iubirea și stima tuturor parohienilor. / Caracteristică și potrivită a fost vorbirea profesorului Ioan Păcurariu, care a desfășurat istoricul bisericii și a școlii noastre românești și marea lor însemnătate, din punct de vedere cultural și național. A fost ascultat cu viu interes. / Înălțătoare a fost vorbirea profesorului pensionat Gavrilă Scridon, fiu al comunei Feldru, care, cu mult sentiment și cu cunoscuta-i elocvență, a dezvelit trecutul acestei comune, amintind persoanele mai marcante, care au fost podoaba nu numai a comunei Feldru, ci și a întregului neam românesc.

Amintește pe popa Ioan (Ioan Pop), unchiul generalului Leonida Pop, o persoană impunătoare, om cu științe înalte academice. Se mai poate mândri comuna Feldru și cu preotul Ioan Macaveiu, cunoscut de întreg

publicul românesc ca un harnic luptător pentru biserică și neam. A dat, apoi, comuna Feldru, din sânul, ei o mulțime de învățători, preoți, profesori în patrie și străinătate, amploiați publici și privați, ajunși unii în funcții și poziții foarte însemnate ca, de exemplu, asesori orfanali, notar la comitat, ba chiar și protonotar etc., etc. Figura cea mai măreață însă, care a ajuns până la nemurire, este figura lui Vasile Nașcu, fiu al comunei Feldru, căruia noi, urmașii falnicilor grăniceri, îi datorim cea mai mare recunoștință, fiind legată întemeierea fundațiunilor și instituțiunilor culturale năsăudene de acest falnic nume. Biografia acestui mare bărbat chiar acuma o scrie și publică Dr. Nistor Simon, secretar-controlorul fondurilor năsăudene. / Notarul Gregoriu Bancu face, în toastul său, o declarațiune solemnă, în numele comunității politice, că aceasta își oferă tot sprijinul noului paroh și peste tot comunității bisericești pentru promovarea binelui comun al parohienilor și pentru prosperarea și înflorirea bisericii și a școlii lor. / A răspuns profesorul Teodor Simon, felicitând pe distinsul notar pentru frumoasa și importanta declarație și scoțând în relief însemnătatea bunei înțelegeri între comunitatea politică și bisericească, ca singurul mijloc de prosperare și înflorire pentru comună, în general, și pentru biserică și școală în special. Felicită atât pe șefii politici, cât și pe cei bisericești ai comunei Feldru și-și exprimă dorința că ar fi foarte salutar, dacă în toate comunele noastre ar domni între conducătorii politici și bisericești armonia ce domnește în comuna Feldru. / Bine potrivite vorbiri au rostit învățătorul pensionat din **Ilva Mică** Damian Nechiti, apoi dl inspector superior de forestieri Nicolae Vlad. /Au mai vorbit și unii fruntași din popor, cu multă sinceritate.

Însemnat rol conducător, în aranjament, a avut dextrul învățător Gregoriu Neamțiu, achitându-se de el cât se poate de bine. Nu se poate trece cu vederea că o frumușică ceată de școlari, **fii ai comunei Feldru**, sosiți acasă, pe vacanță, între care și fiul noului paroh, toți cântăreți de forță, dimpreună cu cantorul local Loon Bărdau, tenorist de prima clasă, ne-au delectat cu mai multe cântări frumoase şi cu colinde. / Înainte de despărțire, profesorul-catihet Iacob Pop a ținut o frumoasă vorbire de adio, amintind împrejurările grele și nedreptatea ce a trebuit să o îndure profesorul Emil Ştefănuțiu, fiind silit a se desface de gimnaziul nostru, unde cu mult zel și abnegațiune a servit pe altarul culturii, timp de aproape 12 ani. / La despărțire, inteligenta și fruntașii comunei ne-au însoțit până la gară și am plecat între strigăte nesfârșite de „Să trăiască!”. Închei acest raport cu adaosul că instalarea profesorului-preot Emil Ştefănuțiu a fost cu mult mai frumoasă decât cum eu am putut afla cuvinte ca să o descriu descriu”[124].

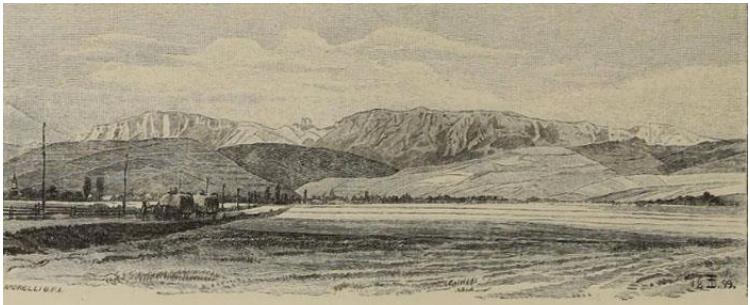

Die Gegend der Altquelle, von Csik-Szent-Domokos gesehen.

[124] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXXI, nr. 21, Braşov 1908, p. 3

FELEAC

(judeţul Cluj)

1367, ianuarie 28: **Tâlhării în pădurea Feleacului**. „Noi, Ludovic, din mila lui Dumnezeu, regele Ungariei, prin scrisoarea de faţă dăm de ştire şi facem cunoscut tuturor că satul de pe vârful dealului, din pădurea numită Feleac, ce se află între zisul nostru oraş Cluj (Closuariensi) şi satul numit Banabic – unde adică şi în care loc, după cum am aflat cu adevărat şi ştim limpede din desele spuse ale jeluitorilor, se săvârşeau foarte des şi fără încetare, din vremile cele mai îndepărtate, nenumărate jafuri, tâlhării şi foarte crunte omoruri de către tâlhari şi răufăcători asupra oamenilor ce treceau pe acolo –, sat pe care credincioşii noştri, judele, juraţii şi orăşenii din oraşul nostru Cluj, din însărcinarea şi temeinica noastră chezăşie, dată lor prin altă scrisoare deschisă a noastră, ca un mijloc pentru a înlătura şi a scăpa de asemenea nenumărate şi nemaipomenite nelegiuiri, mutându-l din locul lui sus pomenit îl vor pune, îl vor aşeza şi-l vor întemeia din nou ca să dăinuiască pe viitor, hotărâm acum, în temeiul puterii noastre regeşti, ca să fie cu totul ferit şi scutit de orice atârnare străină, alipindu-l şi încredinţându-l pomenitului nostru oraş Cluj şi tuturor legilor lui, şi rânduind să fie ţinut şi cârmuit de-a pururi sub deplina

atârnare judecătorească şi putere a numitului nostru oraş şi a orăşenilor din el, şi chiar sub osebita noastră ocrotire şi oblăduire. Voim dar, şi prin nestrămutată hotărâre regească poruncim ca voievodul nostru al Transilvaniei, aflător în slujbă, ca şi vicevoievodul său, precum şi comiţii, castelanii, slujbaşii şi oricare alţii să nu cuteze niciodată a-şi întinde vreo putere judecătorească asupra acestui sat, ce se va întemeia în felul arătat mai sus, şi asupra locuitorilor sau oamenilor de acolo împotriva hotărârii şi aşezământului de mai sus al maiestăţii noastre. Iar scriesoarea de faţă, când ne va fi adusă înapoi, vom pune să se dea sub pecetea noastră cea mare pentru mai trainică chezăşie"[125].

1374: „Regele Lajos a dat orașului Cluj pădurea „Fleck", situată între Torda și Cluj, pe care s-a așezat un sat de ciobani Oláchi, azi Felek (**Feleac**)"[126].

1377: **Privilegiul Feleacului**. „Ludovic I dă comunei românești Feleac, situată deasupra Clusiului, privilegiu, prin care scutește pe românii (Olachos) din acea comună de cincizecimea oilor, pe care le-o cerea voievodul ţării şi executorii lui. Cauza pentru care scutește regele pe acei români este pentru că ei susţineau securitatea drumului ce duce la Clusiu, în contra răilor"[127].

1474: **Evanghelia de la Feleac**. „Feleac, în Transilvania, lângă Cluj, într-o Evanghelie sârbească din anul 1474, ce se află la biserica de acolo, şi s-a scris pentru

---

[125] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica*, 1366-1370, vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 196, p. 315

[126] Jancsó, Benedek, *A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota* (Istoria și starea actuală a aspirațiilor naționale românești), Budapest 1896, p. 236

[127] *Transilvania*, nr. 7, Braşov 1872, p. 80

episcopul Daniel, de la care şi astăzi sunt rămăşiţe tot acolo, împreună cu cărţi de împărţire”[128].

1481: „Între manuscrisele iluminate trebuie să remarcăm Liturghierul, scris, la 1481, în mânăstirea din **Feleac**, în apropierea Clujului, cu iniţiale colorate”[129].

1534, ianuarie 26, Cluj: „Senatul oraşului Cluj, către parohul Ioan din Feleac. / Adeverinţă despre depunerile câtorva români din **Feleac** (Michael Wayda, kenez în Felek, Petru Nago, kenez în Felek, Olah Banabyky și Stephamun Erdew (Ardelean), rezidenţi în același sat, Michael Deche, George Roman, George Demether, locuitori ai Feleacului), cum că plebanul Ioan este feciorul şi moştenitorul legitim al episcopului Danciu”[130].

1849: „Invazia a fost efectuată din două părți: în nord-est, prin **Bistriţa** (Besztercze), pe valea **Prundul Bârgăului** (Borgó-Prund); în sud-est, pe lângă **Braşov** (Brasó), prin cheile **Bran** (Tórcsvár) și pasul Predeal (Tömös). În nord-est, în localitatea bucovineană Vatra Dornei, sub comanda generalului Grotenhjelm, se aflau 10.500 de ruși, gata să pătrundă în Transilvania; maghiarii au format avangarda brigăzii, de 3.000 de oameni, pe care a condus-o la Urban, punând-o sub comanda locotenentului colonel Springinsfeld. Armata invadatoare a împăraților aliați era formată dintr-un total de 13.500 de oameni. / În partea de sud-est, generalul Lüders era

---

[128] Cipariu, Timotei, *Acte si fragmente latine romanesci pentru istori’a beserecei romane mai alesu unite*, Blaj 1850, p. XII

[129] Petranu, Coriolan, *Arta românească din Transilvania*, Sibiu 1943, p. 17

[130] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. I, 1527-1572, Bucureşti 1929, doc. 13, p. 11

liderul armatei ruse, care era formată din 28.000 de oameni. Ar-mata austriacă, care fusese comandată, mai înainte, în timpul incursiunii în Banat (Bánság), de Puchner, se afla acum sub ordinele lui Malakovski şi ale generalului Clam-Gallas, şi număra 11.000 de oameni înarmați. Forța totală de invadare a crescut, astfel, la 39.000 de soldaţi, în această parte. O jumătate din armata rusă stătea lângă defileul **Bran** (Tórcsvár), pe 18 iunie. Sarcina lui Clam-Gallas era să aștepte lângă defileul **Turnu Roşu** (Vöröstorony), până când trupele ruse, care urmau să pătrundă spre Brașov, au luat **Sibiul** (Szeben), ca să poată înainta în Transilvania.

Bem s-a putut opune acestei forțe de 52.500 de oameni, în Transilvania, cu aproximativ 26-27.000 de militari, care erau staționați în următoarele tabere, în momentul invaziei: / La **Braşov**, sub comanda colonelului Sándor Kiss, aproximativ 4.000 de oameni au fost împărțiți între pasul Predeal (Tömös) și pasul Bran (Törcsvár). / Aproape 4.000 dintre oamenii noștri, sub comanda lui Ihász, apărau Sibiul și, o parte, defileul **Turnu Roşu** (Vörös-Torony). / Pentru a nu lăsa strâmtorile de est neprotejate, Sándor Gál a trimis 5.000 de oameni, sub steagul său, în ținutul secuiesc, cu care a veghea pasurile Oituz (Ojtos) și Ghimeş (Gímes). / În jurul **Bistriţei** (Besztercze), locotenent-colonelul József Dobay a apărat întăriturile din **Borgó-Prund** și Pasul Radna cu șase mii de soldați.

Restul armatei, de 8.000 de oameni, au apărat Fehérvár (**Alba Iulia**), aflat sub asediu, și au supravegheat taberele din munții Zlatnei, sub comanda locotenent-colonelilor Inczédi și Beke. / Generalul-locotenent Bem, când s-a întors, din Banat, în Transilvania, în prima

săptămână a lunii iunie, a cerut noi recrutări, pentru a putea înlocui cei zece mii de soldați, pe care îi lăsase în Banat (Bánság), dar cât mai repede, până la invazia rusă, care era pe cale să înceapă. Cu toate acestea, nu mai era suficient timp pentru asta și doar două dintre batalioanele sale, 133 și 134, mai puteau fi oarecum echipate. După ce și-a făcut aranjamentele la **Sibiu**, a pornit, pe 8 iunie, într-o inspecţie a trupelor staționate la strâmtori. După ce și-a încheiat turul, a plecat la **Cluj-Napoca**, unde femeile l-au onorat cu o sabie decorativă; și a călătorit la **Oradea** (Nagy-Várad), unde l-a întâlnit pe Kossuth, pe 19 iunie. Unul dintre subiectele acestei întâlniri a fost soluționarea certurilor și fricțiunilor în care s-a implicat Bem, pe de o parte, cu generalul Vécsey, în timpul campaniei sale la Banat, și, pe de altă parte, cu guvernul, datorită decretelor sale arbitrare, emise în Banat și Transilvania, care ignorau administrația politică. Celălalt subiect era mai important decât acesta, care vizau faptul că, dacă norocul armelor noastre nu ne favoriza la **Feleac** (Felduna), unde Görgey tocmai își începuse ofensiva în aceste zile, după nefericita bătălie de la Zgigard, armatelor noastre le-ar fi fost greu să fie concentrate la Tisa, acolo unde Bem avea să preia controlul principal asupra lor. Acest lucru i se părea cu atât mai urgent lui Kossuth, cu cât Jellasics înaintase deja până la Canalul Ferencz. Dar Bem nu avea nici o dorință să părăsească măcar cunoscutul spaţiu ardelean, unde și-a câștigat laurii, și putea să ia măsuri după bunul plac”[131].

1896: „Fiind timpul forte secetos, pădurile, al căror teren e acoperit acum cu frunze uscate, sunt foarte

[131] Horváth, Mihály, *Magyarország Függetlenségi Harcának Története* (Istoria Războiului de Independență a Ungariei), Pest 1872, 294-304

expuse la foc. Acestei împrejurări este a se atribui şi faptul că, în pădurile din apropierea Cluşiului, s-au ivit, în zilele din urmă, mai multe incendii, Mai întâii, s-a ivit un foc în pădurea de la **Feleac**, apoi în cea de la **Mănăștur**, ier acum s-a iscat un asemenea foc în pădurea de la **Popfalău**, care pădure însă este proprietatea oraşului Cluşiu. Lui „Erdélyi Hiradó" i se scrie, din **Gilău**, că pădurea erarului (împărăţiei), aflătoare pe hotarul Someşului rece, încă a fost aprinsă „de nişte tineri valahi", fiind în prezent în flăcări vreo 500 jugăre de pădure. Tot „Erd. Hir." Spune că mai sunt, actualmente, în flăcări şi alte păduri ale Cluşului, între care şi pădurea de la **Feleac**. Foia guvernamentală „Kolozsvár" încă aduce ştire despre aceste incendii, dar nu-i trace prin minte să arunce vina asupra românilor. Armenii renegați de la „Erdélyi Hiradó" însă sunt mai invenţioşi. Ei zic că „fraţii lor valahi le fac iluminație pentru mileniu, crezând că iarăși a sosit anul 1848". „Voiesc doar să reîmprospăteze epoca lui Horia şi Cloșca şi să pună în groază această parte a ţării, prin incendii şi pustiiri?", se întreabă fiţuica armeano-maghiară, care cere grabnica intervenire a poliţiei şi jandarmeriei. Se vede că-i mustră conştiința pe „patrioţi", şi încep să ţâţâie de teama răzbunării"[132]-

1908: „Domnişoara Rafila Muntean şi domnul Ioan Lucaciu, învăţător în **Feleac**, ne anunță serbarea cununiei lor, care se va celebra, duminecă, la 1 martie nou 1908, în biserica greco-catolică română din Cluj, la oarele 3 după-amiaza"[133].

1926: „Pe cât de mare ne-a fost durerea, când am scris că Î. P. S. Mitropolitul Vasile s-a îmbolnăvit aşa de

[132] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 108, Braşov 1896, p. 2
[133] *Gazeta Transilvaniei*, Anul XXXI, nr. 31, Braşov 1908, p. 3

greu, încât numai o operaţie îi mai poate scăpa viaţa, pe atât de mare ne este bucuria, astăzi, când putem vesti cetitorilor noştri că bunul nostru Părinte s-a reîntors la reşedinţă şi că se află bine… Duminică, a plecat din Cluj, pe la orele 8 şi 50, dimineaţa, cu un automobil sanitar, întovărăşit de trei doctori vrednici, domnii Dr. Dominic Stanca, Dr. P. Telea şi Dr. Alexandru Pop. L-au petrecut, până la **Feleac**, dl general Dănilă Pop şi doamna, precum şi protopopul Clujului, Dr. Elie Dăianu. În drum, a fost întâmpinat de creştinii noştri de la **Feleac**, şi apoi, rând pe rând, de toate satele şi oraşele de pe lungul drum al Clujului, până la Blaj”[134].

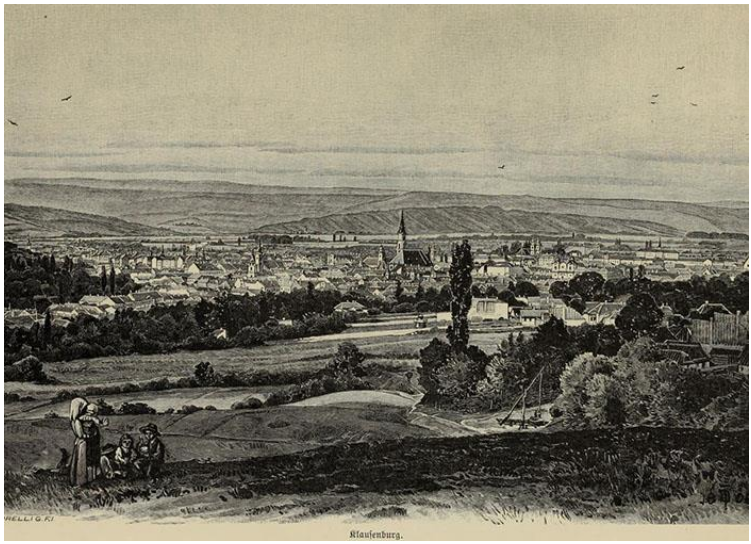

[134] *Unirea Poporului*, Anul VIII, nr. 49, Blaj 1926, p. 1

FELEAC

(Sas-Feleac, săs. Falk, germ Falk, Felk, Fellach, magh. Fellak, Szászfellak, judeţul Bistriţa-Năsăud)

1900: „Adunarea generală a înfiinţării reuniunii „Caritatea" (din Şoimuş) nu s-a putut ţine, cu această ocaziune, fiind timpul prea înaintat şi de aceea s-a amânat pe ziua de 29 octombrie 1900. / **Banchetul**. Lu ora unu p. m., întreg publicul era adunat în grădina din mijlocul satului, unde poporul din **Şoimuş** s-a îngrijit de a încărca mesele cu de-ale mâncării, poftind pe toţi ospeţii la un prânz frugal. După datina ce se practică la astfel ocaziuni, precum în tot locul, aşa şi aici, a venit rândul toastelor. Începutul l-a făcut protopopul Silași, care a toastat pentru Episcopul Ioan Szabo, ca cap al diecezei în care se află comuna ce ne-a întrunit la această festivitate. Preotul Ioan Bârsan, din **Ruscior**, vorbeşte despre progresul dezvoltat la poporul greco-catolic din tractul protopopese al Bistriţei, în general, şi în special la poporul din **Şoimuş**, atribuind acest avânt energiei protopopului Silaş, ca şef al tractului, şi preotului Ioan Baciu, ca bun conducător al poporului din **Şoimuş**. Michai Baciu, preotul din **Sas-Feleac**, închină în sănătatea poporului din Şoimuş şi Ioan Baciu, parohul local, în sănătatea oaspeților. / **Concertul**. Corul plugarilor a delectat publicul cu mai multe piese

forte frumos executate în cuartet, ce a fost răsplătit, din partea numerosului public. cu nenumărate aplauze. Dirigentul corului, dl Basiliu Baciu, şi cu această ocaziune a dat probă eclatantă despre energia şi tactica cum ştie dânsul să dirige tânărul **cor al plugarilor din Şoimuş**. / **Jocul și Căluşerii**. Jocul s-a început cu o frumoasă *someşană*, după cure au urmat diverse dansuri poporale şi de salon. Când petrecerea era mai animată, se aud glasuri, prin public: „Vin căluşerii! Vin căluşerii!", publicul le face loc, muzica întonează *jocul căluşerilor* şi bravii tineri din comuna vecină, **Ragla**, costumat frumos ca căluşeri, în frunte cu falnicul lor vătav, se avântă-n joc și joacă cu atâta procesiune jocurile noastre istorice, „Căluşeriul" şi „Bătuta", încât a stors admirațiunea întreg publicului de faţă, care îi aplaudă frenetic. / Inteligența din jur a fost bine reprezentată la aceasta petrecere, aşa am văzut prin public pe doamnele Iuliana Silaşi din **Bistriţa**, Aurelia Soponescu din **Budatelnic**, Aurelia Juga (Iuga) din **Arcalia**, doamna Nechita din **Sebeşul-superior**, doamna Thimariu din **Berla**, Anica Bojor din **Ardan**, şi domnişoarele Lucreția Mathe din **Chiraleş**, Elena Posmuşan din **Ragla**, Aurelia Bojor din **Ardan**; Lucreția Suia din **Neţu**, Carolina Rus din **Budacul-român**; Erina Marginean din **Budacul-român**; Emilia Păcurariu din **Ragla**, Veronica Popoviciu din **Buduş**, Leontina Duca din **Dumitriţa**, Elena Todoran din **Feleacul-săsesc**; Lucreția, Mariuţa şi Aurelia Baciu din **Şoimuş**, Rafila Roman din **Ragla**; apoi domnii Alesandru Silasi, protopop din **Bistriţa**, Ioan Marginean, căpitan de regiment, pensionar în **Ragla**, Michai Baciu, preot în **Feleacul-săsesc**, Ene Juga, preot în **Arcalia**, Teodor Oltean, preot în **Ardan**, Ioan Bârsan, preot în **Ruscior**, Vasiliu Nechiti, preot în **Sebe-**

şul-superior, Ioan Thimar preot în **Berla**, Larion Cujesdean, preot în **Budacul-român**, Elie Posmupan, preot în **Ragla**, Nichita Suia, preot în **Neţ**, Ștefan Todoran din **Feleac**, Georgiu Ungurean, tipograf din **Şoimuş**, Andrei Bugnar, ofiţer în rezervă şi practicant de poștă în **Karczag**, Teodor Adace, învăţător la şcoala fundaţională din **Monor**, Ioan Timiş, învăţător în Neţ, Georgiu Todoran, învățător la şcoala fundaţională, din **Monor**; Ioan Rus, supravigil silvic în **Budacul-român**, Ștefan Petroşan, supravigil silvic în **Lunca-Vinului**, Ioan Baciu, student din **Şoimuş**, Emil Radu, student din **Bistriţa**, și alţii, ale căror nume ne sunt necunoscute”[135].

1902: „Sfințirea fundamentului edificării bisericii din **Feleacul-săsesc**, tractul Bistriţei. / A treia zi de sfântul Paşti, poporul român din **Feleac**, în frunte cu preotul său și cu dl Stefan Todoran, apoi economii fruntaşi Ioan Dobieş, Dimitrie Mărcan, învăţător pensionat, Simion Moldovan şi alţii, însufleţiţi de credinţa că lumina altarului e lumina lui Christos, care luminează pe toţi, că puterea bisericii e mai tare ca puterea ce cutremură munții, dat-au ființă dorului lor şi s-a pus fundamentul edificării bisericii greco-catolice române. Actul sfinţirii s-a săvârşit astfel:

Pe fundamentul bisericii s-au ridicat ghirlande, cruci şi cununi de flori naturale, iar la intrare, în ușa de deasupra, era inscripția: „Osana întru cei de sus”. O mare mulțime de popor din sate şi jur era de față. Cantorii cântau deja cântările itrosului, când, la 8 ore, dimineaţa, se aude prin popor că protopopul Bistriţei, dl Gherasim Domide, e deja sub porta triumfală, cu inscripția: „Bine

[135] *Revista Ilustrată*, Anul III, nr. 14-15, Şoimuş 1900, p. 134

aţi venit!", pregătită pentru primirea dânsului. La intrarea în comună, de către **Chiraleș**, unde strănepotul celui ce şi-a sacrificat viața, frânt pe roată pentru națiune, pe mocirla Salvei, dl Stefan Todoran, proprietar în **Feleac**, l-a primit cu o însufleţită vorbire. / Îndată după sosire, preoții din tractul Bistriţei, Teodor Moldovan din **Măgheruş**, Eliseu și Ion Mureşan din **Şieu-Cristur**, Alesandru Anca din **Chiraleș**, Cyril Negruţ, capelanul **Bistriţei**, Groze din **Harina**, Basiliu Nechiti din **Sebeşul-de-sus**, Mihail Bungărdean din **Bileag**, Teodor Oltean din **Ardan**, şi Ioan Bârsan din **Ruscior**; apoi preoţii oaspeți Elie Gordon din **Bichigiu** şi Ion Botean din **Apanuşifalău** s-au îmbrăcat în sfintele odăjdii și s-a început serviciul divin, pe locul nou edificândei biserici. / În decursul sfintei liturghii, am observat, în fruntea creștinilor adunaţi, pe dl locotenent Blândul, pe tipograful proprietar din **Bistriţa** Ungurean, doi frați ai confratelui preot local Mihai Baciu şi alţii. S-au rostit două predici, prin preotul Oltean, alta la facerea apei şi sfinţirea specială a fundamentului bisericesc, prin dl protopop Gherasim Domide.

După săvârşirea celor dumnezeieşti, preoțimea şi inteligența s-au întrunit la prânz, în casa ospitală a preotului local Mihail Baciu, iar poporul din vecini prin felecani, a fost ospătat asemenea cu o masă bogată. În decursul prânzului, s-a închinat pentru episcopul diecezan, pentru protopop, pentru preotul local, pentru dl Ştefan Todoran, pentru dl Blândul, pentru dame, pentru edificatorul bisericii, dl Ioan Moldovan, pentru popor etc. / Bun gând au avut **fruntașii Feleacului**, domnii Mihail Baciu şi Ştefan Todoran, când au înfiinţat institutul „Buna", asociere de credit și economii, sub propria administrare, pentru ajutorarea lor şi a poporului. Aceste și alte lucruri

frumoase, ce s-au observat în **Feleacul-săsesc**, din incidentul acestei festivități înălțătoare de inimi, au sădit în noi credinţa că aproape este vremea când bunul Dumnezeu va încălzi inimile celor aleși și chemaţi să lucre pentru fericirea şi a preoţilor de pe sate, care sunt fundamentul şi piatra din unghi a bisericii celei vii a lui Christos”[136].

[136] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXV, nr. 99, Braşov 1902, p. 5

FELEAG

(Felek, judeţul Mureş)

1360, octombrie 13, Turda: Voievodul Dionisie scrie capitlului bisericii de Alba Transilvaniei că i s-a plâns „Benedict, fiul lui Ioan, fiul lui Dominic de **Hăghig** (Heghig, Hyduegh, Hydweg, Hydwegh, azi **Hăghig**, judeţul Covasna), că nişte locuri de curte, pe care fuseseră ridicate case de piatră, de asemenea trei mori, una pe râul Bârsa şi două pe râul Timişul, fiecare umblând cu câte o piatră de moară, precum şi heleşteele, pământurile de arătură şi fâneţele răposatului Nicolae, fiul lui Pavel, fost jude al oraşului **Braşov**, adică bunicul său după mamă, aflătoare în acel oraş Braşov şi între hotarele şi marginile acelui oraş, au ajuns pe mâini străine şi ar avea nevoie de a fi redobândite şi trecute în stăpânirea lui. Drept aceea, trimiteţi spre mărturie omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia omul nostru, Nicolae sau Blasiu ori Andrei, fiii lui Pavel de **Feleag** (Felek, judeţul Mureş), sau Laurenţiu, fiul lui Mykou de Hăghig, ori Ladislau, fiul lui Dominic, tot de Hăghig, sau ioan de **Arpătac** (Arpataka, Aruapataka, Arwapatak, azi **Araci**, judeţul Covasna) sau, în lipsa acestora, Nicolae, fiul lui Alexandru de **Şard** (Saard, azi **Şoard**, judeţul Mureş), mergând la zisele locuri şi chemând, în chip legiuit, pe toţi vecinii şi megieşii lor, să

le ia îndărăt ca bunuri ale lui Benedict, fiul lui Ioan şi, odată luate, despărţindu-le de drepturile altora, să-l pună pe Benedict în stăpânirea lor, dacă nu se va împotrivi nimeni. Iar pe împotrivitori, dacă vor fi unii, să-i cheme înaintea noastră la un soroc potrivit”[137].

1360, noiembrie 26, Sântimbru: Voievodul Dionisie scrie capitlului bisericii de Alba Transilvaniei că, în vinerea de după sărbătoarea Tuturor Sfinţilor (6 noiembrie) „omul nostru, Ladislau, fiul lui Alexandru de **Şard** (Saard, azi **Şoard**, judeţul Mureş) sau Blasiu ori Andrei, fiul lui Pavel de **Feleag** (Felek, judeţul Mureş), sau Nicolae, fratele lor, ori Ladislau, fiul lui Dominic de **Hăghig** (Heghig, Hyduegh, Hydweg, Hydwegh, azi **Hăghig**, judeţul Covasna), ori, în lipsa acestora, Matei de **Chendul de Sus** (Chendu Mic**,** Kendhyd, înglobat în **Chendu Mare**, Felkend, judeţul Mureş), să se ducă, împreună cu omul vostru de mărturie, la pământul aşezat între râurile Turia şi Casinul, în faţa cetăţii **Balwanus** (cetate lângă Turin, judeţul Covasna), să-l împartă în cinci părţi drepte şi deopotrivă, dintre care trei părţi să le încredinţeze fiilor lui Alexandru…

Venind înaintea noastră Benedict zis Orrus de Heghig, în numele lui Ladislau, fiul lui Ştefan de **Petriceni** (Peselnik, Peselnuk, Pysulnuk, judeţul Covasna) a făcut întâmpinare că, la împărţirea în cinci părţi, Ştefan, fiul lui Apour, şi Ştefan, fiul lui Ioan de **Valea Seacă** (Zarazpatak, judeţul Covasna) au oprit împărţirea, şi au fost chemaţi în faţa noastră”[138].

---

[137] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 522, pp. 543, 544

[138] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 538, pp. 577-581

1905: „Românii din America, care au contribuit financiar pentru întreţinerea unor biserici din Transilvania: din Zelom, Ohio: Moise Pandrea din **Feleag**, din Letonia, Ohio: Nicolae Stirbeţ, din **Feleag**, / Ilarion Clostoifan, din **Feleag**”[139].

1912: „Nicolae Suciu, prezbiter greco-ortodox român în **Feleag**, fratele dlui Dr. Traian Suciu, profesor în **Brad**, a repausat, în 23 februarie nou, în vârstă de 27 de ani. Odihnească în pace!”[140].

1921: „Pentru întregirea postului de învățător la şcoala primară confesională ortodoxă română din comuna **Feleag**, protopresbiteratul tractului Sighişoara, se publică concurs, cu termen de 15 zile de la prima publicare în „Telegraful Român”… / Pentru ocuparea parohiei de clasa a III-a **Feleag**, cu filia Sidriaş, protopresbiteratul tractului Sighişoara, se publică concurs, cu termen de 30 zile de la prima publicare în „Telegraful Român”. Emolumentele împreunate cu acest post sunt cele fasionate în coala B pentru întregirea de la stat”[141].

1927: „Pentru Sf. Mănăstire Brâncoveanu, ofrandele de la credincioșii noștri din coloniile române americane: George şi Clementina Beian, **Feleag**, / Nicolae Mihăilă / **Feleag**, / George Croman, **Feleag**, Achim G. Drăghici, Feleag”[142].

---

[139] *Unirea*, Anul XV, nr. 7, Blaj 1905, p. 7
[140] *Tribuna Poporului*, Anul II, nr. 8, Arad 1912, p. 7
[141] *Telegraful Român*, Anul LXIX, nr. 114, Sibiu 1921, p. 4
[142] *Telegraful Român*, Anul LXXV, nr. 74-75, Sibiu 1927, p. 4

FELŢA

vezi **FLOREŞTI**, judeţul Sibiu.

FENEŞ

vezi **FLOREŞTI**, judeţul Cluj.

FENEŞ

(comuna Armeniş, judeţul Caraş-Severin)

1773, mai 19, Iosif al II-lea: „Am plecat călare, din **Mehadia**, la ora cinci, dimineaţa, străbătând valea Bolvaşnita, trecând peste **Globurău** (comuna Mehadia, judeţul Caraş-Severin), spre **Rusca** (azi **Rusca Montană**, judeţul Caraş-Severin), după aceea la **Feneş** (comuna Armeniş, judeţul Caraş-Severin), de aici la **Armeniş** (judeţul Caraş-Severin) şi am ajuns la **Ilova** (comuna Slatina-Timiş, judeţul Caraş-Severin), unde am inspectat compania noilor grăniceri români. Sunt, printre ei, oameni chipeşi; nici ei nu par prea mulţumiţi. Mai ales cei din Rusca se plâng de pământurile lor rele, care sunt foarte mici, şi pe terenurile aşezate la înălțimi mai mari, ei nu pot cultiva nimic, deoarece bucatele nu se coc şi nişte vecini le-ar fi luat din pământul lor. Mai ales, însă, se plâng de contribuția care e prea apăsătoare pentru ei. I-am liniştit, spunând că, odată ce vor fi militari, vom avea grijă de ei. Munţii sunt foarte înalți şi despăduriti cu totul şi mişună de nenumărate oi şi capre. Satele sunt toate aşezate pe văi şi nu le vezi decât atunci când intri chiar în ele. Se mai plâng că ar fi suferit foarte mult de pe urma molimei la vite. Văile râurilor Bellareca, Sebeş şi Timiş sunt numai în parte militarizate, iar satele situate pe el îşi au pământurile, de cele mai multe ori, amestecate cu cele ale gră-

nicerilor. Muntele de la **Globurău** e foarte prăpăstios şi abrupt. În fiecare din aceste sate, se află numai câte un detaşament din batalionul garnizoanei lui Wolfenbüttel. Toţi se plâng de scumpete şi de imposibilitatea de a-şi face rost de legume. De la **Slatina**, am plecat spre **Caransebeş**"[143].

Port din Bănat.

[143] AR, *Călători străini despre Ţările Române*, X, I, serie nouă, Bucureşti 1998, pp. 137, 138

FENLAC

(Mihăileşti, judeţul Arad)

1657-1660, Evlia Celebi: „Ghiaurii, mergând în Ardeal, au scos comorile îngropate, preţuite la patruzeci de milioane, şi, strângând o sută de mii de ostaşi din ţara secuilor şi dintre ungurii-blonzi (de fapt Sazmadjar, saşi) şi din haiducime, precum şi de la cehi şi leşi, de la suedezi, de la slavi, de la cazaci şi ruşi, de la austrieci şi de la slovaci, şi de la croaţi, şi de la cei din Ungaria de Mijloc, s-au dus şi au devastat cetăţile numite **Lipova**, **Cenad**, Făget şi **Fenlac** din eialetul **Timişoarei**. Când aducătorii acestei ştiri au sosit la Poarta Devletului, atunci vizirul Budei, Kenan papa, a fost numit serdar în aceste părţi. / Serdarul mai sus numit, având optzeci de mii de oameni, s-a întâlnit cu oastea duşmană între cetăţile numite **Arad** şi **Lipova**, de pe malul râului Mureş. Cu voia lui Allah, oastea islamică a fost zdrobită, iar ghiaurii au ieşit învingători. Serdarul Kenan paşa a scăpat, fugind pe câmpia **Salontei**, cu multe mii de călăreţi pe cai arăbeşti. Elgi-Husein paşa, la rândul său, aruncându-se în râul Mureş, a dispărut. În sfârşit, în această înfrângere au pierit zece mii de oameni. După aceea, Kenan paşa, cel învins, fiind mazilit de la Buda, serdariatul Budei a fost dăruit, fără tugra

(monograma) împărătească, lui Seidi-Ahmed, paşa din Bosnia.

Ajungând mare serdar, Seidi-Ahmed paşa a fost trimis împotriva Ardealului, iar eialetul Bosniei a fost dăruit lui Melek-Ahmed paşa. Fără să ţină seama de asprimea iernii din anul acela (1659-1660), gaziul Seidi-Ahmed paşa a pătruns, prin Porţile de Fier ale Ardealului, cu o oaste de douăsprezece mii de oameni, echipaţi uşor, şi, întâlnindu-se cu cei o sută de mii de oameni ai blestematului de Rákoczi, care stătea în câmpia **Haţegului**, cu spatele la cetatea Kolţvar (Cetatea Colţ a familiei Cândea-Kendeffy), a pornit la luptă. Atunci, Husein paşa, fratele vizirului de Timişoara, Siavuş paşa, atacându-i pe ghiauri prin mijloc, aşa cum lupul flămând atacă oile, i-a măcelărit, într-o clipă, pe ghiaurii cu faţa albă, pe zăpada albă, încât de sângele lor a topit şi zăpada”[144].

1661, Evlia Celebi: „Descrierea cetăţii **Fenlac**. Aceasta a fost ocupată de Kodja-Mahmud paşa. Este hass-ul cu două poveri şi voievodalâcul vizirului de Timişoara. Că este o cetate mică, clădită pe culmea unui deal, a fost arătat cu prilejul expediţiei sfinte de la Oradea, la care m-am dus împreună cu serdarul Ali paşa. De aceea, nu este acum nevoie să mai fie descrisă, încă o dată. Acum, luând doar taxa cuvenită pentru controlul cetăţii, am mers, de aici, două ceasuri, pe malul Mureşului, spre răsărit”[145].

1895: „Tânărul Simion Muntean, de prezent dirigentul **corului din Fenlac**, care, până acum, a instruit

[144] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, pp. 338, 339
[145] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, p. 650

mai multe coruri bisericeşti, aduce la cunoştinţa acelora care doresc a înfiinţa coruri că dânsul, pe lângă un salariu modest, e gata a lua această sarcină asupra sa. Poate, totdeodată, instrui şi jocurile naţionale „Căluşeriul" şi „Bătuta". Noi îl recomandăm cu toată căldura publicului care ar avea lipsă de un atare instructor. A se adresa la Simion Muntean, dirigentul corului din **Fenlac** (Fönlak, Temes)"[146].

1895: „Ar trebui să deschidem o rubrică permanentă, pentru a putea înregistra și numai o parte din nesfârşitele intrigi ungureşti, țesute în contra școlilor noastre, De astădată, e la ordinea zilei comuna **Fenlac**, din comitatul Timișului. „Egyetértés" spune că, în această comună, funcționează doi învățători români şi unul sârb. Învăţătorul român George Putici şi „învățătorul de origine română" Svetomir Macedonean nu ştie, însă, nici un cuvânt ungureşte, ba aţâţă poporul la ură în contra limbii şi a statului maghiar. Al treilea învățător, Klombes János, ştie perfect ungureşte şi şi-a câştigat mari „merite" în privința maghiarizării, dar lucrul naibii că, la arătarea învățătorului român Putici, consistoriul sârbesc grecoortodoc din Timişoara l-a suspendat din post. Așa istorisește „Egyetértés", iar concluziunea ce-o face, se înțelege, nu este alta decât că școala confesională din **Fenlac** trebuie prefăcută în şcoală ungurească de stat, căci atunci totul va merge bine"[147].

1904: „Precum Creștinismul a fost persecutat, asuprit și gonit de fariseii și dușmanii dreptății, așa azi, cu minciuni și asupriri, dușmanii dreptăţii, caută nimicirea poporului. Dureros... precum minciunile fariseilor, pe

[146] *Dreptatea*, Anul II, nr. 233, Timişoara 1895, p. 3
[147] *Gazeta Poporului*, Anul LVIII, nr. 156, Braşov 1895, p. 3

când exista creştinismul adevărat a făcut pe popor să creadă că creștinii se botează cu sânge de om, azi, cu aceea voiesc fariseii să prostească lumea, că socialismul este spre pierzarea omenirii și zeu a prins rădăcini în inimi necultivate minciunile. În comuna **Fenlac**, este un om, cu numele Drăgoi F., sărman, care, ca noi, se hrănește cu mămăligă și totuși se ia după minciuni, de hulește socialismul, luminaţi fraților din **Fenlac** și, de nu voiește să primească, are să dea cu capul de părete, când va fi târziu”[148].

1904: „Pe cât de tristă, întru atât de dureroasă epistolă primim de la frații luptători din **Fenlac**. Ne scrie, între altele, următoarele: / Până nu am intrat în tabăra dreptăţii, până nu a deschis partidul socialist calea slobozirii, nu am ştiut ce este „apăsare”. Nu am ştiut ce este: „Dreptate, libertate, slobozenie”, am fost orbi, am suferit, ne-a durut și nu am ştiut unde este leacul. Iar acum, pe când am păşit spre slobozenie, un pârlit de popă caută să lumineze poporul, băgând lumina în sac. Dar, în munca lui murdară, îl mai ajută şi un birău, care, cu închidere, cu prigoniri, amenință poporul, dacă păşeşte în tabăra dreptății, în această tabără care aduce slobozirea lumii – Social-democraţia. / Acei domni nu ştiu că din filerii poporului trăiesc, ei nu ştiu că poporul le câștigă pâinea, şi mai ales birăul, care, după ce s-au împlinit ai lui 3 ani, poate să capete un picior în c…, de nu voieşte să ţină.cu poporul. Nu se tem acești domni că, la noua alegere de birău, tocmai pe un socialist are să-l aleagă poporul, care cam așa cântă în urechile asupritorilor: / „Strigă glasuri din robie / Şi plugarul din Câmpie, / Caută-ţi popă de

[148] *Voinţa Poporului*, Anul III, nr. 6, Budapesta 1904, p. 2

popie / Şi-ţi slujeşte dumnezeieşte, / Nu vorbi tu păsăreşte!". / Fraților din **Fenlac**! Deşi asupririle păşesc înainte, social-democraţia este săgeata care frânge nelegiuirile şi înaintarea este învingerea dreptăţii. Înainte, dar, înainte!"[149].

1907: „Preotul Moise Babescu din **Fenlac** și-a lepădat patrafirul şi a intrat colaborator la o foaie kossuthistă. Ori e scris şi numele dumisale pe nedrept în fruntea unui articol, după cum sunt obiceiurile acelei foi? Presupunem că, de astă dată, păcatul vine de la dl Moise Babescu, fost, până acum, preot român. Noi cel puţin așa l-am ştiut"[150].

1907: „George Mihai, de fel din comuna **Fenlac**, actualmente comerciant în comuna **Koronini**, a dăruit, pentru biserica de aici, un frumos prapor"[151].

1914: „**Alegere de preot în comuna Fenlac**. Duminică, în 5 aprilie, s-a ţinut, sub conducerea Onorabilului domn Ioan Oprea, administratorul protopopesc al Timişoarei, alegerea de preot în fruntaşa comună **Fenlac**. Dintre concurenţii la acest post, a fost ales, cu unanimitate, tânărul absolvent de teologie **Aurel Sebeşan**, fiul bravului învăţător din comuna vecină **Secusigi**. Poporenii îşi pun toată încrederea în noul ales, care va şti să-i conducă cu înţelepciune şi-şi va da silinţa să-i pregătească acestei parohii o generaţie de ţărani ideali"[152].

---

[149] *Voinţa Poporului*, Anul III, nr. 8, Budapesta 1904, p. 3
[150] *Lupta*, Anul I, nr. 177, Budapesta 1907, p. 5
[151] *Lupta*, Anul I, nr. 217, Budapesta 1907, p. 5
[152] *Românul*, Anul IV, nr. 70, Arad 1914, p. 7

FEREŞTI

(districtul Sighetului, comuna Giuleşti,
judeţul Maramureş)

1373, august 11, Szilvásvárad: „Mandatul regelui Ludovic pentru introducerea lui Balk, Drag și Joan, fiii voievodului oarecândva Sas, în domeniul moșiei **Cuhea** și pertinențelor ei, și a moșiilor **Bocicoi** (Bathkow, azi **Bocicoel**, judeţul Maramureş), **Biserică albă** (districtul Sighetului, comuna Giuleşti, azi **Fereşti**, judeţul Maramureş), **Taras** (în Ucraina) și **Buștina** (în Ucraina); introducerea se face fără contrazicere (întâmpinare de împotrivire – n. n.), și se disting hotarele moșiilor **Jeud**, **Vișeu** (Kethuyssou, azi **Vişeul de Sus şi de Jos**, judeţul Maramureş), **Borşa** (Bors, judeţul Maramureş) etc.”[153].

1402, aprilie 7, Vişegrad: „Mandat de introducere (punere în stăpânire – n. n.), dat, prin palatinul Detricu Bubec, fiilor voievodului Balk, Demetriu și Alexandru, fiilor magistrului Drag, Sandrin și Georgiu, lui Ladislau, fiul lui Ioan Românul din Maramureș, despre moșiile și munții: Zanaph, Drăgueșei, Mochyar, Kanch, Krasna, Zvdo, Apşănescu, Feketehavasa, Kechkoso, Moysel-

[153] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 36, pp. 65-67

havasa, Stolhavasa, Petrosa, Petricea, Visohavasa, Formoz, altcum Zephavasa, mai în colo **Budeşti**, **Vinceşti** (partea sudică a satului Budeşti, judeţul Maramureş), **Rona de jos** (districtul Ronei, judeţul Maramureş), **Ganiciu**, **Bărbeşti** (azi **Berbeşti**, comuna Giuleşti, judeţul Maramureş), **Fereşti** (comuna Giuleşti, judeţul Maramureş), **Uglea** (în Ucraina) și muntele Uglei; introducerea se face fără contradicţiune (împotrivire), iar munții rămân în posesiunea nobililor”[154].

1405, noiembrie 6, Vişegrad: „La mandatul regelui Sigismund, Vincz, Dragus, Sandor şi Bud din **Coseu** (valea râului Cosău, Maramureş) se introduc (se pun în stăpânire – n. n.), fără contrazicere, în posesiunea moşiilor judecate lor: **Bărbeşti** (azi **Berbeşti**, comuna Giuleşti, judeţul Maramureş), **Fereşti** (comuna Giuleşti, judeţul Maramureş), **Călineşti** (districtul Caşeului, judeţul Maramureş), **Boloteşti**, **Dudeşti**, **Vinceşti** (partea sudică a satului Budeşti, judeţul Maramureş) și **Văleni** (comuna Călineşti, judeţul Maramureş) deodată, se statoresc metele (se reașează hotarele – n. n.) acestor moșii”[155].

1415, iunie 21, Nagy-Ida: „Mandatul de introducere (punere în stăpânire – n. n.), prin care trimisul conventului din Lelesz și Gorzo, fiul lui Dobrozlav din **Fereşti** (comuna Giuleşti, judeţul Maramureş)**,** ca homo regius (om al regelui – n. n.), introduc pe Ivanka și pe Georgiu, fiul lui Ivanka, în posesiunile **Hărniceşti** (Zelemezeu, Herince, Hernicshaza, azi **Hărniceşti**, judeţul

[154] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 71, pp. 123-125
[155] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 76, pp. 132-134

Maramureş) și **Crăceşti** (districtul Sighetului, judeţul Maramureş), fără contrazicere”[156].

1424, iulie 15, Buda: „Mandatul judelui Curiei regeşti către conventul din Lelesz, pentru introducerea lui Petru, fiul lui Nicolae din Urmezö, în posesiunea moșiilor **Bărbeşti**, **Călineşti**, **Fereşti**, **Baloteşti**, Coseu, **Budeşti** și Vinceşti. Introducerea s-a întâmplat în 11 august, fără contrazicere, dar pe *homo regius* (omul regelui), Ştefan din Bedeu, cetăţenii și hospesii (oaspeţii) din **Teceu** fără vina lui l-au omorât și, în 28 august, înainte de ce s-au expediat literile statutorie (scrisorile de punere în stăpânire – n. n.), Ioan, fiul lui Costa din Coseu, a protestat”[157].

1450, iunie 26, Buda: „La mandatul palatinului, se împarte moșia **Văleni** în două părți egale, într-una se introduc Blașiu și Hodor din **Bârsana**, alta rămâne lui Steţiu, Mihail Gostolean, Demetriu Nemeș, Joan Radul, Manuil, Popa Costan și lui Ladislau din **Fereşti**”[158].

1458, iulie 22, Buda: „Mandatul regelui Mathia Corvinul către conventul din Lelesz, ca să cerceteze plângerea lui Georgiu Peterman din **Șieu**, în contra lui Dunca din **Șieu**, Sandrinu, Vanahogka şi Ostaș din **Saraseu**, Tivadar din **Dragomireşti** și Costa din **Fereşti**, care au ocupat două părți ale moșiilor **Șieu**, **Poeni** și Slătioara și nişte pământuri arătoare, ţinătoare de curia sa nobilitară”[159].

---

[156] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 111, pp. 198, 199

[157] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 153, pp. 263, 264

[158] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 208, pp. 353, 354

[159] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 244, pp. 417, 418

1469, septembrie 17, Buda: „Regele Mathia Corvinul aminteşte că, atunci când avuse conflict, într-o noapte, cu Ştefan, voievodul Moldovei, nobilul Koroy din Vănceşti (**Onceşti**), între alți familiari ai regelui și spre onoarea aceluia, s-a luptat ca un bărbat cu curaj; pentru recompensarea oareșicare a acestor servicii, regele, din graţie specială, scuteşte pe dânsul, pe fiul său Ioan și pe fraţii săi, anume pe Mihail din Petrova, Mihail Naan din Zlathyna (**Hoteni**), Petru Leuke din **Vad**, Joan Mikley din **Șugatag**, Petru din Bărbeşti (Berbeşti), Simeon, fiul lui Pap din Uglea, Lupșa din Berbeşti, Steţiu din **Biserică albă** (**Fereşti**) şi Georgiu Avram din Vănceşti de sub orice judecată sau putere ori jurisdicţiune a comiților sau vicecomiţilor ori juzilor Comitatului, și-i supune drept sub jurisdicţiune a sa proprie regească sau a Palatinului, sau a judelui Curiei sale regeşti”[160].

1473, martie 13, Buda: „Mandatul judelui Curiei regeşti pentru introducerea lui Nicolau Dragfy din Béltek în moșiile **Bârsana**, **Iza**, **Apșa de jos**, Rosalia (**Rozavlea**), **Strâmtura**, **Șieu**, **Ruszkova**, **Botiza**, Bedeu, Belavár (Kis-Kirva), **Crăciuneşti**, Várallja (Váralya, Szucsetatye, Sub Cetate), **Bocicou**, **Biserică albă**, Două **Vișae** și **Borșa**. Moșnenii protestează în tot locul”[161].

1474, iunie 17: „Thoma, fiul lui Andrei Fekete din **Bărbeşti**, și fiul său Ioan protestează, înaintea conventului din Lelesz, în contra lui Georgiu din **Călineşti**, Georgiu din Bărbeşti, Gostoia din **Fereşti**, Ioan Radul din **Corneşti**, și alți mai mulți, absenți, care au luat în pose-

[160] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 289, pp. 498, 499

[161] Mihályi, Joan, de Apșa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 300, pp. 517, 518

siune partea de moşie în Bărbeşti, ţinută de oarecândva de Andrei Fekete şi Bărle Vlad din Bărbeşti”[162].

1475, mai 21, Buda: „Mandatul judelui Curiei regeşti pentru reambularea metelor (refacerea hotarelor – n. n.) moşiilor **Bărbeşti**, **Fereşti**, **Corneşti**, **Călineşti**, **Sârbi**, **Budeşti**, **Vinceşti** (partea sudică a satului Budeşti, judeţul Maramureş) şi **Văleni,** în favorul lui Georgiu din Călineşti, Luca din Budeşti, Georgiu Manailla din Bărbeşti, Ioan Bud din Budeşti. Reambularea nu se face numai prin introducerea lui Luca şi Ioan, numiţi Pinte, şi Lazar din Budeşti în moşiile Budeşti, Vinceşti şi Sârbi”[163].

1479, mai 25, Buda: „Mandatul regelui Mathia Corvinul, către conventul din Lelesz, ca să cerceteze plângerea lui Georgiu din **Călineşti**, a fiilor săi Theodor şi Simeon, a lui Petru Steczk, Georgiu Manoila din **Bărbeşti** şi Giula din **Fereşti** în contra lui Joan Forintverö, cetăţean din **Baia Mare**, care cu viclenie a mijlocit, de la Mihail, fiul lui Luca Juga din Fereşti, fasiune de zălogire asupra părţilor de moşie din Bărbeşti, Fereşti, Călineşti, **Corneşti** şi **Văleni**. Numiţii Georgiu din Călineşti şi soţii săi se mai plâng şi în contra lui Lupşa şi Georgiu Kretzel din **Budeşti**, Ţtefan Hoff din **Sârbi**, Petru şi Joan Frata din Kazonya şi Mirce din Vajnag, că au ocupat moşia **Comorzana** (lângă Sârbi, înglobat în Sârbi). În urma

[162] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 302, pp. 521, 522

[163] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 305, pp. 525, 526

cercetării, plângerea se constată de adevărată, iar părțile sunt citate înaintea regelui”[164].

1480, august 5: „Înaintea conventului din Lelesz, Georgiu Manăile din **Bărbeşti**, Giula din **Fereşti** și Joan Radul din **Corneşti** declară că, după ce Joan Leuke din **Vad**, Petru și Dionisiu Bud din **Budeşti** și Georgiu Tamaș din **Sârbi**, pentru nişte fapte potentiarie (penale) și injurii au fost judecați și opriți de a reține moșia Comorzana și prediul Kekemezeu, aceştia au restituit lor și lui Georgiu din **Călineşti** acele, retrag procesul și, pentru cele întâmplate, îi liberează”[165].

1661, Evlia Celebi: „Biserica Albă (**Fereşti**). Acesta era un loc cu vii şi grădini, care semăna cu un oraş. Ismail paşa îl ruinase, cu trupele de la Buda, şi pe locul lui nu rămăsese decât cenuşă”[166].

1691: „La 19 octombrie 1691, juzii de tablă Ivan Váncsa de Váncsfalva şi Grigorie Nemeş, împreună cu Nicolau Steţiu de Bardfalva, pretor de **Coşău**, din încredinţarea lui Ionaş Iura de Váncsfalva, au tras la răspundere, în comuna **Oncesti**, pentru dreptul de posesiune asupra imobilului numit Boltesca, pe muirea Sofronia Bolt alias Tompoş (soţia lui Lupu Godşe). Aceasta răspunse că imobilul i-a rămas de la bunica sa, Nasta Barcza, iar Lupu Godşe, că de la Titiana Iura, ca moştenire. Hafia Pintek a moştenit de la cele trei fete ale Titianei Iura (Nasta, Hafia şi Marica Barczan). Maria

[164] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 315, pp. 540, 541
[165] Mihályi, Joan, de Apşa, *Diplome maramureşene*, Sziget 1900, doc. 320, pp. 550, 551
[166] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, VI, Bucureşti 1976, p. 564

Váncsa crede că a moştenit de la oarecare strămoş al său. Cu Ilie Godşe personal n-au convenit, însă mama acestuia, Marika Tivadar, a declarat că şi a ei parte o ţine în biruinţă Ionaş Godşe şi, pentru aceasta, ea, în persoana sa, nu poate pârî. Lui Ivan Bolt încă i-a rămas, de la Titiana Iura, ln Feresti Bălaş şi Mihok Pintek, încă se afirmă de erezi legali şi fără proces nici unul nu e aplicat a ceda. Anuţa Bornea (soţia lui Grig Vlasin) nu ştie de la cine a moştenit. Pe Dan Váncsa nu-l găsiră acasă; dar tatăl său, Puţul Váncsa, spune că ei au moştenit de la Titiana Iura, soţia lui Moldovan alias Ioan Váncsa. / Cu ocazia rechiziţiei quindenale a Comitatului Maramureş, ţinută tot în acea zi (19 octombrie 1691), Ionaş Iura, locuitor în **Onceşti**, acuză pe Ivan şi Sofronia Bolt, Matei Zah, Hafia Pintek, Marika Tivadar, locuitori tot în **Onceşti**, precum şi pe Dan Váncsa, Anuţa Borne, Bălaş Pintek şi Mihoc Pintek, locuitori din **Fereşti**, că stătutul aflător în câmpul numit Boltesc, vecin cu imobilele Zehetzk şi Szetyenszk-Mevenszk, împreună cu apartenenţele constătătoare din pământuri arătoare şi fânaţ, şi care formau din moşi-strămoşi stătut nemeşesc, le-au acaparat de la el. Şi, deoarece atare averi, după legile ţării, trebuie să revină descendenţilor veritabili, pentru a înconjura cearta, i-a somat să producă documentele de justificare, ceea ce, nesatisfăcând, cere redarea imobilelor. / Pârâţii afirmă că imobilul, înainte de aceasta cu vreo 80 de ani, a fost moştenit ca competenţă după tată, de Titiana Iura, de la care a trecut în familia lor şi ei pot dovedi rudenia cu Iurenii. Însă Iura afirmă că pârâţii sunt în eroare: „Titiana Iura a avut alt bărbat, nu acela, după care îşi formează acuma dreptul la moşie; venise aici, în comună, un diacon străin, şi fiindcă comuna nu avea preot, l-au angajat de preot,

avere însă n-a adus aici, ci, căsătorindu-se, preotul acela s-a așezat pe acel stătut, unde, locuind până la moarte, n-a fost cine să-l cerce, iar urmaşii lui fiind toţi mojici, averea nobilă nu compete mojicului, iar reclamantul, fiind adevăratul îndreptățit, ce vom dovedi în instanţă, cerem ca acel stătut, împreună cu pământurile aparținătoare, să se judece în favorul reclamantului.

Reclamantul ceru Scaunului nobilimii ordonarea unei noi dezbateri şi hotărâre în baza că feciorii cu vărsarea sângelui apără patria cu arma, până când femeile sunt incapabile de aşa-ceva. La aceasta, Scaunul din nou obligă pe Iura să jure pe aceea că statutul pretins a fost înstrăinat de fostul Petru Iura, prin faptul măritării soţiei sale; „atunci stătutul, împreună cu apartenenţele, se va adjudeca reclamantului, iar dacă el n-ar presta jurământul, să jure pârâţii toţi că reclamantul n-are nici un drept la pământul pretins şi atunci le rămâne lor, şi că strămoşul lor a fost om nobil". Însă Iosif Moldovan alias Oncze şi Pricop Moldovan alias Oncze au reținut pe Ionaş Iura de la prestarea jurământului, fiindcă acel stătut formase proprietatea lui Francisc Popa Iura; ei ştiu bine şi cu siguranţă că acel pământ nu-i Iuresc, ci Onczesc (Oncesc). La protestul avocaţilor acestora, Iura a replicat cu protest separat.

La o săptămâna şi jumătate, Toma și Ștefan Rednic de **Gyulafalva**, împreună cu Ivan Zah de Váncsfalva, juzi de tablă, la invitarea lui Ionaş Iura, au descins în **Onceşti**, la casa nobilului Lupu Ungur, ca să asculte martori în cauza lui, referitor la aceea ce ştiu sau auzit, iar martorii au spus că Francisc Popa pentru ce s-a ţinut pe sine om nobil, dintre urmaşii se mai este oarecine preot şi că ştiu că avea Boltească, de care curie şi familie s-a

ţinut? Mireus Godşa, om de vreo 60 de ani, nobil, numai atât a auzit, că Popa Francisc a fost venetic în **Onceşti**, „şi dintre Iureni unul şi-a dat fata după el de soţie, cu care căpătă în biruinţă stătutul Bolteszka defalcată din moşia Iuraszka, fiind preot evlavios... Dintre rămăşiţele Popii Francisc nici unul n-a fost popă“.

După spusele unui iobag, cu numele Tompoş, Popa Francisc a fost ţăran şi n-a avut nici vreun fecior popă. Mihail Dragoş, nobil din **Onceşti**, expune chestia ca şi o istorie, în modul următor: Odată, Ionaş Ungur, Timosi Dragoş şi Ihnat Fole, locuitori din **Onceşti**, prăjind ovăs pentru preparat de bere, am nimerit a merge între ei, unde, după ce am povestit şi discutat multe de toate, am început a povesti şi de moşiile zărăstite; au povestit şi de averea aceasta Boltaszka, care ce a ştiut, fiind oameni bătrâni. Dintre care, Ihnat Fole zise că Boltaszka îi ruptă din Iuraszka, cu multe pământuri la câmp, dintre care unele le-a şi înşirat; dar povestise despre stătutul acesta, că veni în sat un diac român (cantor), cu numele Popa Fodor, pe care, văzându-l om înțelept şi cuminte, un Iuresc l-a împreunat, prin căsătorie, cu o soră a sa mai mare, ce se chema Titiana; şi cerând Popa moşie de la Iuresc, fiind puţini în sat şi având o prelucă lângă biserică, i-a dat-o acestui Popa Fodor, unde să-şi poată face o casă; făcându-şi casă, Iura ceru sătenilor că pământul acela, unde stă casa Popii Fodor, să o numere între intravilane, şi sătenii, văzând învăţătura lui Popa Fodor, recepționară locul, pe care stătea casa Popii Fodor, drept intravilan, care acum se cheamă Boltaszka. Că fost-a de origine nobil ori nenobil n-am auzit; nici că din urmaşii lui oarecare să fi fost preot nu ştiu.

Între martori, a fost şi Ioan Pipa, preotul din **Onceşti**, om cam de 60 ani, indiscutabil că se chema Popa, însă l-au poreclit Pipa, întocmai precum şi Vasile Grigor, în fasiunea sa, îl numeşte Pipa pe Popa Francisc, căruia, de altcum, nu i-au rămas urmaşi, care să fi fost preoţi. Şi Matei Negre, nobil din **Onceşti**, aşa a auzit de la străbunul seu, Filip Grigor, că „Francisc Pipa, fiind un bun diacon român, dintre locuitorii satului, care de care a donat acestui Popa Francisc, văzându-l ce preot evlavios este, pământuri în seama bisericii“. / Este mai pre sus de orice îndoială că preotul acesta, înrudit cu Iurenii, in urma popularității sale mari, a avut mare influență în românizarea nobili lor din **Onceşti**. Astfel, Ștefan Mezei Szolgai şi Ştefan Tivadar de **Sâpânţa**, la 3 noiembrie 1691, continuară ascultarea martorilor şi în **Săpânța**, în cauza acestuia, şi, dintre cele 19 fasiuni ale martorilor, cea mai interesantă este a nobilului Chirilă Steczka (Steţca), care „nici din poveste nu a auzit de numele omului acesta, în Săpânța, nu că încă să fie de naştere de acolo ori să fi posedat oarecare porțiune de moşie; nici să fi avut aşa fecior, nu ştie“. / La 27 noiembrie, Ionaş Iura protestează, în fața Sedriei Judeţene, că Iosif Moldovan sau oricine altul, pe cine interesul l-ar îndemna să revendice drept la moşia Bolteasca. / Acest lucru însă deocamdată a rămas în suspans, Iurenii, fiind preocupaţi cu alte cauze şi îngrijorări. Cam pe la 16 octomvrie 1693, după cum se expuseră lucrurile în faţa Scaunului Judeţean din 25 ianuarie 1695, Lucaciu Bukrics, locuitor în **Rona de jos**, a maltratat până îl ucise pe un anumit Ulics, din **Rona de jos**, un iobag al lui Vasile Iura de Váncsfalva, din care

cauză acuzatorul cerea să fie judecat în baza art. 2 din Cap. 64 şi art. 31 din Cap. 3 pentru volnicie"[167].

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Czaple** de Fehérfalva et Bártfalva, în comuna Biserica albă, 11 patrifamilii.

Bakacs, de Erdód, în comuna Biserica albă, 7 patrifamilii.

Moys de Fejéregyháza, în comuna Biserica albă, 20 patrifamilii.

Nánn sau **Ananias**, de Szlatina, în comuna Biserica albă, 1360, 4 patrifamilii.

Popsa de Fejéregyháza, în comuna Biserica albă, 1598, 12 patrifamilii.

Mihály de Apsa, în comuna Biserica albă, 1442, 4 patrifamilii.

Nyegre de Szlatina, în comuna Biserica albă, 1469, 2 patrifamilii

Vlád de Apsa, în comuna Biserica albă, 1407, 4 patrifamilii.

Dáncs de Fehéregyháza, în comuna Biserica albă, 1469, 2 patrifamilii.

Papp de Kokényesd, în comuna Biserica albă, 3 patrifamilii.

Dáncs de Alsó Apsa, în comuna Biserica albă, 1429, 1 patrifamilie.

Sunán, alias **Papp**, în comuna Biserica albă, 1593, un preot în ornate bisericeşti, cu o carte într-o mână, în alta, o cheie de aur, și, înaintea lui, militar călare, în ornat frumos, 4 patrifamilii.

---

[167] Başca, George, *Fragmente din istoria Maramureşului*, I, Sighetu Marmaţiei 1931, pp. 145-151

Tivadar de Rhona, în comuna Biserica albă, 1469, 1 patrifamilie.

Berende de Hollómező, în comuna Biserica albă, 1 patrifamilie, într-o donaţie la Budeştii, (Budfalva).

Bóródy, in comuna Biserica albă, 1 patrifamilie. Donaţie au în Sârbi (Szerfalván).

Jura, în comuna Biserica albă, patrifamilie. Donaţie au în Giuleşti (Gyulafalva).

Hózó de Apsa, în comuna Biserica albă, 1459, 2 patrifamilii.

Sztán de Szaploncza, în comuna Biserica albă, 1365, 1 patrifamilie.

Kindrics de Budfalva, în comuna Biserica albă, 1 patrifamilie. Donaţie la Budgiesciu Budfalva"[168].

„**Cziple** de Fejérfalva, în comuna Biserica Albă, 1718, 12 familii.

Nán de Rona, în comuna Biserica Albă, 1718, 3 familii. Antecesorii lor s-au luptat, la Borşa, în contra tătarilor.

Vlád de Selişte, în comuna Biserica Albă, 1753, 4 familii.

Kókényesdy Pop de cadem, în comuna Biserica Albă, 1719, 3 familii.

Moys de Apsia (Apşa), în comuna Biserica Albă, 14 familii.

Mihály de Apsia, în comuna Biserica Albă, 2 familii.

Popse (Popşe, Popşa) de Fejéregyháza, în comuna Biserica Albă, 10 familii.

---

[168] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, pp. 2, 3

Bokocs (Bococi, Bucoci) de Uglea, în comuna Biserica Albă, 5 familii.

Simán de Apsia, în comuna Biserica Albă, 2 familii”[169].

Bauern aus Maramureș
Peasants of Maramureș
Țărani din Maramureș
Paysans de Maramureș

[169] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 16

FIBIŞ

(magh. Temesfüves, germ. Fibisch, judeţul Timiş)

1894: „**Dăruiri**. Ca să fie de îndemn și pe viitor, publicăm încă unele fapte frumoase și demne de imitat, în folosul sfintei biserici din **Chiseteu**… / **Lucru bun și frumos în Izvin**. După ce, cu ajutorul lui Dumnezeu, s-a zidit, în comuna **Izvin**, o casă pentru reuniunea de cânt a plugarilor români de-aici, astfel noul edificiu fu sfinţit, în ziua sfântului apostol Toma, fiind aici şi ruga sau hramul bisericesc. Au celebrat, la actul de sfinţire al casei, domnii Georgiu Piglea și Nicolau Darabanţiu, parohi greco-orientali români din **Izvin**, Petru Căprariu, paroh din **Belinţ**, şi N. Miuţ, capelan din **Fibiş**. Răspunsurile le-a executat reuniunea de cânt din loc. A participat, pe lângă corpul pompierilor din **Izvin**, mai aproape poporul întreg din comună, nu altcum, și un public distins dimprejur și din îndepărtare. Urmând actul de sfinţire, stropirea casei cu apă sfinţită, poporul, cu mic și mare, a sărutat sfânta cruce, apoi s-a purtat un tas pentru reuniunea de cânt, în care a incurs 38 florini 70 creiţari; anume, de la următorii onorabili domni: Georgiu Piglea și Nicolau Darabanţiu, parohi în **Izvin**, Nicolau Cacina și Thimoteiu Petrişor, tutori bisericești, câte 1 florin, Ioan Mateica, învăţător, 50 creiţari, N. Miuţ, capelan în **Fibiş**, 1 florin, Petru Căpra-

riu, paroh în **Belinţ**, 50 creiţari, Efta Ştefănel, jude comunal, 1 florin, C. Pava, învăţător în **Belinţ**, 50 creiţari, N. Jurca, cleric de **Caransebeş**, 50 creiţari, Efta Popovici, 20 creiţari, Costa Căruntu, 50 creiţari, Efta Coteţiu, cu soţia sa Elena, 10 florini, Ioan Novac, 1 florin 50 creiţari, Toma Fluoraş, Lazăr Urdă, Teodor Novac, Aron Mandriş, Nicolau Mandriş, Ioan Vuia, Nicolau Peptenariu, Iosca Demetrovici, Ioan Adamescu, Petru Frujină, Dimitriu Cherlia, Chira Bogdan, Ioan Ursu, Nicolau Stoia, Efta Răcariu, Pavel Gheju, Ioan Peptenariu și Adam Ursu, câte 1 florin, Lazar Novac, 50 croiţar. Primească mărinimoşii contribuitori cea mai profundă mulțumire. Fie dânșii convinși că vom ști păzi jertfele aduse și nu ne vom uita.

Seara, s-a ţinut concert și teatru, de către reuniunea de cânt din **Izvin**, asistând mult public, astfel că venitul casei de seară fuse 50 florini. Între oaspeţii care au binevoit a participa, cu familia lor, au fost părintele P. Căprariu, paroh în **Belinţ**, C. Pava, învățător în **Belinţ**, domnișoara Florescu, învățătoare în **Belinţ**, L. Simu, pădurar din **Moșniţa**, N. Miuţ, capelan în **Fibiș**, Jurca din Olașag, cleric de **Caransebeș**, Georgiu Piglea, paroh, C. Copane, Mila Copane, doamna preoteasă Darabanţiu, Klein S., arendator, V. Tomi, cleric absolut, Efta Coteţiu, Efta Ştefănel, jude comunal, Adam Mica, cojocar, Georg Veber, comerciant, toţi din **Izvin**, domnișoarele învățătorese Marta Precup din **Izvin** și Sidonia Niga din **Ianova**, G. Grozav, învăţător în Ianova ș. a. m. Petrecerea a durat până în zori, la sunetul muzicii din **Caransebeș**”[170].

[170] *Foaia de Duminică* a ziarului *Dreptatea*, Anul I, nr. 19, Timișoara 1894, pp. 3, 4

1937: **„Povestea lui moş Pelea din Fibiş**[171]. M-am născut la 10 aprilie 1873. Pe mama o chemat-o Lenca, m-o botezat cu răchie, cu răchie de la pomană, de la tata. Io nu l-am cunoscut pe tata. Când am fost de 7 luni, mi-o mâncat porcii mâna, că mama o fost văduvă şi s-o dus să dea pământul în arendă, io am rămas, cu fraţii, acasă și atunci ei o strigat pe o muiere bătrână, să fugă de la nuc, și muierea aia o fost surdă, nu s-o dus de la nuc, şi ei s-or dus acolo cu ea, şi scroafa o venit şi mi-o mâncat mâna, şi atunci o venit 2 oameni bătrâni și m-o scos de la scroafă; altcum, mă mânca tot. Atunci mama mea o fost văduvă, o spălat la cămăşi și o dat la măştioi să mă legene. Acela, în loc să mă legene, mi-o smuls părul tot din cap, atunci am plâns, atunci o venit mama şi m-o căutat: de ce plâng io. Atunci, ea, când mi-o dat ţâţa în gură, m-o văzut că mi-s cu părul smuls. Atunci, mama l-o ocărât şi s-o dus la un om bătrân, la Ion Stanciu, şi m-o arătat, şi atunci ăla a zis să nu spună la nimeni. Notăraşul din vremea de-atuncea o auzit ş-o chemat pe mama la primărie, cu mine, şi m-o căutat, și pe el l-o dat la persecuție, de l-or bătut şi Dumnezeu i-o plăcut lui. La 2 săptămâni, l-o omorât un Lăcenar. Și după aia am crescut mare. M-am însurat şi am avut frumoasă avere de la mama, şi am picat închis şi am pierdut-o toată; şi n-am fost de vină, am câștigat avere dublă. Averea mea poate costa acum 1 milion şi jumătate. Și, atunci când am venit acasă, am rămas cătană.

M-am însurat după Maria Pelea. Atunci aveam 20 de ani, ea o fost de 16 ani. Am luat-o că am avut plăcere, avere puţină, dar numai plăcere, tare bună înțelegere am avut. Am trăit 42 de ani amândoi, Tare bine o fost la

[171] Din lucrările campaniei 1935 a Echipei Regale Studenţeşti Fibiş.

ospăţ, frumos ospăţ am făcut, muzică, lăută, de toate; petrecere bună. În vremea aia, 3 zile o fost ospăț. / După trecerea noastră ca copii, am avut 2 copii, o fată şi un ficior. N-am avut mai mult, io atâta ştiu, doar muierea să fi făcut asta, îi treaba ei. Și după aia, am picat închis. / O fost așa. O sărit la copilul meu, să-l bată, pentru fete, Ion Arsulescu, ăla îi dus, şi Ion Târziu, care are birt, și io, ca tată, am curs acolo şi ei or sărit la mine ș-o dat în cap, şi io o fost musai să mă apăr, şi aşa am picat închis, m-or dus la Cimișoara; până am avut proţâş, io am fost ca socaci. Făceam tot felul de mâncare, și curechi, și carne, și crumpi, și de toate; ne-o dat mâncare destulă, pită ca la cătane. Am dus-o bine, am avut purtare bună. Care se poartă bine o duce bine şi acolo. Când am văzut că mă duce închis, mi-o părut rău după muiere și după copii; dar mie mi-o fost ca o şcoală. Învăţam lucru la maşină de păpir, care duce la pătică, de pune la mirosuri şi de toate. Dar mie mi-o fost robia școală. Ne sculam la 5 ceasuri, şi iarna, şi vara, şi la 6 ceasuri ne-o băgat în lucru, ne ducea la lucru vegherul, cu soldaţi. Nu era slobod să faci nimica. Dacă ai fost cuminte, n-o fost nimic. Dacă ai făcut rele, te-o bătut. Şi dădea cu puşca şi cu bâta, și cu câte toate, şi l-o închis la întunerec pe ăla care o fost blăstămat. La ăl ce s-o purtat bine o avut omenie mai fainâ, omul care-i cuminte tot lucră bine și închis, Or fost 160 de oameni şi muieri vreo 40, iară io, prin purtare bună, am ieşit afară, la maşină, la satul **Cerneteaz**, cu maşina de treierat, m-o pus de am treierat cu robii, la **Pregaci**, io am fost la conducere ş-am câștigat pentru Stat 2 vagoane de grâu, Pe mine m-o ales dl procuror. Am fost om încrezut, mi-o dat 28 de oameni sub mâna mea, și-n toată dumineca o venit la vizită dl procuror şi cu ăsta mai e un

președintele de la tribunal. Şi acolo am stat şase săptămâni, în anul 1914, şi am câştigat 2 vagoane de grâu la Stat. Când am fost gata de treier, ne-or dus toţi la locul nost; am mai stat mai o lună socaci; cu tot, am stat la Cimişoara 2 ani şi jumătate. Atunci, acolo, m-am cerut io singur de m-am dus, că mi s-o urât la **Cerneteaz**, de voia mea liberă, m-am cerut să mă duc la **Aiud**, că mi s-o urât pentru că io m-am prea îngrăşat. Şi m-o dus acolo, ş-acolo, iar o voit să mă pună în cuine (bucătărie) şi n-am vrut, eram prea gras, nu mi-o plăcut, am râs că om prea gras nu-i bun, nu puteam lucra uşor, și am gătat tot, și am venit acasă.

La **Aiud**, am stat 2 ani şi jumătate. O fost tare bine. Închisoarea mai mare, ziduri de cărămidă, groase, tot natul singur în sală. Dimineaţa scoate, la 6 ceasuri, la şpaţir şi la şpaţir nu-i slobod să facă nimeni nimic. Se plimbă acolo. Care nu tace, îl bagă în fiare şi la întuneric. La sală erau ferestre cu fiare, pat de fier ca la cătane, cu dricală. De acoperit aveam procoviţă cu lipigee, pernă cu paie; tot curăţenie bună. Tot natul sala lui o măturat-o şi urdăneanțu o dus gunoiul. Dimineaţa, mâncau leveş cu chimen și un funt de pită la zi; la amiază, o şorică de crumpi cu făină şi crumpi grogi, ori pasulă. Tot altă mâncare. Bostan-ludae cararabă. La **Cimişoara** o fost mai puțină mâncare, dar mai bună. La **Aiud**, mai multă, dar mai slabă. La Aiud m-o scos şi afară, la lucru la grădină, pentru că pe oamenii care se poartă bine îi scoate afară, la lucru. Io am trăit bine și cu popa. Era om bun, dacă ai fost bun. El venea toată săptămâna în şcoală, de-o ţinut vorbire. Dădea cărţi de cetit, fel de fel dă cărţi românești, tot de biserică, carte de rugământ tot natul o căpătat.

Am lucrat la grădinărie și am învățat la grădinărie pe alţii ce am știut de acasă, că noi, bănăţenii, ştim mai bine lucra ca ardelenii. Noi, bănăţenii, am fost lăudaţi şi în Italia. Oameni erau acolo din toace părţile şi din Regat. Am avut un prieten notăraş, Vameşu din Regat, om tare învăţat, era de la **Bălţi**. Când o venit de la bătaie acasă, o omorât dascălul, c-o făcut neplăceri în comună, o luat pita de la copii, o făcut ruşini cu muierile, şi el, când o dat în el cu o palmă, l-o omorât. O fost om tare. Directorul, dacă o avut ceva lucru, pe el l-o chemat să facă proces-verbal, Om frumos şi tare; el o fost mai persoană în 8 sute de oameni, La oameni nu le-o fost frică, că el era om bun. Da' omul bun are şi mânie mare, şi acasă, la el, dacă l-o vătămat, o făcut ce-o făcut. Când am venit io acasă, el ne-o făcut rugare. Făceam spaţir în 3 părţi. Acolo este lucru dintâi la nundă la papir. Atelierul mare, de 150 oameni, maşini 12 vinete cu un (gheb) motor ş-acolo or lucrat 150 oameni, şi la cărăşie or lucrat 14 ţigani. Era slobod să cânte. O fost slobod să primească mâncare, să vină cu mâncare cu sacul de acasă. / La lăcătuş or lucrat 80 de oameni. La ştrimfi or lucrat 60 de oameni.

Și atunci, la lemn, or lucrat o sută. Or făcut lucru ăl mai frumos: paturi, mese de domn. Ţoale de casă or lucrat 40. La grădină, afară, 200, ca să câştige mâncare la hoţi. Care să fie acolo tot hoţ îi zice. Era mai bine afară, la pământ… / Am căpătat iertare prin purtarea bună. M-o chemat la canţelarie vegherul ş-atunci mi-o spus popa: „Pelo, tu ce duci acasă, c-ai avut purtare bună". Am scăpat, odată, 40 de inşi cu purtare bună, numai io am fost ăl dintâi. Așa am fost ca şi ameţit de bucurie mare, ca un om care de la necaz scapă. E o bucurie de nespus… / Ţoale am avut de-acasă şi am fost câştigat din închisoare. Io,

fiindcă am lucrat la grădină, am avut și cinste de la Director şi de la popă. Io am avut cam la 1.500 de lei. Drumul o fost frai până acasă. Când am ajuns acasă, muierea s-a speriat în sobă, şi când m-o văzut că mi-s io, o ameţit de bucurie, Și-atuncia am adus pe moşul, din soba ailaltă, că o fost şchiop, Și aşa or venit 4 oameni la divan: Nicolae Mărăşcan, Cărăbaș Ion, Gheorghe Frenţ și Ștefan Frenţ, tata lui Gheorghe. Toţi m-or întrebat, căci tăceam. Și ne-am pus la vorbă, pentru că io am rămas om sărac, că averea mea s-o vândut, şi eram tare năcăjit. Ș-atuncea m-am pus pe lucru. Acasă părea altă lume. Fata era măritată, avea 18 ani, era cu bărbatul dintâi, care o murit. O fost puşcat, în bătaie, în 18 locuri. Ş-atunci o murit săracul. El n-o fost aşa frumos, numai cuminte, că omul nu-i numai de frumos, numai cu mintea…

Ș-atunci am ieşit afară și m-am uitat în voreţ. La mine, nici cal, nici vacă, nici porc, nimica, atâta o fost, o mâţă şi 8 oi. Și m-am uitat în poiată, nu-i cal, nu-i vacă! Ș-atuncea am apucat după lucru. Am lucrat atâta ca o marvă. Și pe tot pasul n-am uitat vorba lui Popa. Am lucrat atâta io şi muierea, noi doi, că, în trei ani, am cumpărate 9 lanţă de pământ, ne-am cumpărat 2 cai. Când o bătut duba, că-i bătaie, io lucram la maşină, la un neamţ. Io am câştigat la maşină și secere 30 măji di grâu am prins. Ş-atuncea am luat 2 cai slabi şi am lucrat pământ în parte şi-n arendă. Caii i-am plătit cu o scroafă îngrăşată. Pe ea am cumpărat-o cu lemne târşite din pădure. Ș-atunci, cu caii, am făcut chirie, de mi-am cumpărat porc de clisă. Ș-atunci, am mai făcut chirie, de-am mai cumpărat un cal. Ș-atunci i-am vândut pe toţi trei. Ș-atunce, am cumpărat doi buni, mai mari. Ș-atunci, din ăștia doi, am cumpărat pământ, Și am făcut iară cai, din

grâu. Și când o fost în primăvară, iar am avut cai buni. Atunci am rămas cătană în bătaie. Ş-atunci am făcut filmenţig (rugământ la unguri), ca să rămân acasă. Atuncea am luat, în parte, de la spăhie, pământ, ca să rămân acasă. Și mai aveam din pustă, de la un neamţ, 20 de lanţ(uri), tot în parte. Și am avut în arendă, de la comună, de la oameni, de la Gheorghe Lepa Nr. 45 din dolmă, 8 lanţuri. Numai o fost greu, că am avut numai doi cai. Sub mâna mea am avut 60 lanţuri de pământ. Numai o fost tare greu. Ș-atunci, o trebuit să iau doi în credinţă, fără bani. Ș-am arat, cu 4 cai, 42 de lanţuri întro primăvară. Am lucrat cam o lună tot la plug şi la grapă. Ăl mai mult pământ, de la Scurea, de la grof. Când o fost tot arat, semănat, o fost 60 de lanţuri, cu tot laolaltă, cucuruz cu orz, tot. Atunci o trebuit să mă duc la bătaie, c-o rămas Scurea acasă, la rugarea noastră. Ca motiv al meu o fost că am copil, da' n-o luat copilul pământul, numai io. Şi-aşa o trebuit să mă duc la cătane.

Am stat în **Caransebeş** 6 luni, la Școala de cătănie, la învățătură pentru instrucţie. Ș-atunci o fost la secere, am căpătat o carte de la muiere, de acasă, că ce face ea cu toată semănătura. Eu, de necaz, n-am putut să fac şcoală de cătănie. Atunci m-o întrebat majurul că de ce nu pot să fac. Atunci, i-am dat cartea, de-o cetit-o. Atunci, zice către mine: „Fii cuminte, că, după-amiază, te-i duce acasă!", Și am stat la raport, la căpitan, ş am căpătat „urlab" (permis), să vin acasă 30 de zile. Şi când or fost 15, m-or chemat înăuntru, c-o dat telegramă, că le-a fost grabă mare de noi, c-o fost semn de bătaie mare în 1917. Și, când am ajuns acolo, m-or întrebat dacă am acasă untură. Eu am spus că am. Atuncea iară mi-o dat 8 zile „urlab". Și, când m-am dus înapoi, am dus o chilă de

untură, aşa or zis ei, dară n-o plăcut-o. Şi iară am venit, să duc ovăz acolo, şi ovăzul l-or plătit cu 6 creiţari chila. Am dus o jumătate meter (100 de chile meterul), şi mi-or dat 6 coroane. Ş-atunci o stat în porunci că să merem la Galiţia, la bătaie. Ş-atunci dă telegramă după muiere, să vină la mine, că plec la bătaie (aici bătrânul începu să plângă). Ea, când a venit la mine, când o văzut că-s îmbrăcat de marş de dus, o ameţit şi o picat. Noi stam în oraş, la biserică, şi muzica o zis. Era o bandă cătănească. Şi ea, când o văzut, mare năcaz o avut. Ş-atuncea io m-am răspuns că-i muierea lui Pelea. Atuncea dl căpitan mi-o dat voie, să mă duc la ea. Ş-acolo ne-o jurat popa că merem la bătaie, să ţinem cu ţara, pe foc şi pe apă. Şi ea o mers în rând cu mine, lângă cătane. Am dus-o de mână până la ştaţie. Am dus şi povara ei, şi a mea. Eram tare atunci! Ea mi-o adus tot felul de mâncare: pită, clisă, brânză, carne de hoară, fel de fel de mâncare... şi căpitanul o fost om bun, era neamţ şi o lăsat-o de-o mers cu mine până la **Arad**, în stația mare, erau muieri mai multe cu noi şi tare or plâns! Mare năcaz o fost pe ele!

Și ne-o dus în Galiţia. Cătanele or cântat a jele, a cătănie, cu plângere mare. Pe lângă drum erau morți și ruși, şi de-ai noștri. Numai pe cruci s-or cunoscut că care-i. / Acolo, când am ajuns la şcoală, am mers la **Cipar Chichiz**. O trebuit să învăţăm să ne batem cu 4 ruși un om. La puşcă aveam baionetă şi dădeam în majur ori în filor. Ei ţineau ciomag, învăluit în dârză. Conducătorii or fost germani. Comanda germanului o fost şi vorba ungurului.

Acolo, am fost în Lemberg, ne lăsă pe hotar, de am învățat instrucţie. În oraș era tare mândru. O fost mâncare de tot bună cam o lună: carne şi crumpi, mân-

care ungurească, Și atunci, odată s-o tras mâncarea, că o dat pita la nemți. Și noi, în loc, am căpătat 3 crumpi dimineaţa, 3 la amiază şí 3 seara. Si atunci, la **Micolaef**, am stat 6 luni. Acolo era școală mare. Cunoscuţi or fost mulți. Făceam şcoală tot o formă. Nemţii mâncau pită şi noi crumpi cu mâncare. Ei mâncau pita noastă în faţa noastră. După 6 luni, am venit la conced, io cu un ungur de la **Vinga**. El era major, om bun, şi zise să nu ne dăm la români, dacă mergem la bătaie. Tot natul trage la al lui. Şi am venit acasă, cu el, io la mine, şi el la el. Iară la ziua hotărâtă m-am dus.

Acasă, când am ajuns, muierea o vândut marfa cu 8.100 de florinţi (2 cai, 2boi şi o vacă cu viţel). Şi atuncea am cumpărat pământ de la Pătru Marmore. Și când am făcut contractul, l-am pus pe muiere. Atunci o zis muierea că de ce pun pe ea? Eu am zis că mă duc la bătaie, că poate mor, că ea, ca mamă, să împartă la copiii noştri. La feciori să dea pământul acela de la Marmore, şi la fată, ăl de la bătaie. Iară eu am zis: „Nu ştiu ce o fi, mai vin, nu mai vin, că în bătaie plumbii nu caută”[172].

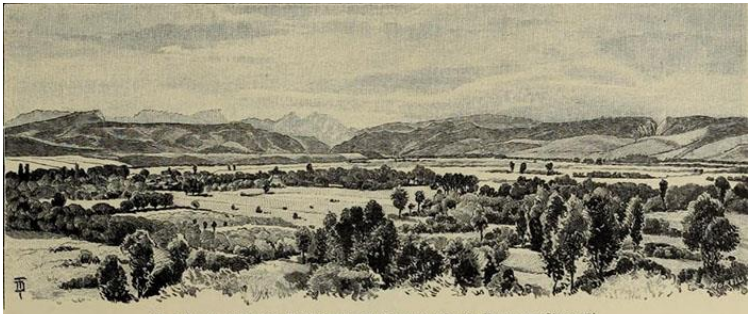

Das Aranyosthal von Gyéres aus, im Hintergrunde die Berge von Torocztó.

[172] *Sociologie Românească*, Anul II, nr. 11-12, Bucureşti 1937, pp. 548-552

FILEA

(**Fyle**, judeţul Cluj, azi **Câmpeniţa**, judeţul Mureş)

1351, mai 9: Magistrul Dezideriu, vicecomitele din Solnocul de afară dă „de ştire că, deoarece Moise fiul lui Ştefan de Filea… a rămas de judecată la două soroace, în pricina cu Petew şi Dominic, fiii lui Petru, fiul lui Solomon, şi anume că în lunea de supă sărbătoarea fericitului mucenic Stanislau (9 mai), cei ce erau datori să răscumpere pomenita moşie **Filea** (**Fyle**, judeţul Cluj, azi **Câmpeniţa**, judeţul Mureş) n-au venit s-o răscumpere”[173].

1351, mai 30: Conventul mănăstirii din Cluj-Mănăştur dă de ştire „că înfăţişându-se însuşi înaintea noastră magistrul Desideriu, vicecomitele din Solnocul din Afară, pe de o parte, iar e de alta chibzuitul bărbat, domnul Vincenţiu arhidiaconul… cu privire la luarea în stăpânire a moşiilor unor oameni puşi în afara legii şi la strângerea unor gloabe, mărturisind că el a lăsat şi în faţa noastră lasă, prin mijlocirea scrisorii de faţă, zisului domn episcop, pentru zece mărci primite de el pe deplin, ca o răscumpărare şi în virtutea megieşiei, moşia numită **Filea**

[173] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 34, pp. 29, 30

a răposatului Miyus, fiul lui Ştefan, ajunsă în mâinile sale în temeiul unor amenzi judecătoreşti”[174]. Scrisoarea este copiată şi întărită din nou, în 3 iunie 1351[175].

1848-1849: „**Cronica evenimentelor** din anii 1848-1849, scrisă de protopopul greco-ortodox Ştefan Branea din comuna **Maierău**… În urma acestuia (întoarcerii delegaţiei românilor de la Viena), ne-am învoit noi, popoarele din **Maerău**, **Idicel**, **Hotmureş**, **Rus**, **Filea**, **Cuejdi**, **Hodac**, **Murăreni** și **Disnăeu**, ba puţini și din **Râpa de jos**, și adunându-ne toți în biserica **Maerăului**, în ziua 29 iunie, am făcut slujbă frumoasă și paradă cu 12 puști, pentru sfânta și mult prețuita slobozenie. A fost gardă naţională, care, în gledă, ne-au pușcat cu un răsunet, în mai multe rânduri, comandată de unul de-ai noștri. Ieșind din biserică, cu steagul național între doi prapori, după dânsele garda naţională, apoi noi, eu Branea, Sovago Josef, Chiril Dumbravă, Paul Stoica, Georgie Sava, Maier Ilisie, îmbrăcaţi toți, norod ca la 5.000 români, între care și unguri, ţigani și jidovi, toți cu pană de stăjer în clop și ram de străjer în mână, am ieșit în luncă. Acolo, am ținut Sfânta sfășțanie, apoi a orat părintele şi tractualul notar Josif Sovago, apoi i-am urmat eu, apoi, în numele a toată iobăgimea românească, am mulțămit lui Dumnezeu, Înaltului Împărat, bunilor domni și ministerului, cărora le-au răsunat strigări din gurile popoarelor: „Să trăiască!“. În urmă, am luat ziua bună de la toți posesorii, în numele foștilor lor iobagi, și am numit locul acela, cu un grai, „Câmpul slobozeniei“! Apoi ne-am dezbrăcat și ne-am

[174] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 38, pp. 32, 33
[175] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 40, pp. 34, 35

pus la masă, ca vreo 2.500, până la 3.000 persoane, şi cu îndestulare am mâncat şi băut, prăznuind „praznicul slobozeniei“. Apoi, după prânz, s-au pornit jocurile românești și chiuituri din vechime rămase, și a fost mare veselie, până seara, apoi s-au despărțit, cu mare dragoste, fără de a fi batăr ceva cârtire între românii noștri. Vie națiа română! / Anul acesta, **1848**, poate fi cel mai însemnat în istorie. Libertatea s-a publicat, însă, pentru români numai pe hârtie şi acolo a rămas, iară o jale de tot schimosită, câte pacoste, câte execuții asupra românilor fără vină nu le poate scrie condeiul, destul că au urmat cele mai groaznice tiranii, la **Şieu mare**, execuție militărească asupra curialiştilor pentru ce nu merg la slujbă, unde cu tiranie au bătut oamenii până şi câte 50 bote. Mai aproape, la **Petelea**, la **Săcal** și **Urisău de sus**, cătănesc brachium groaznic. Tot cugetam doară va fi destul sângele cel nevinovat, vărsat în Mihalţ, pentru slobozenie, ci numai ascultă”[176].

Der Bucsecs, von Rosenau gesehen.

[176] *Ţara Bârsei*, Anul VI, nr. 6, Braşov 1934, p. 554, 555

FILPIŞUL MARE ŞI MIC

(Nogfylpes, Magyar Fülpös, judeţul Mureş)

1357, octombrie 27, Alba Iulia: Capitlul bisericii Transilvaniei dă de ştire că „Toma, fiul lui Mihail, oaspe din **Filpişul Mare** (Nogfylpes, judeţul Mureş), ne-a spus, în chip de întâmpinare că, întrucât Iacob, fiul lui Emeric de **Fărăgău** (Farago, judeţul Mureş), trebuia… să răscumpere de la el jumătate din partea sa din moşia Fărăgău, pentru zece mărci de dinari, bani vechi, sub pedeapsa plăţii îndoite… dar Iacob nu s-a îngrijit să răscumpere pomenita sa parte moşie… a cerut să-i dăm scriesoarea noastră de întâmpinare”[177].

1599, decembrie 1: „Mihai-Vodă îi reînoieşte lui Petru Huszár de Brenhida actul de danie asupra moşiei **Abafalva** (**Apalina**) şi **Magyar Fülpös** (**Filpişul Mare**) din comitatul Turda, **Néma** (**Nima**) din comitatul Cojocna, şi **Alsó Szócs** (**Suciul de Jos**), din comitatul Solnoc interior”[178].

---

[177] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 191, p. 182

[178] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. V, 1596-1599, Bucureşti 1932, p. 295

1599, decembrie 1: „Mihai-Vodă porunceşte notarului cancelariei Paul Koncz să reînnoiască actul de danie al lui Gaspar Bornemisza asupra moşiei sale din satul **Budatelke** (**Budatelec**) şi **Magyar Fülpös** (**Filpişul Mare**) şi să-l introducă în stăpânirea acestora”[179].

1923: „Cine știe despre Zaharie Moldovan din **Filpișul mic**, județul Cojocna, dus la război în 1914 și căzut în prinsoare la ruși, de unde a scris, o dată, din orașul Samara, să facă bunătate și să înștiințeze pe soția sa, care a rămas cu 4 copii, Raveca Moldovan, **Filpișul mic**, poșta Tonci, județul Cojocna”[180].

1896: „În cercul **Tecei** și al **Ormenișului de Cârapie** au păşit, ca candidați de deputați, Dozsa Endre, cu program guvernamental, și Putnoky Domokos, mare proprietar în **Archiud**, cu program opozițional. În 17 noiembrie, Dozsa Endre s-a prezentat în **Cosma**, unde, înaintea alegatorilor de-acolo și jur, și-a dezvoltat programul; de față, dintre românii care se țineau a fi inteligența, nu a fost nimenea, afară de în veci flămândul și nesăturatul preot Ioan Câmpianu, din **Băița**, ținându-se de proverbul: „*bis repetita vallebit*” (Repetat de două ori va fi eficient), pentru că și la alegerea lui Dozsa din aprilie, numai el a luat parte. După ce și-a finit Dozsa vorbirea, preotul Câmpianu i-a gratulat, s-a pus la masă și s-a ospătat toată noaptea cu tocană de capră, a băut și toastat în onoarea eroului zilei.

Contra-candidatul Putnoky, se înțelege de sine, că încă a umblat încoace și încolo spre a se recomanda bună-

---

[179] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. V, 1596-1599, Bucureşti 1932, p. 298

[180] *Unirea Poporului*, Anul V, nr. 6, Blaj 1923, p. 3

voinței alegătorilor. Despre Putnoky se vorbește, că ar fi avut ca corteș un preot român, care, bietul fiind că e de tot simplu, nici nu merită a mânji coloanele stimatului ziar „Gazeta Transilvaniei" cu numele lui. Auziți și vă mirați: Acelui nenorocit și păcătos preot, Putnoky i-a trimis un convocator de al lui, *în limba română* și cu subscrierea *„Comitetul partidei*". Bietul preot a crezut că acel convocator e ieșit de la Comitetul partidului național român din Sibiu și așa el, *bona fide* (cu bunăcredință) în simplicitatea lui, a cugetat că cortesul lui Putnoky încă ajută cauzei noastre naționale. Vedeți, domnule redactor, ce preoți luminați avem noi pe aici! De la noi, de la laici, așteaptă să-i cinstim, dar cum vei putea cinsti pe astfel de nătărăi, care, în viața lor, nu citesc o gazetă românească și sunt mai întunecați decât întunecații?!

În 26 noiembrie, guvernamentalii au adus miliția în **Teaca** și au adunat toți jandarmii din ambele cercuri. În fine, sosi și mult dorita și așteptata zi de 28 noiemvrie, adică ziua alegerii. Din toate părțile alergau cei flămânzi și setoși la **Teaca**, ca să se mai poată, odată, și ei sătura. Dintre românii inteligenți au mers la votare preoții: Ioan Câmpianu din **Băița** „*canis ad vomitum*" (câinele să vomite) *și* cu „*ejusdem furfuris et farinae frater*" (frate din aceeași tărâță și făină), în veci nedespărțitul său soț în crime naționale Ioan Rațiu din **Filpișul mic**. De acesta din urmă nu vă mirați, pentru că „*a bove majore discit arare minor*" (boul cel tânăr învață să are de la boul cel mare), tot ce zice și face preotul Câmpianu, Rațiu ascultă orbește. / Cauza candidatului Dozsa poate că era pierdută, dacă nu se arătau acești „*rari nantes in gurgite vasto*" (înotători rari într-un vast vârtej) sub porta cancelariei din **Teaca**, umbriți de stindardele candidatului Dozsa, unde

bieții păcătoși, galbeni ca ceara și tremurând, așteptau momentul votării și triumfarea cauzei lor, ca așa, în urmă, să poată zice omului sărbătorit: „*In manus tuas Domine commendo spiritum meum*" (În mâinile Tale, Doamne, îmi încredințez duhul), pentru că acești păcătoși naționali publici sunt de ferma credință că un deputat dietal pentru, care vor vota ei, e în stare a-i ferici nu numai în lumea acesta, ci și în cealaltă. / Însă ce să vezi? *„Dum Roma deliberat, Saguntum perit*" (În timp ce Roma deliberează, Saguntum piere). Pe când, în cancelaria **Tecei**, s-au fost început și decurgea votarea pe atunci, în hotelul „Kirscher", tot din Teaca, contra-candidatul Putnoky, cu partida lui, spre cea mai mare bucurie a lui Câmpianu și a soților lui, văzându-se în minoritate, și-a retras candidatura. Astfel, Dozsa, precum în rândul trecut, așa și acum, a ieșit cu aclamare; neavând lipsă de votul lui Câmpianu și soți. Zic soți, pentru că, pe lângă acești doi preoți, a mai fost preotul Lazar Stupineanu din **Fiscut**, cu învățătorul lui. Acestor doi, corespondentul din Câmpie le zice că, la program-discursul lui Dozsa, ținut în B., „erau ca măgarii printre oi"; eu, din contra, aici nu-i pot asemăna cu măgarul oilor, ci mai potrivit doar cu câinii oilor; pentru că numai pe de lături de alegători umblau, spionând că pe partea cărei partide sunt mai mulți, și că oare care va triumfa, ca, în fine, acolo să se alăture și ei și să fie săturați.

Sărace părinte Lazare! Dumneata, care până trăia regretatul Viteazu, și în cauze naționale, ca președintele cercurilor conchema alegătorii la consultări, dumneata erai cel dintâi care te prezentai și, după ce gustai ospitalitatea lui Viteazu, întru atâta te entuziasmai de cauza națională, încât plângeai cu lacrimi soarta românilor, și

iată acum, păcătosule, cum ai degenerat! Îmi vine a crede că și atunci numai pentru mâncare și băutură te prezentai: „*venisti tu huc sine labore, pergas ad locum sine honore”* (Ai venit aici fără muncă, te duci într-un loc fără onoare). / Învățătorul din **Fiscut**, care e miop, scurt-văzător și cu ochii și cu mintea, era legat la fălci, semn, că tocana din **Ormeniș** a fost prea tare pentru măselele lui; și pentru ca să i se vindece fălcile, a venit și în **Teaca**, fiind de ferma credință că aici va căpăta ceva mâncare mai fină și nobilă decât în **Ormeniș**… / Iată, onorat public românesc! Așa stăm noi, pe aici, cu cauza națională”[181].

1925: „Parohia greco-catolică **Filpişul mic** a avut o sărbătoare, a doua zi de sfintele Paști, cum nu a mai văzut această comună. Deşi puţini credincioși, abia 60 familii, ei şi-au pus toate puterile și, sub conducerea harnicului preot Ioan Raţiu, au zidit o biserică frumoasă. Au coborât-o din vârful dialului, unde era, și au zidit una nouă, în mijlocul comunei, în locul cel mai frumos. A doua zi de sfintele Paşti, la orele 8, întreg poporul, români și unguri, ies în capul satului, spre a întâmpina pe împuternicitul Excelenţei Sale, a mitropolitului de la Blaj, în persoana P. O. D. Dionisiu P. Decei, protopop în **Teaca**. La depărtate de 1 km de comună, îl întâmpină călăreţii. În capul satului, bineventează învăţătorul de stat Teodor Cioloca, iar preotul reformat, în numele poporului ce-l păstorește, se alătură cu bucurie la sărbătoarea ce o au azi fraţii români consăteni. Tot poporul, cu protopopul și doamna în frunte, se oprește înaintea bisericii noi, unde-i întâmpină administratorul interimar a **Filpişului mic**, fiu al acestei comune: Ioan Dredeţian, parohul **Socolului**. De

[181] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LIX, nr. 243, Braşov 1896, pp. 3, 4

aici, 5 preoţi şi 2 lectori, cu întreg poporul şi cărturarii, se îndreaptă către biserica veche, de la care luându-şi adio, administratorul paroh interimar ridică Sfânta Cuminecătură și o duce în biserica nouă. Aici se face sfinţirea apei, se binecuvântă clopotul nou adus și cel vechi, precum și clopoţelul de la clopotniţa romano-catolică. / Biserica tixită de popor din **Filpiș** și satele vecine, admirând hărnicia acestui popor mic la număr, dar mare la credință şi la fapte.

Predică, pe înțelesul tuturor, protopopul tractual, Dionisiu P. Decei. E ascultat de toţi şi lacrimi varsă poporul la vorbele lui. După priceasnă, ia cuvântul fostul paroh al acestei parohii, Ioan Raţiu, sub care s-a edificat biserica, şi își ia adio de la aceia pe care, 38 de ani, i-a păstorit, acum fiind paroh în **Filpișul mare**. / Poporenilor, tineri şi bătrâni, le pare rău din sufletul lor că se depărtează părintele Raţiu de la ei, se mângâie însă cu faptul că, fiind aproape de ei, aleargă, cu toată ocaziunea, iară la ei și îi mângâie, și îi sfătuieşte, ca şi când era între ei. / Administratorul parohial interimar, Ioan Dredeţian, mulțămește tuturor care, prin colecte, i-au ajutat pe aceşti oameni să-și ridice locul de închinare în care se află azi. În special, mulțămește dlui conte (grof) Arthur Teleki din **Tonciu**, din a cărui dărnicie şi-au putut românii greco-catolici ridica biserica pe acest loc frumos. Domnia sa a cinstit această grădină, ca loc de zidire a bisericii greco-catolice române. Mai mult, dl conte a mai cinstit bisericii și material lemnos, care, cu grădină, cu tot, se preţuieşte în 50-60.000 lei. Publicul, când s-au spus toate acestea, erumpe în „Să trăiască!”. Ca binefăcător al acestei biserici, dl conte a luat parte la sfințirea bisericii.

După terminarea sfintei slujbe, poporul se împrăștie la ale sale, iar cărturarii, în frunte cu dl protopop și doamna, precum și dl conte Arthur Teleki, iau masa la școală. Aici, voie bună și profunde mulțămiri Excelenței Sale, prea bunului nostru mitropolit, pentru cuvintele de părintească grijă și îmbărbătare, trimise acestei parohii, prin protopopul tractual, care începe șirul toastelor în onoarea Exelenței Sale. Aici a vorbit și dl conte Teleki, pentru buna înțelege între românii și ungurii din această comună, promițând că, dacă aceasta o va vedea și de aci înainte, el nu va înceta a fi tot ce a fost pentru această comună. / După masă, se face vecernia cu mare pompă. După vecernie se predă teatru şi cânt, cu tineretul din **Filpișul mic**. Merită să fie amintit zelul și însuflețirea învățătorului Teodor Cioloca, care a învăţat așa de bine şi frumos tineretul, de ne-a pricinuit atâta plăcere în acea seară”[182].

1934: „Ioan Raţiu, paroh român unit în **Filpișul-Mare**, a încetat din viață, în ziua de 25 octomvrie 1934, ora 22, în anul al 77-lea al vieții şi al 48-lea al preoției sale. Rămășițele pământeşti se vor așeza, spre vecinică odihnă, în ziua de 28 octomvrie 1934, ora 13, în cimitirul bisericii unite din **Filpișul-Mare**. Îl deplâng soţia, cele două fiice, numeroși nepoţi, nepoate şi rude. Fie-i țărâna ușoară!”[183].

[182] *Unirea Poporului*, Anul VII, nr. 23, Blaj 1925, p. 4
[183] *Unirea Poporului*, Anul XVI, nr. 44, Blaj 1934, p. 6

FIRMINIŞ

(Fermenes, judeţul Sălaj)

1358, mai 8, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur dă de ştire că, înfăţişându-se „Gheorghe, fiul lui Mihail de **Firminiş** (Fermenes, judeţul Sălaj), ne-a spus, făcând întâmpinare, că Mihail, fiul lui Andrei tot de Firminiş, are o parte în moşia Firminiş: şi temându-se ca nu cumva partea sa să fie încălcată în vreun loc de către pomenitul Mihai, el opreşte şi împiedică pe pomenitul Mihai de la încălcarea şi de la stăpânirea părţii sale din moşia Firminiş, aflătoare în comitatul Solnocul Dinafară”[184].

1925: „Înaltul Păstor, Preasfinţitul Părinte Iuliu, episcopul **Gherlei**,, vizitând ținutul Jibăului, a ajuns în comunele **Cucea** şi **Poptelec**, unde a avut o primire dintre celea mai înălțătoare, iar seara, târziu, în aceeaș zi, a sosit în parohia **Firminiş**. / Aici, lângă poarta triumfală din capătul satului, e salutat, cu o preafrumoasă și poetică vorbire, de studentul în drept Eugen Rusu, apoi petrecut de parohieni până la biserică, purtând aceştia în mâini lumânări aprinse și cântând cu toţii, de-a lungul satului,

[184] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 270, pp. 272, 273

cântări de slăvire și laudă lui Dumnezeu. Umbrele nopţii sunt sfâşiate de sutele de licăriri ale făcliilor; cântările sfinte răsună armonios în pacea adâncă; lungul şirag al credincioșilor se îndreaptă cu evlavie pătrunzătoare spre sfântul lăcaș al Domnului. Cu adevărat părea că ai în fața ochilor icoana zguduitoare a creştinilor de demult, care se apropie. cu procesiune sfântă de dumnezeieștile lor altare, din catacombele păzite de întunerecul nopții ocrotitoare După cuvântarea parohului local, în fața bisericii, Arhiereul intră la altar, mângâiat şi plăcut atins de frumusețea bisericii, luminată de mulțimea făcliilor, care a fost zugrăvită, de curând, în stil bizantin și românesc, de către distinsul pictor academic din Blaj, Antoniu W. Zeiler. Cheltuiala au dat-o bravii creştini din loc: Gheorghe Chende a lui Ștefan, cu soția sa Victoria, născută Ardeleanu, și Gheorghe Chende a lui Ioanăş, cu soţia sa Aurelia, născută Mărian. Simpaticul artist de la Blaj, care e frate italian, născut la Triest, şi român azi, ca blăjan ce este de mulţi ani, a lucrat cu atâta râvnă și artă, încât toți care i-au văzut munca din biserica noastră, ori de aiurea, au rămas încântaţi de dânsa. Parohienii din **Firminiş** i-au adus cele mai călduroase mulțumiri. / A doua zi, liturghia, slujită de Preasfinţitul, a fost înălțătoare în cea mai mare măsură. Poporul din **Firminiş** nu are să uite niciodată acest praznic rar. Predica Marelui Păstor a cucerit toate inimile. După slujba dumnezeiască, făcându-se recepţiile obişnuite, Preasfinţia Sa, primind delegația poporului credincios, răsplătește meritele Părintelui Ioan Rusu, parohul local, cu titlul de protopop onorar”[185].

[185] *Unirea Poporului*, Anul VII, nr. 40, Blaj 1925, p. 1

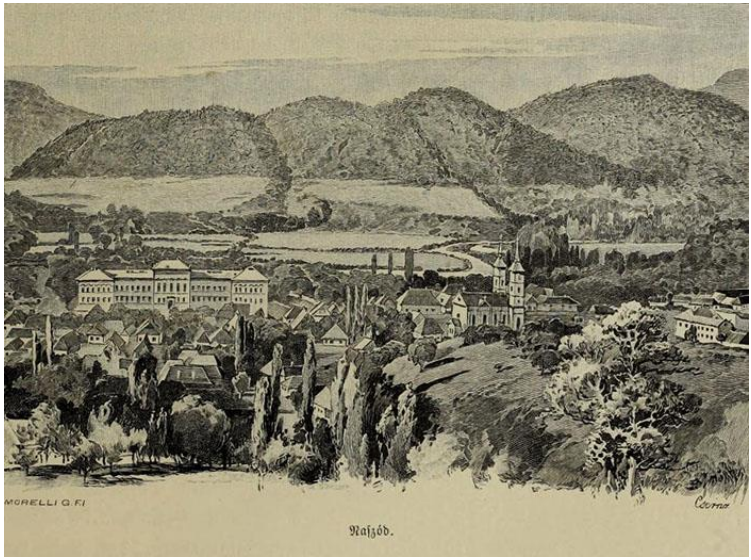

FISCUT

vezi **SĂLCUŢA**, judeţul Bistriţa-Năsăud.

FIZEŞ

(comuna Băiţa, judeţul Hunedoara)

1576, noiembrie 3: „Raportul trimişilor Gaspar More şi Petru Naláczi, către Cristofor Báthory, despre felul cum au introdus pe cele două surori More Katalin şi Anna în stăpânirea moşiilor lor din **Pâclişa** şi aiurea din comitatul Hunedoara”[186]:

„Să știi, Măria Ta, că, în ziua tuturor sfinților, joi, ne-a adus Cătălina More, văduva lui Petru Brázovai, și Ana More, soția lui Nicolae Boldogfalvi, porunca de introducere, în care poruncești Măria Ta ca noi să le introducem pe dânsele în **Pâclișa**, **Cârnești**, **Grădiște**, **Breazova**, **Poieni**, **Galați** și **Fizeș**, care le-au fost în pașnică stăpânire. Din care pricină, noi, cu supunere, luarăm acea poruncă de introducere a Măriei Tale și, în ziua scrisă în ea, am mers la **Pâclișa**, și, fiind cu noi megieșul și vecinul Ion Totesdi, și nemeș din **Râu-bărbat**, Mihailă Nagy din **Toteșdi**, și norod din vecini, iobagii lui Petru Brázovai, Iacob Bogdaneasă și Opra, fiul lui Stănilă; a doua zi, vinerea, merserăm la **Cârnești** și, chemarăm pe

[186] Veress, Andrei, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei şi Ţării Româneşti*, vol. II, 1573-1584, Bucureşti 1930, p. 117

Ștefan Krana Cârnețeanul și pe Iovan Karlota, așijderea iobagi de-ai lui Petru Brázovai. În aceeași zi, merserăm de acolo la **Grădiște** și chemarăm pe iobagii lui Ion Szerecsen (Sărăcin – n. n.), pe Dumitru Popa și pe Lațcu Hrană. În aceeași zi, merserăm de acolo la **Breazova** și chemarăm acolo pe Lațcu Ștefan, iobagul văduvei lui Mihail Roman, și pe Ștefan Krana, iobagul lui Petru Brázovai. În aceeași zi merserăm, de acolo, la **Poieni** și chemarăm pe Petru Dimetrasa și pe Mihail Pej, iobagii lui Mihail PesténYi. După aceea, în a treia zi, sâmbătă, merserăm la **Fizeș** și chemarăm acolo pe Crăciun Boțea, iobagul lui Mihail Pej, și pe Mihonya Duma, iobagul lui Petru Buda. În aceeași zi, merserăm de acolo la **Galați** și chemarăm pe Iancu Hernye și pe Petru Buda, care sunt nemeși și noi, a treia zi fiind în moșia sus numită, nimeni nu ne-a împiedecat. După aceea, cetind noi inșilor mai susnumiți porunca Măriei Tale, am înțeles că pe noi nu ne-a împiedecat nimeni. Pentru aceea, noi am lăsat ca moșia să o stăpânească în pace Cătălină More și Ana More, ceea ce noi am scris Măriei Tale, după credința noastră. Dumnezeu să țină pe Măria Ta în bună sănătate”[187].

1895: „În 13 martie nou, s-a ţinut în **Lugoș** şedinţa extraordinară a Congregaţiunii comitatului Caraş-Severin… / Urmează o o interpelare a dlui Coriolan Brediceanu, în afacerea steaguriloră tricolore române din **Reşiţa**. Steagurile acestea au fost aşezate în sala de petrecere, ca decorațiune. Pe ce bază, dară, se ridică acuză contra aranjatorilor? Ce fel de egalitate a cetăţenilor este aceasta? Nu poţi înţelege această dureroasă faptă altcum,

[187] Ibidem, pp. 118, 119

decât că organele administraţiunii se agaţă, fără nici o bază legală, de simțământul naţional al românilor și că acele organe oficioase agită poporul român în contra lori și a maghiarilor prin astfel de apucături provocatoare. / Dl Brediceanu spune, apoi, că solgăbirăul din **Bocşa** a sistat instruirea şi funcţionarea corurilor bisericeşti din **Bocșa-română** şi **Fizeş**. Acesta este un act de agitațiune a organelor administrative contra românilor, sub firma unui scop maghiar. Unde o să ducă toate acestea? Afirmarea drepturilor noastre, prin noi, se priveşte ca o crimă de agitațiune şi pe ai noștri îi închid, iar actele de violență ale autorităților publice sunt lăudate ca acte patriotice. / Vice-șpanul răspunse că are cunoştință de afacerea steagurilor din **Reşiţa**, dar crede că pretorul a procedat corect. Ce privește **corurile bisericeşti**, reprobă procedarea pretorului și în acest înțeles va dispune”[188].

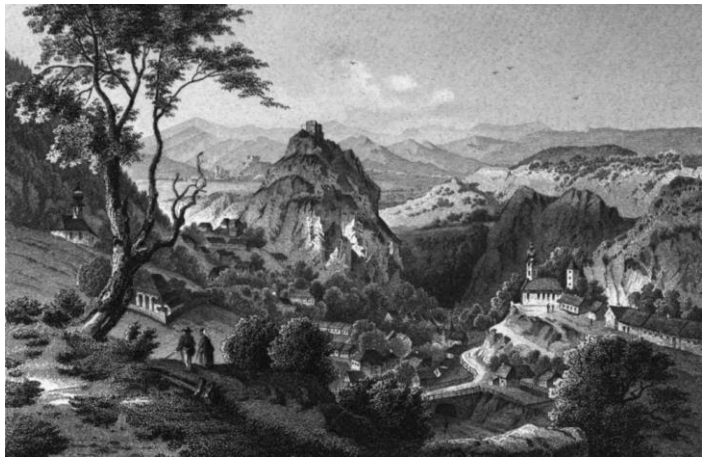

[188] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LVIII, nr. 50, Braşov 1895, p. 2

FIZEŞU GHERLI

(Fizeş, Fyzes, azi **Fizeşu Gherli**, judeţul Cluj)

1357, mai 23, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur înştiinţează pe voievodul Andrei că, după întoarcerea trimişilor la moşia **Măhal** (Mohal, judeţul Cluj), adică Ioan, fiul lui Dumitru de **Galaţi** (Galaz, azi **Galaţii Bistriţei**, judeţul Bistiţa-Năsăud), trimisul regal şi călugărul Ioan „ei, în joia de după a cincisprezecea zi de la sărbătoarea fericitului mucenic Gheorghe (11 mai), au chemat pe toţi vecinii şi megieşii şi, de faţă cu aceştia, au hotărnicit-o după adevăratele şi vechile ei hotare, apoi au dat-o magistrului Nicolae zis Wos… / Iar semnele de hotar purced astfel: de la hotarul moşiei **Sântioana** (Scebthyuan, Zenthiuan, judeţul Cluj) chemată adică **Byham** (lângă Sânmartin, judeţul Cluj), pe lângă pârâul Lacul Cerbilor, este o movilă de hotar; iar din acest pârâu, o jumătate ţine de moşia Măhal, iar cealaltă de satul numit **Fizeş** (Fyzes, **Fizeşu Gherli**, judeţul Cluj). De aici au mers la răsărit, la un alt pârâu, care se varsă în pârâul Lacul Cerbilor, din care o jumătate ţine de moşia **Oşorhel** (Wasarhel, azi **Târguşor**, judeţul Cluj), cealaltă de Măhal; apoi s-au dus spre răsărit, pe lângă acelaşi pârâu, spre moşia **Diviciori** (Deuecher, Deuecher Superior, **Diviciorii Mari**, judeţul Cluj), adică a lui Petru, fostul voievod al

Transilvaniei, şi, de aici, înaintând de la acel pârâu spre miazăzi, la un deal numit Creasta şi acolo au aflat două semne vechi de hotar, din care unul ţine de moşia Diviciori, iar celălalt de Măhal; de aici, au ajuns deasupra acelei Creste şi acolo au aflat două semne de hotar vechi; de acolo, mergând pe aceiaşi Creastă, au aflat două movile de hotar vechi, înşirate una lângă alta şi apoi s-au dus către netezişul acelei Creste, spre miazăzi, şi, pe netezişul acelei Creste, au aflat patru semne de hotar vechi, din care unul desparte moşia **Ghiolţ** (Geuch, înglobat în **Ţaga**, judeţul Cluj), altul moşia **Bonţ** (Nyres, judeţul Cluj), al treilea moşia Diviciori, iar al patrulea moşia Măhal; de aici au mers spre apus şi, în jurul acelei Creste, au aflat două semne de hotar vechi şi, înaintând mai departe, pe acea Creastă, au recunoscut alte două semne de hotar vechi, iar de acolo, pornind mai departe, au aflat o veche movilă de hotar şi acest semn deosebeşte şi desparte moşiile Sântioana, Măhal şi Ghiolţ, şi aşa se sfârşesc semnele de hotar ale moşiei Măhal"[189].

1370, aprilie 15, Alba Iulia: Regele Ludovic îl recompensează pe „Ștefan diacul, fiul lui Ștefan, notarul conventului din Cluj-Mănăştur… şi mai cu seamă la rugămintea și mijlocirea cinstitului bărbat domnul Ioan, prepozitul capitlului bisericii Transilvaniei, hărăzindu-i nobilei soţii a acelui diac Stefan numită doamna Elizabeta, anume fiica răposatului Kalach, fiul lui Oliver de Sentmarton, săvârşit din viaţă fără moştenitor de parte bărbătească, din îngăduinţa noastră să fie urmaşă, cu drept deplin, întocmai ca un moştenitor adevărat şi un fiu legiuit al sus-pomenitului Kalach, în toate moşiile tatălui

[189] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 152, pp. 140-142

ei, sus-zisul Kalach, fiul lui Oliver, precum şi în părţile de moşii, în moştenirile părinteşti, oriunde s-ar afla, şi îndeosebi în moşiile sale numite **Sentmarton** (dispărut, lângă **Dragu**, judeţul Sălaj), **Myko** (dispărut, lângă Dragu, judeţul Sălaj), **Zyly** (dispărut, lângă **Dragu**, judeţul Sălaj), **Koachkut** (dispărut, lângă **Dragu**, judeţul Sălaj), **Sânpetru** (Sinpetr, Zenthpetur, Sentpeter, azi **Sânpetru Almaşului**, judeţul Sălaj), **Fizeş** (Fizeş, Fyzes, azi **Fizeşu Gherli**, judeţul Cluj), **Călacea** (Kalacha, judeţul Sălaj), **Popteleac** (Gyreukuth, Poptelke, judeţul Sălaj), cu alt nume Gÿrewkuth, **Bankodthelk** (dispărut, judeţul Sălaj) şi **Ambrus** (dispărut, judeţul Sălaj), aflătoare în comitatul Dăbâca, şi în cele ce ţin de aceste moşii”[190].

1900: „Despărţământul Dârgea al „Reuniunii învăţătorilor români” din arhidieceza română greco-catolică, și-a ţinut adunarea de toamnă din ist an în comuna **Cernuc**, la 27 octombrie... / Adunându-ne în şcoală, se încredinţează membrii Vasile Dumitraş şi Iosip Pop să învite la pe dl Bela Simó, inspector şcolar regal al comitatului Solnoc-Dăbâca, venit acolo din incidentul acestei adunări. Dl inspector se prezintă la adunare, însoţit de domnii Pataki, medic Szarvadi, protopretor, Béldi, notar cercual, și Colceriu, subnotar cercual. Ocupându-şi aceşti oaspeţi locul, P. O. domnul protopop ţine cuvântul de deschidere şi, după ce salută adunarea, o declară de deschisă. Se constată că, dintre învăţători, sunt prezenţi 14, absenţi 5. Mai erau de faţă, la adunare, domnii Ilie Șerban, preot în **Fizeş** şi notar tractual, I. Deac, preot în **Recea-Cristur**, Vasile Sestraş, preot în **Cernuc**, D. H.

[190] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 492, pp. 741, 742

Coştea, preot în **Chendrea**, şi dl Costea, învăţător în **Şolomon**"[191].

[191] *Gazeta Transilvaniei*, Anul LXIII, nr. 240, Braşov 1900, p. 4

FLOREŞTI

(Feneş, Fenes, azi **Floreşti**, judeţul Cluj)

1357, decembrie 19, Oradea: Capitlul bisericii din Oradea raportează regelui Ludovic despre hotarnica moşiei **Căpuş** (Kapus, azi **Căpuşu**, judeţul Cluj) şi a locurilor care ţin de ea, a episcopului bisericii Transilvaniei Dominic, făcută de trimisul regal Blasiu de **Rediu** (Reudh, judeţul Cluj) şi de Turul, slujitorul bisericii din Oradea, „după ce au chemat pe toţi vecinii şi megieşii ei, aduşi acolo de Ioan, fiul lui Luca, castelanul domnului episcop din **Feneş** (Feneş, Fenes, azi **Floreşti**, judeţul Cluj), şi de Mihail cel Mare, slujbaşul domnului episcop din **Gilău** (Gyalo, judeţul Cluj)… / Mersul hotarelor acelei moșii începe din partea de miazăzi, la locul numit Dealul Cortului, și merge până la capătul satului numit **Zamartelek** (dispărut, lângă Dumbrava, judeţul Cluj). De acolo, el se urcă la o creastă, pe care se află o movilă de hotar; de acolo, el se coboară pe lângă un drum mare și, în partea stângă, este un semn de hotar de legătură. De acolo, mersul hotarelor trece râul Valea Căpușului și, acolo, este un semn de hotar de legătură și se îndreaptă spre semnul de hotar Stânca Păpurișului, unde sunt două movile de hotar; de acolo, se coboară la Făgetul lui Paznan, în satul numit **Inucu** (judeţul Cluj), și la împreunarea a

două râuri, în livada lui Andrei, fiul lui Hete, este o movilă de hotar; de acolo, se urcă spre miazăzi, înspre **Aghireș** (Egeres, Egrespataka, azi **Aghireşu**, judeţul Cluj), și ajunge la trei stejari; de aici, ajunge la un semn de hotar, făcut din piatră, și acolo se sfârșesc semnele de hotar ale sus-zisei moșii”[192].

1362, decembrie 8, Mănăştur: „Petru, vicevoievodul Transilvaniei, nobililor bărbaţi, juzilor nobililor din comitatul Dăbâca, prietenilor săi vrednici de cinstire, sănătate şi cinste. / Ni se spune nouă, în numele domnului abate din Cluj-Mănăştur şi al conventului său de acolo, că sus-zisul Hench, judele din **Feneş** (Feneş, Fenes, azi **Floreşti**, judeţul Cluj), împreună cu întreaga obşte de acolo, şi Andrei, morarul din **Cluj**, împreună cu nişte prieteni şi rude de ale lor, năvălind cu silnicie şi cu putere, în lunea de curând trecută (5 decembrie), asupra mănăstirii, împotriva libertăţii zisei biserici, au distrus acel claustru sau mănăstire şi uşile casei şi sălii de mâncare a acelui domn abate, şi, după ce au scos din acea mănăstire pe un om, adică pe Pavel, fiul lui Chuey, nobil de **Suceag** (Suchack, Scuchak, Zuchak, azi **Suceagu**, judeţul Cluj), i-au tăiat capul, fără nici un drept, spre paguba şi dauna sus-zisei biserici. / Drept aceea, prin scrisoarea de faţă, cerem cu cinste prieteniei voastre şi, totodată, din împuternicirea voievodului, vă punem în vedere şi vă poruncim cu tărie, ca unul dintre voi, dacă ar lipsi sau ar fi împiedicat celălalt, să meargă şi să cerceteze şi să afle, de la toţi de la care se cuvine şi se cade, întreg adevărul cu privire la cele de mai sus. Şi după aceea, să ne răspundeţi în scrie-soarea

[192] AȘCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 204, pp. 202-204

voastră, după cum veţi fi aflat, de acolo, adevărul, cu privire la cele de mai sus”[193].

1362, decembrie 13: „Nobilului şi cinstitului bărbat Petru, vicevoievodul Transilvaniei, domnului său preavrednic de cinstire, Ioan, fiul lui Inok, nobil de Chidea şi jude al nobililor din comitatul Dăbîca, plecată slujbă.

Am primit cu cinstea cuvenită scrisoarea nobleţei voastre cu acest cuprins: (*Urmează actul lui Petru, vicevoievodul Transilvaniei, din 8 decembrie 1362, nr. 238*). Şi cu toate că soţul meu Ioan, fiul lui Dumitru, adică celălalt jude al nobililor din sus-zisul comitat Dăbâca, a părăsit, cu voia lui Dumnezeu, această lume, totuşi eu, dorind a da ascultare, după cum sunt dator, cererilor şi poruncilor nobleţei voastre, am mers însumi la sus-zisa moşie, numită Cluj-Mănăştur (Clusmonustra) şi acolo – martor mi-e Dumnezeu – am văzut cu ochii mei uşile casei şi sălii de mâncare a acelui domn abate, sparte şi nimicite de pomeniţii oaspeţi şi locuitori şi de soţii lor din **Feneş** (azi **Floreşti**, judeţul Cluj) şi din Cluj (Clusuar), şi pe pomenitul Pavel, fiul lui Chuey, zăcând grămadă, ucis şi omorât de aceia în chip jalnic. Şi apoi, de la nobili şi nenobili şi de la alţi oameni de rând, aflători de jur împrejur în acei ţinut, de la care se cuvine şi se cade, am aflat cu privire la cele de mai sus acest adevăr: că acei locuitori şi oaspeţi, adică Henchman, Herman cel mic, Good, Gheorghe Bărbosul, Berbencer, Nicolae zis Nulas, Ioan Albul, împreună cu rudele, prietenii şi mulţi alţi **soţi ai acestora din Feneş**, uniţi cu ei, de asemenea Andrei morarul, Nicolae blănarul, împreună cu fiii săi, Martin

[193] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica*, 1361-1365, vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 138, p. 114

decoratorul, Laurenţiu Sebul din cetate, Petru zis Pancyl, Albert, fiul lui Herric, Mihail fiul lui Heltuin, cu fraţii săi, de asemenea fiul lui Cristilin, fiii lui Ioan blănarul, Iacob berarul, Herman croitorul, Hann zis Pomar, Ioan zis Nerges, Petru zis Kostremp, Anton, fiul lui Nicolae, şi Anton, fiul lui..., Ioan cel şchiop, slujitorul comitelui Ioan de **Cluj**, de asemenea cu toate rudele, prietenii şi soţii, o mare mulţime de ai lor, îmbrăcaţi în zale, platoşe, coifuri, mănuşi de fier, înarmaţi ca nişte cavaleri cu suliţe, iar alţii dintre ei cu lăncii, cu scuturi şi cu felurite alte arme, în ziua şi sorocul mai sus-însemnat au năvălit cu o răutate precugetată, cu de la sine putere şi cu mare îndrăzneală asupra pomenitei mănăstiri sau claustru, spărgând uşile casei şi sălii de mâncare a numitului domn abate şi, scoţând din acel claustru pe sus-zisul Pavel, fiul lui Chuey, i-au tăiat capul fără nici o judecată şi cu totul pe nedrept, spre paguba şi primejduirea pomenitei biserici a Fericitei Fecioare Maria”[194].

1592, august 22, Alfonso sau Alonţo Carrillo: „La **Feneş**, lângă Cluj, care aparţine cardinalului Báthory şi unde se încuibase un pseudo-episcop calvin, reverendisimul Attilio l-a introdus ca paroh pe Valentin Lado”[195].

1629, David Frölich: „Vinul transilvan, care se face din belşug, este mai bun decât vinul românesc, francez, „marchez” (de pe Rin), austriac, morav, dar mai prejos de cel roman şi unguresc: conţine mai mult tartru şi este mai sulfuros, şi din această pricină provoacă artrită la mâini şi la picioare. Vinuri mai sănătoase şi mai tari se

[194] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica*, 1361-1365, vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 139, pp. 115, 116

[195] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, III, Bucureşti 1971, p. 319

fac la **Alba Iulia**, **Deva**, **Aiud**, **Biertan**, **Feneş** şi **Mediaş**"[196].

1887: „7 ianuarie. Someşul a ieşit din albie lângă **Feneş**. Aici, la Cluj, nu e pericol"[197].

1926: „**Hodăcenii**, pentru năpăstuiţii din comunele **Lona**, **Floreşti** și **Vlaha**, din judeţul Clujului. / Cetitorii noştri îşi aduc aminte de celea scrise despre groaznica pustiire, pe care au făcut-o apele revărsate în comunele **Lona**, **Floreşti** (Feneşul săsesc) şi **Vlaha**, din judeţul Clujului. Zeci şi sute de familii au rămas atunci pieritoare de foame pe drumuri, fără casă, fără masă, cu gospodăriile măturate de vârtejuri şi de valuri. Strigătele de deznădejde ale acestor creştini au răzbătut în întreagă ţara şi au pătruns toate inimile. Ajutoarele milostive n-au întârziat, însă pustiirea a fost atât de mare, încât banii dăruiţi de judeţ şi de guvern n-au putut acoperi toate lipsurile bieţilor năpăstuiţi. / Sau pornit, atunci, colecte şi din partea creştinilor singuratici, ca să se aline, măcar în parte, nenorocirea fraţilor noştri bătuţi de mâna sorții. O asemenea colectă frumoasă a sosit şi la redacţia gazetei noastre, căreia, cu cea mai mare plăcere, îi dăm glas aici, la gazetă, lăudând pe cei care au făcut-o şi mulţumindu-le în numele celor ajunşi în necaz. Bunul Dumnezeu nu va uita fapta bună şi va răsplăti însutit pe cei care au pornit-o şi au făcut-o!

Colecta de care vorbim ne-a venit din comuna **Hodac**, judeţul Mureş, sat de oameni vrednici, care au fost totdeauna săritori la durerile de-aproapelui. Bravii hodăceni, mişcaţi de celea scrise de noi despre potopul

---

[196] AŞSP, *Călători străini despre Ţările Române*, V, Bucureşti 1973, p. 46

[197] *Gazeta Transilvaniei*, Anul L, nr. 286, Braşov 1887, p. 3

din **Lona**, **Floreşti** şi **Vlaha**, ne-au trimis 1.400 lei, însoţiţi de această scrisoare duioasă, pe care o tipărim întreagă, ca să fie pildă şi altor comune, în asemenea împrejurări: / „**Glasul frăţesc al Hodăcenilor**. Onorată Redacţie! Citind în „Unirea Poporului" din Blaj despre dezastrul pe care l-au suferit comunele **Lona**, **Floreşti** şi **Vlaha**, prin potopul ce s-a vărsat asupra bieţilor şi nefericiţilor locuitori, din îndemn curat creştinesc şi românesc, nerugaţi de nimenea, ne-am hotărât a face şi noi o mică colectă, un mic obol pentru alinarea suferinţelor ceau îndurat fraţii noştri tocmai în acest timp, când fiecare gospodar aştepta secerişul, roada muncii sale, când fiecare îşi ridica ochii spre ceri, în semn de rugăminte către Tatăl bunătăţilor, spre a le cruța avutul, pâinea de toate zilele, care se arăta din belşug… / Pentru încurajarea celor încercaţi şi năpăstuiţi şi în nădejdea că şi alţii vor auzi glasul de durere al celor nefericiţi, am făcut mica colectă în comuna noastră, **Hodac**, adunând din partea celor cu inima creştină suma de 1.400 lei, pe care vă rugăm să-o citaţi în preţuita foaie „Unirea Poporului", trimițând totodată şi suma adunată la destinaţia ei. / Am rămas ai dumneavoastră, cu toată dragostea, / Hodac, la 14 iulie 1926, / Dumitru Frandeş, comerciant.

Numele donatorilor. Dumitru Frandeş, comerciant, 60 lei; / Ioan Şiandor, tâmplar, 40; / Fărcaş Florea I. Simion, 10; / Petra Ilie I. Șiandor, 10, / Zaharie Butilcă, 10, / Flore Fărcaş, comerciant, 30, / Vasilie Feier, 10, / Gheorghe Vass, 10, / Feier Man Neculae, 10, / văduva Dârloman Ioana, 10, / Ioan Popp I. Dumitru Smarandii, 15, / Asan Lupu, cantor, 20, / Danil Costin, 20, / Ioan Frandeş, 15, / Alexandru Harşa, 10, / Farcaş Dumitru, 10, / Feier Ioan, 10.

Neculae Man a Florii, 10, / Aron Nafrali, 10, / Gligore Fărcaş, comerciant 20, / Florea Man I. Ioan, 20, / văduva Rafila Fărcaş, 10, / văduva Nastasia Fărcaş, 10, / Ioan Fărcaş, 10, / Flore Fărcaș I. Zarie Florescu, 15, / Florian Frandeş a Onului, 10, / Vasile Moldovan, 5, / Ioan Fărcaş I. Dumitru, 10, / Iuliu R., 5, / Florea Fărcaş, 20, / Vasile Fărcaş, 20, / Vasile Fărcaş a lui Ioan, 10, / Dumitru Fărcaş I. Toader, 10, / Fărcaş I., 10, / Frandeş Dumitru, bani 5, / Popp Vasilie I. Simion, 20, / Vasile Man a lui N., 10, / Neculae Man, 10, / văduva Nastase Popp, 10, / Dumitru Feier I. Ioan 10, / Fărcaş Simion I. Dumitru, 10, / Fărcaş Petrea a Tomii, 10.

Man Florea, 10, / Ioan Fărcaş I. Ion 20, / Dan Zaharie, 10, / Vasilie Frandeş I. Ilie, 20, / Popp Dumitru I. Dumitru, 20, / Frandeş Vasile a Marişchii, 20, / Neculici Neculaie, 20, / Pop Goria I. Obreja, 20, / Botilca Toader a Sandului, 20, / Fărcaş Simion I. Neculaie, 20, / Fărcaş Ioan Săcuiu, 20, / Frandeş Ioan a Marişchii, 20, / Boier Vasilie, 20, / Neculici Aurele, 20, / Iacob Zaharie I. German, 20.

Butilca Dumitru a Floarei, / Butilca Dumitru a Florii lui Ilie, / Iosif Patachi, / Man Dumitru Iagăru, / Dumitru Man a Florii, / Pop Ludovic, / Frandeş Flore I. Dumitru, / Bercovici Mihailă, / Moldovan Ioan a Florii, / Flore Iacob a Siei, / Flore Fărcaş I. Dumitru, / Boboc Niculae a Petrii, / Feier Vasilie I. Dumitru, / Man Ioan a Petrii, / Petru Ioan a Pelaghiei, / Tătar Florian, / Tătar Toader, / Moldovan Dumitru a Florii, fiecare câte 10 lei.

Zaharie Hărşan I. Simion, / Ioan Pop a Gorii, / Florea Motdovan I. Ioan Tomii, / Pop Flore C., / Pop Zaharie I. Ioan, / Man Dumitru I. Nic, / Frandeş Vasilie, curator, / Moldovan Vasilie Ciuta, / Morar Ioan I. Vasile, /

Frandeş Florian I. Dumitru, /Pop Dumitru Ichi, / Cozma Fărcaş, / Man Ilie I. Dumitru, câte 20 lei.

Ioan Fărcaş a Florii, / Fărcaş Zaric I. Dumitru I. Z, / Man Simion I. Ioan, / Pop Leon a Florii, / Pop Flore I. Vasile, / Emil Ternovean, câte 5 lei.

Man Ioan I. Vasilie, 30 lei; /Leon Ternoveanu, 40 lei. / Suma totală: 1.400 lei.

Banii de mai sus au sosit la Administraţia gazetei noastre, în ziua de 17 iulie, şi i-am trimis la Prefectura județului Cluj, spre a fi împărţiţi la cei mai necăjiţi oameni din comunele năpăstuite. Despre trimiterea banilor am înștiințat și pe onoratul Dănilă Sasu, preotul din **Floreşti**, ca să facă stire despre darul bravilor **Hodăceni**"[198].

[198] *Unirea Poporului*, Anul VIII, nr. 31, Blaj 1926, p. 3

FLOREŞTI

(Vireag, Vilagos Berk, Wyragusberk,
azi **Floreşti**, judeţul Bistriţa-Năsăud)

1361, iulie 8, Sântimbru: Vicevoievodul Ioan scrie conventului mănăstirii Mănăştur că i s-a plâns „Ioan, fiul lui Ioan din **Beclean** (Bethlen, judeţul Bistriţa-Năsăud), în numele său şi al fratelui său Grigore, că oamenii sau oaspeţii din **Viţa** (Vice, Vitze, judeţul Bistriţa-Năsăud), ce ţin de cetatea regească **Unguraş** (Baluanus, judeţul Cluj), au arat cu silnicie o foarte mare bucată din pământul lor, ce ţine de moşia **Beudiu** (Beud, judeţul Cluj), şi că ei vor să li se împotrivească prin mijlocirea unei legiuite oprelişti. De aceea, cerem stăruitor să trimiteţi omul vostru de mărturie, în faţa căruia omul nostru Ştefan, fiul lui Beke de **Vireag** (Vilagos Berk, Wyragusberk, azi **Floreşti**, judeţul Bistriţa-Năsăud) sau Ladislau zis Vas de **Sântejude** (Sanctus Egidius, judeţul Cluj) ori, în lipsa celorlalţi, Dumitru de **Luna** (Lonna, azi **Luna de Jos**, judeţul Cluj), să cerceteze şi să-i oprească pe oamenii din Viţa la folosirea în viitor a sus-zisei bucăţi de pământ”[199].

[199] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1361-1365), vol. XII, Bucureşti 1985, doc. 46, pp. 34, 35

FLOREŞTI

(Felţa, Fetanteleke, Ffeuthunteleke,
azi **Floreşti**, judeţul Sibiu)

1367, ianuarie 30: Regele Ludovic dă de ştire că, înfăţişându-se „comitele Iacob, fiul lui Iacob, fiul lui Apa de **Beclean** (Bethlen, judeţul Bistriţa-Năsăud), în numele său, al lui Nicolae, fiul lui Andrei, al lui Ioan, fiul lui Andrei, fiul aceluiaşi Andrei, în numele lui Grigore şi Ioan, fiii lui Ioan, precum şi în numele lui Petru şi Ladislau, fiii lui Ioan, fiul lui Gegus, adică al verilor săi, ne-a arătat o scrisoare deschisă a noastră, însemnată cu pecetea noastră cea mare de dinainte, ce ne-a fost furată, întocmită cu privire la legiuita hotărnicire, ridicare de hotare şi dare în stăpânire făcută pentru ei a unor moşii numite **Mălăncrav** (Almakerek, azi **Mălincrav**, judeţul Sibiu), **Criş** (Keresd, judeţul Mureş), **Beşa** (Beşa, Beese, azi **Stejărenii**, judeţul Mureş), **Felţa** (Felţa, Fetanteleke, Ffeuthunteleke, azi **Floreşti**, judeţul Sibiu), **Roandola** (Radenthal, Rundal, judeţul Sibiu) şi **Noul Săsesc** (Vyfollu, Wyfalu, azi **Nou Săsesc**, judeţul Sibiu), aflătoare în comitatul Alba, rugându-se cu smerenie şi supunere să binevoim a o întări pentru el, pentru pomeniţii săi veri şi rude, precum şi pentru moştenitorii lor, prin atirnarea noii noastre peceti autentice”[200].

---

[200] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 199, pp. 321-323

FOLT

(Folth, judeţul Hunedoara)

1352: Conform unei prime împărţiri de moşii, în anul 1352 (primariam divisionem), menţionată într-un proces din 2 februarie 1418, între pârâşul Clemente de **Folt** şi pârâtul Ioan, fiul lui Dionisie de **Ilia**, sunt menţionate „moşiile **Folt** (**Folth**, judeţul Hunedoara), **Ilia** (**Ilya**, judeţul Hunedoara), **Nădăştia** (**Nadast** inferiori et superiori, judeţul Hunedoara) şi satele apărţinătoare lor: **Gedenfalwa** (lângă Govăjdia), **Tătărăşti** (**Tatarfalva**, judeţul Hunedoara), **Boiu** (**Boaan, Boanfalva**, judeţul Hunedoara), **Gothatea** (**Kuthathya**, judeţul Hunedoara), **Spini** (**Spyn**, judeţul Hunedoara), **Bobâlna** (**Bobolna**, judeţul Hunedoara), **Tewrek** (**Turek,** lângă Geoagiu**,** judeţul Hunedoara), **Almaşul Mare** (**Nagalmas**, judeţul Alba), **Veresneegfalva** (judeţul Hunedoara), **Strei-Săcel** (**Kysfalva**, judeţul Hunedoara) sau **Ohaba Streinului** (**Kysfalwa**, judeţul Hunedoara), **Glod** (judeţul Alba), toate din comitatul Hunedoara”[201].

[201] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 89, p. 101

1357, mai 5, Sântimbru: Vicevoievodul Dominic scrie capitlului bisericii Transilvaniei că i s-a plâns „Iacob, fiul lui Toma de **Rapolt** (Rapolth, azi **Rapoltu Mare**, judeţul Hunedoara), că o moşie, numită **Tămăşasa** (Thamaspathaka, judeţul Hunedoara), aflătoare în comitatul Hunedoara, ce i-a fost dată ca zălog de Nicolae zis Malach şi Grigore, fratele acestuia, s-ar afla în mâinile sale şi că ar vrea, după lege, să intre pe acea moşie ca în dreptul său… / De aceea, trimiteţi spre mărturie omul vostru vrednic de crezare, în faţa căruia, omul nostru, magistrul Gyrk, fiul lui Andrei de **Folt** (Folth, judeţul Hunedoara), sau Petew, fiul lui Tiburţiu de **Băcia** (Bachy, judeţul Hunedoara), ori, în lipsa acestora, Mihail, fiul lui Gyurk de **Chimindia** (Kemend, judeţul Hunedoara), să meargă la moşia Tămăşasa şi, adunând pe toţi vecinii şi megieşii acesteia, să-l pună pe magistrul Iacob în stăpânirea ei”[202].

1935: „**Adunările din Cigmău, Boiu şi Folt**. Partidul național-țărănesc a început să țină o serie de adunări în oraşele mari… Deodată, însă, cu aceste adunări mari am început o serie de alte adunări pe sate, pentru lămurirea poporului de la sate. Astfel, şi în judeţul nostru, s-au ţinut câteva adunări, în ziua de duminică, 26 mai. Cea dintâi adunare s-a ţinut în comuna **Cigmău**, din plasa Geoagiu, la orele 2 d. m., unde dl Dr. Alexandru Herlea, însoţit de dl I. Crăciun şi de fruntaşul nostru Lucaci Iosif din **Folt**, a ţinut o cuvântare, în faţa unei asistenţe foarte numeroase, compusă din ce mai de seamă oameni ai satului, în frunte cu Nicolae Zeic. De asemenea, au vizitat locul istoric al casei marelui poet Ion Budai-Deleanu,

[202] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1356-1360), vol. XI, Bucureşti 1981, doc. 124, pp. 121, 122

proprietatea vrednicului fruntaş Ilieş Petru. / După adunarea din **Cigmău**, la orele 4, s-a ţinut o adunare impunătoare în comuna **Boiu**, la care au participat aproape întreg satul. Şi aici dl Dr. Alexandru Herlea a expus programul partidului nostru şi cauzele plecării dlui Vaida şi Vlad de la matca partidului naţional-ţărănesc. / La orele 6 d. m., a sosit, de la **Orăştie**, dl colonel Vasile Băncescu, care s-a întâlnit cu dl Herlea în comuna **Folt**, unde de asemenea s-a ţinut o impunătoare adunare, vorbind poporului şi expunând programul nostru"[203].

SAXON LADIES OF THE CITY OF HERMENSTADT.

[203] *Solia*, Anul XIV, nr. 6, Orăştie 1935, p. 3

FRATA

(Frata, Magyarfráta, judeţul Cluj)

1355, octombrie 18, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur dă de ştire că, înfăţişându-se „pe de o parte Nicolae şi Emeric, fiii lui Beke, precum şi Ioan zis Vrke, cu scrisori de împuternicire pentru nobila doamnă Barbara şi pentru nobilele fete Clara şi Elisabeta, fiicele lui Toma, fiul lui Matia, iar pe de altă parte magistrul Gal, fiul lui Ioan, fiul lui Both, amândouă părţile au mărturisit că… au rânduit între dânşii această împărţire pe moşia lor de moştenire; părţile au declarat că un drum ce trece prin satul **Frata** (Frata, judeţul Cluj), la **Ţicud** (Cheked, azi **Valea Largă**, judeţul Mureş), a rămas pentru fânaţ magistrului Gal şi pentru fii şi moştenitorii lui; pentru Nicolae şi Gheorghe, fiii lui Ladislau, şi pentru moştenitorii lor, în partea dinspre răsărit, iar cealaltă parte, dinspre **Valea Lacului**, înspre apus, a rămas în partea lui Nicolae şi Emeric, fiii lui Beke, şi a nobilelor fete Clara şi Elisabeta, precum şi a doamnei Barbara, fiicele lui Toma, fiul lui Matia; de asemenea, dreapta jumătate a **Pădurii Păltiniş**, spre partea de apus, a rămas lui Nicolae şi Emeric, precum şi pomenitelor Clara, Elisabeta şi Barbara, iar cealaltă jumătate, în partea dinspre răsărit, adică în partea dinspre satul Frata, a rămas a magistrului Gal, fiul lui Ni-

colae, şi Gheorghe. Apoi părţile au declarat că heleşteul numit **Lacul lui Gerew**, în întregime, şi dreapta jumătate din heleşteul **Lacul lui Silak**, a rămas pomeniţilor Gal, lui Nicolae şi Gheorghe, iar trei heleşteie, ce se află între acestea două, au rămas lui Nicolae, Emeric, doamnei Barbara, Clarei şi Elisabeta"[204].

1369, noiembrie 11, Mănăştur: Conventul mănăstirii Mănăştur raportează vicevoievodului Ioan că a trimis omul de mărturie la „moşia **Frata** (Frata, judeţul Cluj)", unde trimişii „au hotărnicit-o potrivit scrisorii privilegiale… şi, odată hotărnicită, deosebită şi despărţită de moşiile altora, am dat-o în stăpânire lui Andrei, fiul lui Gall, Gheorghe, fiul lui Ladislau, şi Emeric, fiul lui Beke"[205].

1862: În conscripţiunile familiilor nobile române din anul 1862 sunt menţionaţi „**Moga** de Felsó-Kóhér, în comuna Frata, 4 familii.

Tamás de Kesely, în comuna Frata, 2 familii.

Koroján (**Coroian**) de Koroi (Coros), în comuna Frata, 1 familie.

Bogya, în comuna Frata, 1 familie.

Páska de O.-Lapos, în comuna Frata, 6 familii.

Pop de Sajgo, în comuna Frata, 1688, 10 familii.

Dorgó de Marokháza, în comuna Frata, 1670, 1 familie.

---

[204] AŞSP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1351-1355), Vol. X, Bucureşti 1977, doc. 345, pp. 365, 366

[205] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 437, pp. 664-666

Török de Botháza, în comuna Frata, 1664, 3 familii”[206].

1938: „În primăvara acestui an, a fost atacat şi jefuit, acasă la el, bogătaşul Alexandru Baciu din comuna **Frata**. Hoţii au fost trei ciobani, Ion Mărginean, Petre Mărgineanu şi Teodor Florea, dintr-un sat vecin. Aceştia, aflând de la niște săteni din comuna **Frata**, că Alexandru Baciu ar avea mulți bani, ascunşi sub perină, s-au hotărât să-l jefuiască. În noaptea de 22 aprilie, toţi trei au plecat în comuna Frata și au intrat la Alexandru Baciu, cerând să fie găzduiţi peste noapte. Săteanul n-a voit să-i primească pe cei trei ciobani, spunând că odaia lui este prea mică pentru a-i cuprinde pe toţi. În acel moment, ciobanul Ioan Mărginean a ridicat bâta asupra lui, cerând să-i dea toţi banii pe care îl are în casă. Alexandru Baciu s-a împotrivit, însă, şi atunci ciobanul i-a dat mai multe lovituri ca bâta în cap. A luat, apoi, de gât pe soția lui Baciu și i-a cerut să le aducă ea toți banii. Aceasta, speriată, le-a adus, dintr-o odaie vecină, o traistă, în care se aflau 28 mii de lei. Din noaptea aceea, hoţii s-au făcut nevăzuţi şi n-au mai putut fi prinşi până în august. La judecată, în faţa stării lui Alexandru Baciu și a dovezilor aduse, au recunoscut cu toții tâlhăria şi au fost osândiţi la mai mulţi ani de temniţă şi despăgubiri în bani”[207].

[206] Puscariu, I. Cav de, *Date istorice privitoare la familiile nobile române*, Sbiiu 1892, p. 72

[207] *Unirea Poporului*, Anul XX, nr. 44, Blaj 1938, p. 7

FRUMUŞENI

(Schöndorf, judeţul Arad)

1371, iunie 8, Vişegrad: Nicolae de Zeech, judeţe curţii regelui Ludovic al Ungariei, dă de ştire că amâni, până după Sfântul Mihai, pricina dintre „românii Karapch, Vladislav. Nicolae, Vlaicu şi Nicolae, pentru care s-a înfățișat Ioan cel Mare, împotriva lui Ştefan şi Nicolae, fiii lui Pousa de **Frumuşeni** (Schöndorf, judeţul Arad), şi a doamnei Ursula, fiica lui Blasiu, fiul zisului Pousa de **Izvin**, pentru care s-a înfățișat Andrei, fiul lui Grigore”[208].

1929 Grup etnografic din Banat (Luncani şi Borlova)

[208] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1371-1375), vol. XIV, Bucureşti 2002, doc. 40, pp. 40, 41

FUGHIU

(Fudi, Fwdy, judeţul Bihor)

1369, februarie 14, Buda: Regele Ludovic scrie capitlului bisericii de Oradea că i s-au plâns „Gheorghe şi Nicolae, fiii lui Nicolae de **Tileagd** (Thelegd, Telukd, judeţul Bihor), că ei vor să intre, în chip legiuit, în stăpânirea bucății de moşie şi a celorlalte drepturi aflătoare în moşia numită **Galoşpetreu** (Galuspetri, judeţul Bihor), aşezată în comitatul Satu Mare, a răposatului Ioan zis Cumanul, om mort fără moştenitori, şi care toate ţin de ei, în temeiul daniei noastre… / Drept aceea, vă poruncim să trimiteţi spre mărturie pe omul vostru, în fata căruia omul nostru, Ladislau de **Fughiu** (Fudi, Fwdy, judeţul Bihor) sau Ioan de **Mentzenth** (Menthzenth, **Mecenţiu**, azi **Ady Endre**, judeţul Satu Mare), ori Petru, fiul lui Ioan de **Koch** (dispărut, lângă Siniob, judeţul Bihor), în lipsa celorlalţi, ducându-se la bucata de moşie şi la celelalte drepturi din acea moşie Galoşpetreu, ce îi privesc pe pomeniţii magiştri Gheorghe şi Nicolae, să-i lase să rămână în stăpânirea lor, dacă nu s-ar împotrivi nimeni. Iar dacă ar fi unii împotrivitori, să-i cheme înaintea noastră, la sorocul potrivit, spre a sta faţă cu pomeniţii ma-

giştri Gheorghe şi Nicolae, ca să dea socoteală de împotrivirea lor"[209].

1923: „**Expoziţie de vite la Oradea Mare**. Încă una din mult aşteptatele raze prevestitoare de aurora consolidării. Modeşti, fără nici o autoreclamă, calităţi ale oamenilor energici şi activi, prefectul dl Hodor şi medicul veterinar primar al judeţului Bihor, dl Al. Haşaş, ne-au procurat o plăcută surpriză, prin frumosul succes ce a avut expoziția de vite a județului Bihor, aranjată de dânşii, duminecă 23 septembrie, în piața târgului de vite Ossi din **Oradea-Mare**… / Expoziția a început dimineaţă, la orele 9. Din partea armatei, a fost de față, în fruntea unui grup de ofițeri inimoși, dl general Olteanu, care nu scapă nici o ocazie de a fi printre cei dintâi, când e vorba de a sprijini vreo acțiune patriotică şi de interes general în Bihor şi Maramureş. După o scurtă, dar entuziastă cuvântare de deschidere a expoziției, rostită de prefectul dl Dr. Hodor, ca președinte al Comisiei judeţene Zootehnice, se formează comisiile de juriu, şi anume o comisie superioară generală, din care au făcut parte domnii Dr. Hodor, președinte, apoi: generalul Olteanu, director regional, F. Cristea, subprefect, D. Tempeleanu, primarul subst. al **Orăzii-Mari**, Dr. Ion Voştinariu, consilier agricol Bogdan, precum şi harnicul medic-primar veterinar al județului Bihor, Al. Haşăş, ca membri; s-au mai format, apoi, încă patru comisii, pentru clasificarea vitelor pe categorii, şi anume: armăsari şi iepe, mânji și mânze, tauri, apoi juninci și vaci; aceste patru comisii au lucrat sub conducerea domnilor colonel Dengel, comandantul Regimentului 5 Roșiori, colonel Ivaşcu, comandantul Regi-

[209] AŞCP, *Documenta Romaniae Historica / C. Transilvania* (1366-1370), vol. XIII, Bucureşti 1991, doc. 373, pp. 574, 575

mentului 33 Artilerie, Elemér Olasz și Francisc Sperker… / Pe la orele 13, a început distribuirea premiilor, în medalii şi bani. Au obținut:

Pentru cai, Medalie de aur: 1). Ferma Markovits, din comuna **Inand**. / 2). dl conte Iosif Stubenberg, din comuna **Săcueni**. / 3). dl Ioan Molnár, din comuna **Chiralău**. / **Medalie de argint**: 1). dl conte Ştefan Pongrác, din **Cadia-Mare**. / 2). Ferma Capitlului romano-catolic din **Sântandreiu**. / 3). Danila Lovass din **Valea lui Mihai**. / **Medalie de bronz**: 1). Comuna **Albiş**. / 2). dl Teodor Negreu din **Ateaş**. / 3). Ferma Markovits din **Inand**. / 4). dl Emil Frater din **Salonta-Mare**. / 5). dl Tabăra Mihai din **Tărian**.

Pentru vite cornute, Medalie de aur: 1). Oraşul **Oradea-Mare**. / 2). Episcopatul romano-catolic din **Oradea-Mare**. / 3). Ferma contelui Tisza din **Ciegod**. / **Medalie de argint**: 1). Comuna **Toboliu. /** 2). Văduva lui Zoltán Bessenyei din **Ghioroc**. / 3). Domeniul Abația de Melch din **Marghita**. / 4). Ferma Capitlului romano-catolic din **Episcopia** Bihor. / **Medalie de bronz**: 1). Comuna **Giriş**. / 2). Comuna **Salonta Mare**. / 3). Ferma Markovits din **Inand**. / 4). Ferma Capitlului romano-catolic din Episcopia Bihor. / 5). dl Ignație Grünfeld din **Oradea-Mare**.

De asemenea, s-au premiat cu bani, din suma de 8.000 lei, dată în acest scop de Ministerul de Domenii, animalele următorilor proprietari: :

Cai: 1.500 lei, armăsar, proprietatea dlui T. Bodea din **Păuşa**. / 1500 lei, iapă, proprietatea dlui Alexandru Soos din **Tileag**. / 500 lei, iapă, proprietatea dlui Francisc Folkman din **Palota**. / 500 lei, iapă, proprietatea dlui Va-

sile Gitea din **Toboliu**. / 1.000 lei, mânz (armăsar), proprietatea dlui Teodor Filip din **Giriş**.

Vite cornute: 1.000 lei, taur, proprietatea dlui Moise Durgheu din **Giriş**. / 500 lei, taur, proprietatea dlui Ludovic Köteles din **Tinca**. / 1.000 lei, vacă, proprietatea dlui Edmond Slavic din **Cefa**. / 500 lei, junincă, proprietatea văduvei lui Alex. Gencsy din **Oradea-Mare**. / Judeţul Bihor a dat, în scopul premierii animalelor, suma de 10.900 lei, din fondul Zootehnic Judeţean, din care s-au premiat animalele, proprietatea următorilor domni:

Pentru cai: Lei 800, armăsar. proprietatea dlui Ştefan Nagy din **Sântimreu**. / Lei 300, armăsar, proprietatea dlui Petru Hurghoi din **Nojorid**. / Lei 300, armăsar, proprietatea dlui Francisc Lukács din **Telechiu**. / Lei 800, iapă, proprietatea dlui Francisc Borbély din **Săcueni**. / Lei 800, iapă, proprietatea dlui Alexandru Fernbach din **Palota**. / Lei 300, iapă, proprietatea dlui T. Tincău din **Toboliu**. / Lei 300, iapă, proprietatea dlui Alex. Suciu din **Diosig**. / Lei 300, iapă, proprietatea dlui Iacob Osvald din **Palota**. / Lei 300, iapă, proprietatea dlui Vasile Babău din **Giriş.** / Lei 600, mânz, proprietatea dlui Francisc Borbely din **Săcueni**. / Lei 300, mânz, proprietatea dlui Mihai Sári din **Tărian**. / Lei 300, mânz, proprietatea dlui Alex. Fernbach din **Palota**. / Lei 250, mânz, proprietatea dlui Iosif Kain din **Nojorid**. / Lei 250, mânz, proprietatea dlui Ştefan Hegedüs din **Diosig**. / Lei 250, mânz, proprietatea dlui Coloman Horvath din **Simian**. / Lei 250, mânz, proprietatea dlui Petru Theiss din **Palota**.

Pentru vite cornute: 500 lei, taur rasă symenthală, proprietatea dlui Iosif Fildan din **Cheriu**. / 300 lei, taur rasă symenthală, proprietatea dlui Gaspar Vári din **Fughiu**. / 300 lei, taur rasă symenthală, proprietatea vă-

duvei lui Ioan Osváth din **Seleuș**. / 1.000 lei, taur rasă podolică, proprietatea dlui Ludovic Simon din **Filighiaz**. / 300 lei, vacă symenthală, proprietatea dlui Ludovic Pénzes din **Episcopia**. / 300 lei, vacă symenthală, proprietatea dlui Gheorghe Panea, **Oradea-Mare**. / 100 lei, vacă rasă podolică, proprietatea dlui Alex. Torda din **Filighiaz**. / 600 lei, junincă rasă symenthală, proprietatea dlui Petru Theiss din **Palota**"[210].

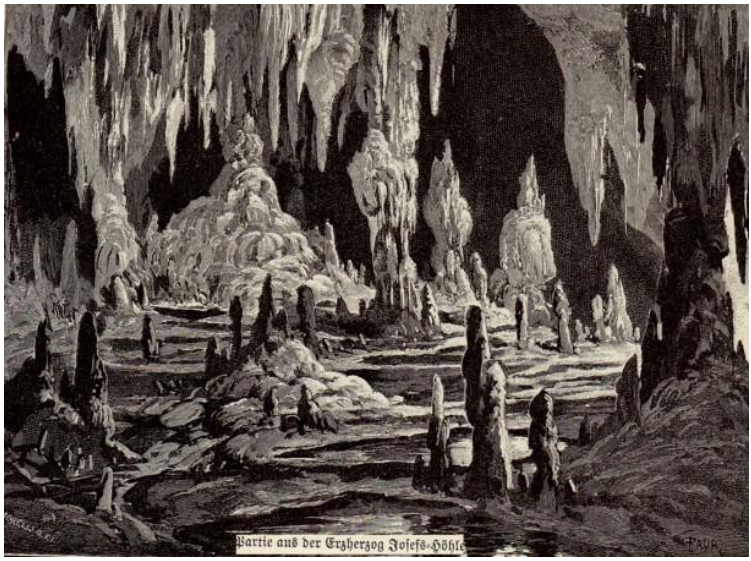

[210] *Vestul României*, Anul I, nr. 28, Oradea 1923, p. 2

Cuprins

EMRUSTUH, judeţul Sibiu p. 3
ERIU-SÂNCRAI, judeţul Satu Mare p. 5
ERSIG, judeţul Caraş-Severin p. 12
ERSOMLOU, judeţul Caraş-Severin p. 19
EZERIŞ, judeţul Cara-Severin p. 25

FĂGĂRAŞ, judeţul Braşov p. 27
FĂGET, judeţul Timiş p. 61
FĂGET, judeţul Alba p. 67
FAHID, judeţul Alba p. 69
FĂNCICA, judeţul Bihor p. 70
FÂNTÂNELE, judeţul Bistriţa-Năsăud p. 72
FĂRĂGĂU, judeţul Mureş p. 75
FĂRĂU, judeţul Alba p. 83
FĂRCAŞA, judeţul Maramureş p. 98
FÂRDEA, judeţul Catraş-Severin p. 100
FÂŞCA, judeţul Bihor p. 109
FATA, judeţul Bistriţa-Năsăud p. 111
FELDIOARA, judeţul Cluj p. 116
FELDIOARA, judeţul Braşov p. 121
FELDRU, judeţul Bistriţa-Năsăud p. 134
FELEAC, judeţul Cluj p. 149
FELEAC, judeţul Bistriţa-Năsăud p. 156
FELEAG, judeţul Mureş p. 161

FELŢA, judeţul Sibiu p. 164
FENEŞ, judeţul Cluj p. 164
FENEŞ, judeţul Cluj p. 164
FENEŞ, judeţul Caraş-Severin p. 165
FENLAC, judeţul Arad p. 167
FEREŞTI, judeţul Maramureş p. 172
FIBIŞ, judeţul Timiş p. 185
FILEA, judeţul Mureş p. 195
FILPIŞUL MARE ŞI MIC, judeţul Mureş p. 198
FIRMINIŞ, judeţul Sălaj p. 205
FISCUT, judeţul Bistriţa-Năsăud p. 207
FIZEŞ, judeţul Hunedoara p. 208
FIZEŞU GHERLI, judeţul Cluj p. 211
FLOREŞTI, judeţul Cluj p. 215
FLOREŞTI, judeţul Bistriţa-Năsăud p. 223
FLOREŞTI, judeţul Sibiu p. 224
FOLT, judeţul Hunedoara p. 225
FRATA, judeţul Cluj p. 228
FRUMUŞENI, judeţul Arad p. 231
FUGHIU, judeţul Bihor p. 232

„În 1550, un sas, pe nume Schesaeus, scria, printre altele, într-un poem latin, următoarele: „Pe malul Oltului, bogat în pește, se înalță celebrul castel, pe care vechii săi locuitori l-au numit Făgăraș. Este înconjurat de metereze şi de un zid imens. În jurul lui se află un număr mare de tribali proprietari de pământ, care sunt supuși legilor și drepturilor care vin din acest castel”.

Fogarasch: Burg
Făgăraș: The Castle
Făgăraș: Castelul
Făgăraș: Le Château

Când Károly Eder a publicat această poezie, el spune că aici se înțelege prin „Triballo” **bulgari, adică olahii din vecinătatea Făgărașului**, precum și **olahii din suburbiile Brașovului se numesc bulgari**, și de aici și numele suburbiei Bolgárszék.”